

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Eva SERRA I PUIG

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC SOBRE LES CORTS CATALANES

Breus consideracions prèvies

De l'actuació de les corts en deriva bona part de la política catalana des de 1218, si acceptem aquesta data com a punt de partida i contemplem la Junta de Braços de la resistència antiborbònica de 1713-1714 com una assemblea parlamentària més. Això vol dir que pretendre fer un butlletí bibliogràfic sobre corts catalanes resulta una tasca complexa. Ens haurem de cenyir, doncs, sense cap pretensió d'exhaustivitat, als estudis generals més significatius sobre Corts catalanes, tot fent al·lusió també a les valencianes¹ i a alguns estudis més específics d'aquesta institució parlamentària. La vida parlamentària anterior a les revolucions tipificades com a liberals o burgeses, durant una bona colla d'anys no havia interessat excessivament als estudiosos. La tasca europea de la *Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'États* impulsada d'ençà de 1933 per Émile Lousse², després de la segona guerra mundial, tot just va ser continuada per la mateixa comissió. Amb tot, els anys seixanta, treballs com els d'Antonio Marongiu, François Dumont, H. Gilles, Guido d'Agostino o els reunits en

---

1. No faig referència a les corts aragoneses com a tals. Per una visió de conjunt de les corts aragoneses hom pot acudir a Esteban SARASA SÁNCHEZ, *Las Cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Ed., 1979 i a Luís GONZÁLEZ ANTÓN, *Las Cortes de Aragón*, Saragossa, Libreria general, 1978. També a Porfirio SANZ CAMAÑES i Leonardo BLANCO LALINDE, *Aproximación al estudio de las Cortes moderna en Aragón: tendencias historiográficas, fuentes y problemas metodológicos*, dins «Ius Fugit», I (1992), 283-319. També a l'estudi comparatiu d'Eva SERRA I PUIG, *La vida parlamentària en la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII: una aproximació comparativa*, dins «Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», J. SOBREQÜÉS, J. AGIRRE-AZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO i M. CISNEROS (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, p. 501-536. I sobretot al número monogràfic sobre *Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI* dins «Ius Fugit, Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002), comunicacions d'Aragó, 189 a 630.

2. Destaco d'Émile LOUSSE, *Assemblées d'états*, dins *L'Organisation corporative du Moyen Âge à la fin de l'Ancien Régime. Études présentées à la Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'états*, VII, Lovaina, Bibliothèque de l'Université, 1943, 231-266. Dels anys trenta també cal destacar els estudis sobre estructures parlamentàries d'Otto HINTZE, *Historia de las Formas Políticas*, Madrid, Revista de Occidente, 1968 traducció del recull de diversos articles de l'autor on es troba aplegat: *Tipología de las instituciones estamentales de Occidente*, 79-102. D'Émile LOUSSE també podem destacar el seu *Gouvernés et Gouvernants en Europe Occidentale durant les Bas moyen âge et les temps modernes. Rapport Général* dins *Gouvernés et gouvernants. Troisième partie. Bas Moyen Âge et Temps Modernes I*, Brusel·les, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XXIV, 1966, 7-48.

els *Recueils de la Société Jean Bodin*³, entre d'altres, reinicien amb empena el camí amb vells problemes i noves qüestions, que han portat la historiografia a enllaçar l'estudi del parlamentarisme històric amb les arrels del republicanisme.⁴ Als Països Catalans, els anys setanta Jaume Sobrequés escriu *L'Estat català a la Baixa Edat mitjana*⁵, Joan Reglà impulsava les edicions facsímils dels furs i actes de cort de les corts valencianes i J. Beneyto escrivia unes primeres observacions sobre l'estudi de les Corts⁶. A finals dels anys setanta i inicis dels vuitanta, les tesis de llicenciatura de Jaume Bartrolí i Oriol Oleart⁷ manifesten el nou interès pel tema entre els estudis universitaris catalans. Els anys vuitanta confirma aquest interès renovat per la institució el dossier *Les*

3. A. MARONGIU, *Il parlamento in italia nel medio evo e nell'età moderna*, Milà, Giuffrè, 1962, i *Dottrine e istituzioni politiche medievali e moderne. Raccolta*. Università di Roma, 1979. H. GILLES, *Les États de Languedoc au xve siècle*. Privat, Tolosa, 1965. François DUMONT, director, *Etudes sur l'histoire des assemblées d'États*, PUF, París 1966. O més tard treballs com el de Jesús LALINDE, *Los parlamentos y demás instituciones representativas*, dins «IX Congreso de Storia della Corona d'Aragona, Nàpols, 11-15-VIII-1973», Nàpols, Societá Napolitana di Storia Patria», 1978, I, 103-109. Guido D'AGOSTINO, *Le Istituzioni Parlamentari nell'Antico Regime*, Nàpols, Guida Ed., 1980, del qual existeix la recensió de Julio A. PARDOS MARTÍNEZ, dins «Revista de las Cortes Generales», 1 (1984), 311-322. *Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, Gouvernés et Gouvernants, 3ème partie, Bas moyen âge et temps modernes I i 4ème partie, Bas moyen âge et temps modernes II*, Brusel·les, Ed. Librairie Encyclopédique, 1965-1966. També han estat freqüents d'ençà dels anys seixanta articles de reflexió teòrica sobre les formes de poder de l'Europa de l'Antic Règim: destaco entre d'altres, el treball de H.G. KOENIGSBERGER, *Dominium regale o dominium politicum et regale. Monarquias y parlamentos en la Europa moderna*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», 174 (IX-XII, 1977), 461-493, traducció d'una conferència inaugural de l'autor al King's College, 1975; aquest estudi també ha estat reproduït dins «Revista de las Cortes Generales», 3 (1984), 87-120. Per a una visió molt completa de l'estat dels estudis sobre assemblees d'estat en la historiografia nacional i estrangera consulteu: Oriol OLEART, *La Cort General de Catalunya: procediment i atribucions*, Tesi de llicenciatura, Facultat de dret de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, 2 vols mecanografiats; i Oriol OLEART, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*, Tesi doctoral. Facultat de Dret, Universitat de Barcelona, 1991-1992, 2 vols. mecanografiats. Aquests dos excel·lents treballs encara resten sense publicar. La tesi doctoral existeix també en format de microfítxes.

4. Martin van Gelderen, i Quentin Skinner, *Republicanism. A Shared European Heritage*, Vol. I, *Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*, vol. II, *The values of republicanism in Early modern Europe*, Cambridge University Press, 2002. En el vol I es troba la comunicació de Xavier Gil, *Republican Politics in early modern Spain: The Castilian and Catalano-Aragonese Traditions*, 263-288

5. Jaume SOBREQUÉS, *L'Estat català a la Baixa Edat mitjana: les Corts, la Generalitat i el Consell de Cent*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1977, treball que compta amb dues noves edicions, una dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVIII (1978), 38-48, i una altra a Barcelona, Ed. La Magrana, 1978.

6. Joan BENEYTO, *Observaciones sobre el estudio de las cortes de València*, dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano, València 14 a 18-IV, 1971*, Vol. II, València, 1980, 889-892; ressenya dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.002. De les edicions dels quaderns dels furs de la Universitat de València en parlem més endavant.

7. Jaume BARTROLÍ, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), 57-75. Oriol OLEART, *La Cort General...*

Corts de Barcelona de 1283 de L'Avenç (1984)⁸, el llibre de Víctor Ferro (1987)⁹, la insistència de Núria Sales a la necessitat de fer-ne l'edició¹⁰, el Congrés d'Història Institucional de Corts d'abril de 1988¹¹ i el número monogràfic de la revista «Saó» (1989), dedicat a Les Corts valencianes¹². Aquest interès renovat per la institució ha continuat, fent-se sentir després del despartar dels vuitanta, com ho demostren les

8. Amb les col·laboracions, de les quals parlo més endavant d'Aquilino IGLESIA, José Luís MARTÍN, J. FERNÁNDEZ VILADRICH, Oriol OLEART i Josep M. GAY, dins *Les Corts de Barcelona de 1283*, dins «L'Avenç», núm 74 (Barcelona, IX-1984), 42-71.

9. Víctor FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Eumo, Vic, 1987. Cal indicar que aquest llibre estava enllestit molt abans de la seva publicació per Eumo. Van existir galerades d'aquest llibre de l'editorial Edhasa, almenys un parell d'anys abans, però l'edició incomprensiblement no va acabar de prosperar.

10. Núria SALES, *El perill d'oblidar les lleis*, dins «L'Avui» (3-I-1993), 42. EAD., *Una tasca urgent: la publicació dels processos de Cort catalans cinc, sis i set-centistes (1585-1706)*, dins «L'Avui» (7-II-1993), p. 40. EAD., *Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca historiogràfica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589, la publicació dels processos de Cort de 1585-1705*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 275-279.

11. *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991. On consten col·laboracions sobre corts de la corona catalano-aragonesa no sols dels regnes deçà mar sinó també dels regnes dellà mar, en concret de Sardenya (Bruno ANATRA) i Sicília (Vittorio SCIUTI ROSSI), dels regnes peninsulars de Castella (Julio VALDEÓN BARUQUE) i Navarra (Ángel J. MARTÍN DUQUE, Javier GALLEGU GALLEGU, Alfredo FLORISTÁN IMÍZCOZ i José Javier DÍAZ GÓMEZ) i alguns estudis d'abast europeu com el de Jesús LALINDE, *Las asambleas políticas estamentales de la Europa Latina*, 261-269, i de Guido d'AGOSTINO, *La storia delle istituzioni parlamentari. Problemi e prospettive*, 353-356, i un altre de Stanislaw RUSOCKI sobre l'Europa Centro-oriental). Existeixen notícies bibliogràfiques d'aquestes col·laboracions dins «ATCA», XII (1993) núms. 8081-8089, 8278, 8327, 8376, 8377, 8446, 8553, 8569, 8574, 8603, 8610, 8611, 8615, 8740, 8741, 8744, 8757, 8863, 8870. També la historiografia espanyola convocava, a finals dels anys vuitanta, tres Congressos sobre corts de Castella i Lleó, on ern convidats representants de la historiografia europea i alguns historiadors de la història catalana i valenciana. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media (Burgos, 30 septiembre-3 octubre 1986)*. *Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna (Salamanca 7-10 abril 1987)*. *Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989. AAVV, *Las Cortes de Castilla y León 1188-1988 (León, 26-30 septiembre, 1988)*. *Actas de la Tercera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1990. Cal destacar les ressenyes de Jesús VALLEJO pels dos volums d'història medieval (AHDE, 1988, 638-652) i d'Oriol OLEART pel volum d'història moderna (AHDE, 1990, 691-705).

12. «Saó monogràfic», 4 (València, desembre, 1989), amb la col·laboració, pel que fa al període del present butlletí bibliogràfic, de Vicent S. OLMOS i TAMARIT, *Autogovern versus centralisme. Les Corts valencianes a través de la història*, 5-9. Robert I. BURNS, *El marc històric de les Corts medievals*, 10-14. M. Rosa MUÑOZ POMER, *Les Corts valencianes en l'edat mitjana*, 15-21. James CASEY, *Qui manava a l'Estat absolut? El marc polític de les Corts valencianes a l'època moderna*, 22-27. Ernest BELENGUER, *Les Corts valencianes a l'època moderna*, 28-33. Arcadi GARCIA SANZ, *Les Corts en el dret clàssic valencià*, p.34-36. M. Roser SASTRE, *L'estat de la llengua en els llibres de Corts dels segles XVI i XVII*, 37-39.

trobades de Montsó de juny del 2002, de Barcelona de setembre del 2003 i de València de juny del 2006, entre d'altres¹³.

Fonts primàries impreses

El 1907 Guillem Maria de Brocà publicava a la «Revista Jurídica de Cataluña», sota el títol *Taula de las stampacions*,¹⁴ un article-repertori de fonts primàries impreses sobre legislació catalana anterior a la Nova Planta, destinat a posar a coneixement dels estudiosos els impresos existents a les biblioteques catalanes relatius a ordinations, costums i dret normatiu català. Brocà, a l'inici del seu estudi explica que la iniciativa procedia de l'acord del Col·legi d'Advocats de crear una «Biblioteca Jurídica Catalana». Brocà considerà que la primera tasca de l'acord havia de consistir a «aplegar tot quant, nascut dels antichs poders ó de la costuma de la terra, haygi sigut stampat» i per aquesta raó consagrà «les stones vagueres á complir los apuntaments que pera mon ús y servey havia fet, y posarles, després, a la disposició del Col·legi». Aquest treball, pel que fa als impresos sobre normativa catalana, superava amb escreix els repertoris de Marià AGUILÓ¹⁵. La *Taula*, pel que fa a la matèria legislativa sortida de corts¹⁶, aplega la relació de les tres compilacions impreses (1495, 1588-1589 i 1704) i la relació dels quaderns constitucionals de corts, és a dir de les Constitucions,

13. «Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI, 12-13-VI-2002», dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002), (Saragossa, 2003), els articles de «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), han estat ressenyats a ACTA 25 (2006) nùms. 19.211, 19.213, 19.785-19.789 i 19.952. Actes del 53è Congrés... «A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1,2 i 3 de juny de 2006», Universitat de València, en premsa. També podem recordar alguns estudis analítics de Dámaso LARIO, com *Monarquías y parlamentos en la España Moderna*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna», 2 (1982), p. 9-23 i Id., *Perspectiva històrica de las cortes valencianas forales*, dins *Dels furs a l'Estatut*. «Actes del I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat», València, 1992, 275-284. D'altra banda en aquest Congrés d'Administració valenciana van col·laborar AADD, com [M Rosa MUÑOZ POMER, Remedios D. FERRERO MICÓ, Lluís J. GUIA MARÍN, Regina PINILLA PÉREZ DE TUDELA, Mª José CARBONELL BORJA; Vicente PONS ALÓS, Carlos LÓPEZ, Josepa CORTÈS ESCRIVÀ] en la comunicació *Les Cortes valencianes: qüestions d'historiografia i propostes de treball*, 257-271. També cal tenir present el volum col·lectiu en edició bilingüe: *La Corona d'Aragó, 3: Cortes i Parlaments. Territoris hispànics i italians/La Corona de Aragón, 3: Cortes y Parlamentos. Territorios hispánicos e italianos*, Barcelona-Saragossa, Ed. Aragón s.a., [1988] amb col·laboracions de Esteban SARASA SÁNCHEZ, Romà PIÑA HOMS, Frederic UDINA MARTORELL-Antoni UDINA ABELLÓ, Mª Rosa MUÑOZ POMER i Guido D'AGOSTINO.

14. L'article també fou publicat en forma d'opuscle amb el mateix títol, que complet és: *Taula de las stampacions de les Constitucions y altres drets de Cathalunya y de les costumes y ordinations de sos diversos paratges*, Barcelona, fills de Jaume Jepús, impressors, 1907. Existeix una edició facsímil publicada a Pamplona, Colección de Derecho. Derecho Foral, Analecta, 2003.

15. *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923. N'existeix edició facsímil, Impremta Palacios, Sueca, 1977.

16. També aplega compilacions locals, les estampacions del llibre del *Consolat de Mar*, relacions relatives a ordinations i costums locals, el llibre dels *Quatre Senyals* de la Diputació, les ordinations i crides, drets i tarifaris, visitadors i visites de la Diputació del General, les *Constitucions provincials tarraconenses* i les sinodals de les diòcesis de Catalunya.

capítols i actes de cadascuna de les corts generals des de les de 1481, any en què per primera vegada la tasca legislativa fou estampada, fins a les darreres de Carles III, l'arxiduc, de 1706, passant per les de 1493, 1503, 1510, 1512, 1520, 1528, 1534, 1537, 1542, 1547, 1553, 1564, 1585, 1599 i 1702. També aplega els capítols sortits de la tasca parlamentària relatius a la Diputació del General, habitualment coneguts com *Capítols del Redreç*, de 1512 a 1707. Finalment encara recull disposicions que atenyen a mesures o sentències reials fetes, a redós de les Corts o no, i que també apareixen aplegades en el segon volum de les *Compilacions*. El treball de Brocà suscità una carta oberta de Josep PELLA I FORGAS¹⁷ i uns *Addenda et corrigenda a la taula de stampacions* d'Enric MOLINÉ I BRASÉS,¹⁸ que hi completaven i/o feien alguna esmena al magnífic treball de Brocà. De les estampacions de la les legislació de la Cort General de Catalunya n'han parlat recentment M. BAJET i O. OLEART¹⁹. Pel que fa al País Valencià cal tenir present el primer volum del *Catàleg descriptiu* d'Eduard GENOVÈS I OLMOS²⁰ on consta el *Repertori de Ginart*²¹. Encara cal destacar l'estudi-repertori de legislació d'Antonio PÉREZ MARTÍN i J. M. SCHOLZ²² no sols relatiu al País Valencià sinó de consulta indispensable per a tot l'àmbit peninsular hispànic. Finalment cal no oblidar mai, pel que fa a les fonts primàries impreses, els volums del *Manual del librero hispano-americano* d'Antoni PALAU I DULCET²³. De manera simplement indicativa, pot ser útil assenyalar que, entre les fonts primàries impreses hom pot trobar sempre papers ben interessants i de caràcter prou significatiu per conèixer rúbriques concretes o aspectes especialitzats de la legislació parlamentària; així, a títol d'exemple és destacable el *Repertori* de Jaume COLL del 1625²⁴, que ordenà temàticament el material legislatiu de les corts de 1599; aquest repertori degué ser prou útil durant el segle XVII si tenim present que la legislació de 1599 no quedà ordenada fins a la *Compilació* de

17. *Carta á D. Guillém Me de Brocà*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 97-100.

18. «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 241-255.

19. MONTSERRAT BAJET ROYO, *Les estampacions de quaderns de Constitucions i altres actes de Cort (notes per al seu estudi)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 554-567. O. OLEART, *La creació del dret: els anomenats Capítols del Redreç del General de Catalunya*, «Pedralbes», 13/1, (1993), 245-258.

20. *Catàlech descriptiu de les obres impreses en llengua valenciana, 1474 fins 1700*, Vol. I i vol. IV, València, Imprempta de Manuel Pau, 1911 i 1914. Hi ha edició facsímil dels quatre volums per Llibreria París-València, València, 1993.

21. Onofre Bartomeu GINART, *Repertori general y breu sumari per orde alfabètic de totes les matèries dels Furs de València fins les Corts del any 1604 inclusive, y dels Privilegis de dita Ciutat i Regne ...*, València, Pere Patricio Mey, 1608.

22. Antonio PÉREZ MARTÍN i Johannes-Michael SCHOLZ, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen*, Universidad de València, València, 1978. Regne d'Aragó, 189-210, Catalunya, 211-241, Llibreria Anticuaria, 255-276.

23. Barcelona, Llibreria Anticuaria, 1923-1927. 7 vols. Segona edició Barcelona, Llibreria Palau, 1948-1977, 28 vols i Agustí PALAU CLAVERAS, *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, conexiones y adiciones del Manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau y Dulcet*, Empúries, Palacete Palau Dulcet [etc.], 1981-1987, 7 vols.

24. *Repertori alfabètic molt copios y complit de tot lo contengut y disposat en lo volum de les constitucions, capítols y actes de cort en la primera cort general celebrada als cathalans en Barcelona per Phe-lip Segon en lo any 1599, ordenat per micer Jaume Coll perque se pogan trobar les matèries tractades y ordenades en dita cort*, Barcelona, Esteve Lliberós, 1625.

1704; és destacable la importància de les al·legacions i discursos jurídics coetanis per a verificar la qualitat vital i quotidiana de les constitucions. Un exemple entre milers poden ésser els discursos sobre preses marítimes i contraban de 1670²⁵.

Les fonts manuscrites sobre Corts

Cal distingir entre treballs sobre fonts parlamentàries i edició de fonts. Pel que fa a fonts parlamentàries en relació a Catalunya, és bàsic el treball *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments* (1991)²⁶; aquest treball, és conscient que la Cort General afectava un ampli ventall d'institucions, des de la cancelleria reial, des d'on es feien les convocatòries, fins als municipis, monestirs o catedrals, des d'on s'enviaven síndics a participar-hi, passant per la Diputació del General, des de la qual, per exemple es pagava el donatiu votat a corts, i pel Consell d'Aragó, des d'on s'activava part de la convocatòria i el protonotari intervenia com a persona del rei en la cort general. No és possible, efectivament, abarcar totes aquestes fonts, però aquest treball publica un inventari acurat dels processos de corts, que «constitueixen el nucli central de la documentació, i recullen, amb més o menys extensió, tot allò que va succeir durant les reunions». D'altra banda, tal com diuen els autors de l'article, una Cort General generava una gran quantitat de documentació no lligada directament a la celebració i tanmateix conseqüència de la mateixa, com la resolució judicial dels greuges que queden fora de l'inventari esmentat²⁷. El catàleg recull els processos de cort que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó-Arxiu Reial de Barcelona, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a l'Arxiu Diocesà de Tarragona, a l'Arxiu Històric Municipal de Tortosa²⁸ i a la Biblioteca de Catalunya. Pel que fa al País Valencià es poden destacar el catàleg de Sylvia Romeu i els treballs de Muñoz Pomer en col·laboració amb Ortells Pérez i Carbonell Boria, i també la informació sobre fonts de Lluís Guia en l'estudi preliminar de l'edició de les Corts valencianes de 1645²⁹. D'altra banda, i per acabar aquest breu repàs de fonts,

25. *Discurso iuridico sobre presas de armadores y quinto de Su Magestad segun Constituciones de Cataluña* [Barcelona], en casa de Ioseph Forcada, [1670]. *Discurso iuridico sobre contrabandos y bienes de enemigos naufragados segun Constituciones de Cataluña*, Barcelona, Ioseph Forcada, 1670. Amb aquests exemples vull indicar que les al·legacions o discursos jurídics sobre materies concretes poden ser molt profitosos per a situar la legislació en relació a aspectes reals de la vida quotidiana, fet que demostra la importància de l'activitat parlamentària.

26. Treball a càrrec dels arxivers Rafael CONDE, Ana HERNÁNDEZ, Sebastià RIERA i Manuel ROVIRA, publicat a *Les Corts a...*, 25-59. També es pot indicar en aquest terreny el treball de Frederic UDINA MARTORELL, *El Archivo de la Corona de Aragón y sus fondos sobre Corts* dins «En la España Medieval», Madrid, Universidad Complutense, (1982 = Estudios en memoria del profesor D.Salvador de Moxó, II), 681-694. Les pàgines 686-694 d'aquest treball d'Udina apleguen la relació documental existent.

27. La tesi doctoral d'Oriol OLEART, *Els greuges...*, és rica en informació sobre les fonts documentals relacionades amb els greuges de la Cort General de Catalunya a l'època moderna.

28. Pel que fa a l'Arxiu de Tortosa també Jesús MASSIP, «La documentació de Corts a l'Arxiu Històric de Tortosa» dins *Les Corts a Catalunya...*, p 111-122, ressenya a «ATCA», XII (1993) núm.8870.

29. Sylvia ROMEU ALFARO, *Catálogo de cortes valencianas hasta 1410*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XL (1970), 581-607. M. Rosa MUÑOZ POMER, M. Lutgarda

també cal indicar la utilitat de la consulta dels repertoris de José Elizalde i de Rosario Herrero³⁰.

No cal dir que de documentació d'interès parlamentari se'n pot trobar d'esparsa en els dietaris institucionals i fins i tot en arxius privats, per tal com la institució concentrava moltes mirades tant d'assistents com d'observadors externs en el moment de la seva celebració, vista com un moment de creació de notícies i tal com demostra la correspondència diplomàtica de l'època³¹.

ORTELLS PÉREZ, *Las instituciones parlamentarias forales en la biblioteca General de la Universidad de Valencia*, dins «Saitabi», XLI (1991), 47-81, notícia a «ATCA», XII (1993), núm. 8.134; M. Rosa MUÑOZ POMER, M. José CARBONELL BORJA, *Las cortes valencianas medievales: aproximación a la historiografía y fuentes para su estudio*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 270-280, ressenya a «ATCA», XII (1993), núm. 8.376. Muñoz i Carbonell destaquen entre d'altres fons la col·lecció Salazar de la Real Academia de la Historia de Madrid. Lluís GUÍA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV. II Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València, 1984, 9-21.

30. JOSÉ ELIZALDE, *Repertorio bibliográfico sobre Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/9 (1981), 299-328, i II/10 (1981), 285-324. ROSARIO HERRERO GUTIÉRREZ, *Materiales para el estudio de los Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/18-19 (1983), 343-409, II/22 (1986), 329-352, III/23 (1986), 209-244.

31. XAVIER GIL, *.A noticia de todos'. Las cortes generales de la Corona de Aragón de 1585 a través de fuentes externas*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, Vol. IV, 213-230, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 17.108. Tant en els dietaris de la Generalitat com en els de la ciutat de Barcelona s'hi troben referències esparses: *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1411-1701*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2005, 9 vols i encara en curs de publicació. *Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní, 1390-1714*, Barcelona, col·lecció de Documents inèdits de l'Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1892-1975, 28 vols. *Rubriques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífichs consellers y Regiment de la ciutat de Barcelona*, a cura de Francesc CARRETERAS I CANDI i Bartomeu GUNYALONS I BOU, Barcelona, Col·lecció de Documents Històrics inèdits del Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1915, vol. IV, capítol LIX. A títol d'exemple demostra l'existència de notícies en arxius i dietaris privats: Antoni BORRÀS I FELIU, *L'Arxiu del palau Requesens i les Corts catalanes*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 104-109, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm.8.863. Vegeu també *Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573)*, dins *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, Curial, 1991, 28-88. Eulàlia MIRALLES I JORI, *La visió dels ciutadans: els dietaris personals dins Barcelona*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 9 (2003), 207-252, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.769. Jeroni PUJADES, *Dietari de —*, edició a cura de Josep M. CASAS HOMS, Barcelona, Salvador Vives Casajuana, 1975-1976, 4 vols. Pere Joan PORCAR, *Coses evençudes en la ciutat y regne de València. Dietario de mossén — capellán de San Martín (1589-1629)* a cura de Vicent CASTAÑEDA ALCOVER, Madrid, Imp. Gongora, 1934, 2 vols.; n'hi ha edició abreujada a cura de Ferran GARCIA, València, Diputació de València, 1983. Alvaro i Diego de VICH, *Dietario valenciano (1619 a 1632)*, València, Acció bibliogràfica valenciana, 1921. Pel que fa a la condició de notícia política de la celebració de cort general, la correspondència dels diplomàtics del Papa o de Venècia n'és un exemple, vegeu: Miquel PÉREZ LATRE, *Nuncis i ambaixadors a la Cort General de Catalunya (segle XVI)* i Eva SERRA I PUIG, *La informació diplomàtica sobre el sistema polític català entre 1599 i 1713*, ambdues comunicacions dins *A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, en premsa.

En el terreny de les edicions, abans que res, cal destacar els tres primers volums de la *Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* relatius a Corts o Parlaments³². En segon lloc els vint-i-sis volums de les *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña* publicats per la Real Academia de la Historia entre 1896 i 1922³³. Malgrat el títol, aquesta obra no aplega corts valencianes ni aragoneses. Tota ella està dedicada a les corts catalanes medievals però tampoc aquestes no hi són en la seva totalitat³⁴. Josep Maria Pons Guri el 1982 publicava les Actes de la Cort General de 1362-1363³⁵. Posteriorment el Comitè Tècnic d'edició dels Textos Jurídics Catalans, depenent del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, va decidir continuar la tasca de la Real Academia de la Historia pel que fa a Catalunya, amb la voluntat de completar l'edició dels processos medievals pendents³⁶, però també d'assumir l'edició dels processos de corts dels segles moderns. D'aquesta nova fase editora cal destacar la publicació de la Cort General de Montsó de 1382-1384³⁷ i els quatre volums de l'edició de la cort general de Montsó-Binèfar de 1585³⁸ i actualment el projecte segueix

32. *Procesos de las antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña, Aragón y València custodiados en el Archivo general de la Corona de Aragón y publicados de real orden por el archivero don Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ, CODOIN*, toms I, II i III, Barcelona, 1847-1848.

33. El primer volum consta de dos toms.

34. Els volums, el primer d'ells en dos toms, en teoria comprenen l'activitat parlamentària entre els anys 1064 a 1479. Però n'hi manquen. A més hi ha documentació de corts o parlaments repartida entre els diversos volums i fora del volum corresponent a causa d'una localització posterior a l'any d'edició que li corresponia. L'ACA disposa d'un plec mecanografiat que ajuda a la localització de la documentació dispersa.

35. *Actas de las cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-1363. Recopiladas y transcritas por Josep M. PONS GURI*, Madrid, Ministerio de Cultura, Codoin-ACA segona època, 50, 1982, notícia dins «ACTA», 4 (1985), núm. 2.174.

36. Josep M. SANS I TRAVÉ, *Dos projectes institucionals d'edició de fonts en marxa. Els "Diataris de la Generalitat" i els "Processos de Cort"* dins «Revista de Catalunya», 57 (novembre 1991) 127-138, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.169.

37. A cura d'Ignasi J. BAIGES I JARDÍ, Anna RUBIO I RODON i Elisa VARELA I RODRÍGUEZ, coordinat per Josep M. SANS I TRAVÉ (Textos Jurídics Catalans, 8. Lleis i Costums II/2), Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1992.

38. *Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial*, a cura de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA, Pere GIFRE I RIBAS, Gerard MARÍ I BRULL, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS I ALZINA, coordinació i introducció Eva SERRA I PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. *Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari*, a cura d'ID., coordinació EAD., introducció Miquel PÉREZ LATRE (Textos Jurídics Catalans, 19. Lleis i Costums II/6). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç militar*, a cura d'ID., coordinació EAD., introducció de Pere GIFRE I RIBAS (Textos Jurídics Catalans, 20. Lleis i Costums II/7). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003. *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç eclesiàstic*, a cura ID., coordinació EAD., introducció de Josep M. BRINGUÉ I PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003. De la publicació de la cort general de Montsó-Binèfar de 1585 resta pendent un cinquè volum en marxa amb l'edició d'un esborrany del braç reial i d'alguns textos complementaris de l'esmentada Cort General.

endavant³⁹. Finalment, amb una visió no jurídicista del sistema parlamentari també s'han pogut considerar corts, si bé amb connotacions especials, la Junta General de Braços de Pau Claris de 16-IX-1640 a mitjan març del 1641, transcrites del P. Basili de Rubí⁴⁰. D'altra banda, pel que fa al País Valencià, Mª Rosa Muñoz ha anunciat la realització d'un projecte ambiciós d'edició de la documentació parlamentària valenciana que aniria molt més enllà de l'edició de les estampacions dels quaderns legislatius⁴¹.

Finalment aquí també convé destacar l'esforç editor dels historadors sards amb els seus «Acta Curiarum Regni Sardiniae», iniciada el 1653 que ens interessa per la nostra estreta relació històrica amb l'illa⁴².

39. Actualment hi ha en fase avançada d'edició el text de les corts de Montsó de 1375-1376, el de les corts de Montsó de 1388-1389, el procés familiar del braç eclesiàstic de la cort general de Barcelona de 1705-1706 i el text de la Junta de Braços de Barcelona de 1713, en la transcripció dels quals s'han incorporat Manel GÜELL i Imma MUXELLA. Aquesta activitat editora de textos parlamentaris d'antic règim també la porten a terme d'altres territoris com Sardenya o que havien estat regnes de la Península Ibèrica; vegeu l'estat de la qüestió fins al 1999 en la nota crítica d'Aquilino IGLESIA, *Actas de Cortes y de Juntas de Navarra, Guipúzcoa, Vizcaya, Álava y Galicia*, dins «Initium» 4 (1999), 751-755.

40. *Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg de Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976. Pel que fa al Dietari d'aquestes corts vegeu també Ramon PLANES I ALBETS, *Retrobament i adquisició d'un document cabdal extraviat: el dietari de les Corts Generals de Pau Claris de l'any 1640*, dins «Arxius», 3 (setembre, 1994), 5-6.

41. Mª Rosa MUÑOZ POMER, *La documentació parlamentària y la ,revolució multimedia'*, dins «Aragón en la Edad Media», XIV-XV (1999 = Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros), 1167-1184, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.334.

42. Les «Acta Curiarum Regni Sardiniae» van començar a ser publicades el 1953 per A. Giuffrè de Milà conjuntament amb la Deputazione di Storia Patria de Sardenya i des de l'any 1986 ho són pel Consiglio Regionale della Sardegna i actualment segueixen en curs de publicació; vegeu, per exemple, les notícies d'«ATCA», XIX (2000), núms. 15.154 i 15.155. El paper d'Alberto BOSCOLO en aquesta tasca ha estat important; entre els seus treballs podem destacar, *Sul braccio reale nei Parlamenti sardi del periodo aragonese*, dins «Xe Congrès International des Sciènes Historiques», Rome, 1955, Louvain-París, Commission Internationale pour l'histoire des Assemblées d'États, XVIII, 1958, 135-139. Antonio MARONGIU, el gran historiador dels règims parlamentaris dels territoris actualment italians, fou un estudiós dels parlaments sards; entre d'altres treballs seus es pot destacar *I Parlamenti di Sardegna nella storia e nel diritto pubblico comparato*, Roma, Anonima Romana Ed., 1931; també s'interessà per les corts catalanes, i O. OLEART en la seva tesi doctoral recorda els següents treballs de MARONGIU sobre corts catalanes: *La città nelle ,corts' e nei parlamenti catalani del secolo XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», VII (1970-1971), 653-659; ID., *,Estament, bras o condició' nelle corts catalane*, dins «Boletim da Faculdade de Direito» [Universidade de Coimbra], LVIII (1982), 729-758. Pel seu cantó, Antonello Mattone ha cercat analogies entre corts catalanes i parlaments sards, Antonello MATTONE, *,Corts' catalane e Parlamento sardo: analogie giuridiche e dinamiche istituzionali (XIV-XVII secolo)* dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», IV, Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, 251-274, notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14.122. També Víctor FERRO ha observat la influència del model català en el sistema polític siculo-napolità: *Influències i confluències. Alguns resultats de la relació entre els estats catalano-aragonesos i el regne siculo-napolità*, dins «Recerques», 32 (1979), 65-70.

La cort General: visions jurídiques i historiogràfiques

La Cort General disposava de poques normes de dret comú que la reglamentessin. Aquesta escassa normativa es troba compilada al títol 14 *De celebrar Corts* del llibre primer del primer volum de la *Compilació de les Constitucions i altres drets de Catalunya*⁴³. Així, doncs, la institució és regida pel costum i els precedents consuetudinaris acumulatius. L'escassa normativa i l'espaiament de les convocatòries explica la necessitat dels estils o cerimonials de celebrar corts. A Catalunya, fora de qualsevol decisionisme reial i dins un sistema historicopolític normatiu, les corts formaven part de la realitat política i potser de l'imaginari col·lectiu⁴⁴ i des del segle XV hi destaquen obres de juristes sobre el funcionament de les corts. Segurament el primer és el català Jaume Callís (1370-1434) amb el seu *Extragravatorium curiarum* editada el 1518⁴⁵, el segueixen Pere Belluga i Tomàs Mieres. El *Speculum principum ac iustitiae* del valencià Pere Belluga, escrita el 1441 i editada el 1530,⁴⁶ tot i ser un spill de prínceps és, de fet, un treball sobre les obligacions polítiques del rei i el funcionament parlamentari i l'*Apparatus super Constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* de Tomàs Mieres, escrit el 1465 i editat per primer cop el 1533 també és una obra ineludible sobre la Cort General⁴⁷. És evident que cap dels juriconsults⁴⁸ que

43. Usatge *Iudicium in curia datum*, usatge *Iudicia curiae*, *Constitució 23* de la cort general de Barcelona de 1283, *Constitució 4* i *Capítol de Cort 33* de la Cort General de Barcelona de 1299, *Constitució 2* i *Capítol de Cort 10* de la Cort General de Lleida de 1301, *Constitució 24* de la Cort General de Girona de 1321, *Constitució 30* de la Cort General de Perpinyà de 1351, *Constitució 19* de la Cort General de Cervera de 1359, *Capítol de Cort 8* de la Cort General de Barcelona de 1365, *Constitució 3* de la Cort General de Sant Cugat de 1419, *Constitució 3 i 4* de la Cort General de Barcelona de 1422, *Constitució 15* de la Cort General de Montsó de 1510, *Capítol de Cort 12* de la Cort General de Montsó de 1553, *Constitució 15* de la Cort General de Barcelona de 1599 i *Constitució 23* i *Capítol de Cort 35* de la Cort General de Barcelona de 1702, *Constitucions y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 1973. Existeix una edició facsímil de la mateixa editorial Base que conté la *Compilació* de 1495, la de 1588-89 i la de 1704 amb estudis introductoris de Josep M. FONT I RIUS per a la de 1495 i de Josep M. PONS I GURI per a la de 1704, Barcelona, 2004, 4 vols. També la cort general de l'arxiduc Carles III aprovà la *Constitució 10* i *Capítol de Cort 18* en la Cort General de Barcelona de 1706, *Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706*, Estudi introductori, Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i Costums, II/10) Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya, Barcelona Departament de Justícia.

44. Potser això explica el sermó *Les Corts generals de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV sobre la mort de Jesucrist*, a cura de Mateu RODRIGO LIZONDO, Barcelona, Sant Boi del Llobregat, 1985.

45. *Extragrauatorium curiarum per dominum Jacobum de Calicio*, Barcelona, per Petrum Posa, 1518. També Barcelona, apud Ioannem Gordiolam, impresa a Lió 1556.

46. París, Preti Vidonaei, 1530.

47. Tomàs MIERES, *Apparatus super constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* per Thomam Mieres in decretis licenciatum et iurisperitum Gerundensem editi, ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis repurgata; & ab Onophrio Michaelae Puigferrer summariis adornata; cum indice locupletissimo, Barcelona, Sebastiani A. Cormellas, 1621, 2 vols.

48. Guillem M de BROCA, *Juristes i juriconsults catalans dels segles XIV-XVII*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III, Barcelona, 1909-1910, 483-515. També, Santiago

escrigueren sobre el dret català no pogueren eludir la fisonomia pactista del país. Els *Commentariorum de actionibus* Antoni Oliba⁴⁹ i els *De pactis nuptialibus*⁵⁰ de Joan Pere Fontanella són citats per Andreu Bosc en els seus *Títols d'honor*⁵¹, en parlar de la Cort General, al costat de l'insubstituïble Jaume Callís i de Belluga. Els estils de celebrar corts del segle XVI són fruit tant de la necessitat de mantenir la memòria de les maneres de procedir, especialment quan s'espaien els intervals de corts, com fruit de la importància que van adquirint aquestes assemblees d'estat en els règims polítics de la corona catalano-aragonesa i en concret de Catalunya. Entre aquestes obres sobre el funcionament de la cort general destaquen molt especialment el *Ceremonial de Corts* de Misser Miquel Sarrovira, que havia estat síndic de Barcelona a la Cort General de Montsó de 1585 on havia rebut l'encàrrec d'elaborar l'obra, i la *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidentes en aquellas* del jurista de la Reial Audiència don Lluís de Peguera⁵², també membre actiu de la Cort General de Montsó de 1585 i de la de Barcelona de 1599. Peguera és molt explícit en la justificació de la seva obra, en les seves paraules al lector de l'inici del llibre:

«Ab la experiència de algun temps ensà —escriu—, so arribat a entendre la molta necessitat que y ha de que s tinga notícia de las matèries que en lo present libre se tracten, com són lo stil, forma y cerimònies de celebrar Corts y parlament general en Catalunya. Perquè com se acostuman de practicar aquelles de temps en temps y posant-se gran y llarch intermedí del un temps al altre, succeeix morir tantes persones, y en particular les que podrien tenir alguna notícia y sciència, que en la ocasió no dexa de causar ab la gent nova y moderna alguna manera de seguedad y confusió».

Peguera escriu per evitar dilacions tot esbandint dubtes. Sarrovira i Peguera són coetanis i les seves obres quasi també. La de Sarrovira fou publicada el 1599 i

---

SOBREQUÉS I VIDAL, *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Col·legi Universitari de Girona, 1978.

49. *Barcinonae*, apud Gabrielem Graëllium & Gerardum Dotilium, 1606, 2 vols.

50. *De pactis nuptialibus siue capitulis matrimonialibus tractatus, multis Regiae Audientiae Principatus Cathaloniae et aliorum grauisssimorum senatum decisionibus*, Barcelona, apud Laurentium Deu, expensis Michaelis Menescal, 1612-1622.

51. Andreu BOSCH, *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilitssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628. Edició facsímil, Barcelona-Sueca, Curial, 1974, p. 523-526.

52. Miquel SARROVIRA, *Ceremonial de Corts. Obra compilada de llochs, lleys del Principat de Cathalunya, antics y pràctichs doctors per micer Michel Sarrovira doctor en quiscun dret y ciutadà honrat de Barcelona per ordinació de les Corts de la vila de Montsó, celebrà la gloriosa memòria del rey Phe-lip en lo any 1585 conferent a la intelligència de les Corts y de hont han tingut principi y del què en ellas se tracta y-s fa y sol fer per lo bon govern pau y utilitat del Principat*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1599. Lluís de PEGUERA, *Pràctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidentes en aquellas*, Barcelona, Gerony Margarit, 1632. Ambdues obres. La de Sarrovira i la de Peguera tingueren nova edició el 1701. L'edició de 1632 de Peguera, que va ser feta «De manament dels Senyors diputats de Catalunya», disposa d'una edició facsímil de Barcelona, Editorial Base, 1974, i conté, a diferència de la de l'edició de 1701, una súplica de Joan de Peguera, fill de Lluís, el vist i plau dels assessors i advocat fiscal del General de Catalunya, una dècima dedicada als diputats i un sonet dedicat a Peguera, autoria de don Joan Terré i Sarriera, alcaid del castell de Bellver.

la redacció definitiva de la de Peguera, segons Tomàs de Montagut, se situaria entre 1604 i 1610. L'obra de Peguera, a diferència de la de Sarrovira, no sols contempla el funcionament pràctic de les corts generals sinó que també analitza el caràcter polisèmic dels parlaments i fa una relació geogràfico-toponímica de Catalunya, «tant reals com de barons». La *Pràctica* no es publicava fins el 1632 a instàncies del seu fill Joan

«...per ser lo assumpto de tant pública utilitat, que no.s pot considerar major, puix depenja de la celebratió de Corts Generals tot lo govern de la Província y la prestàntia y auctoritat dels tres staments que concorren en elles, considerant que la mejestat del rey y senyor nostre don Phelip tercer ve a concluir les que.s començaren en lo any 1626, acudint a ma obligació, en quant a ma pàtria, per no privar-la del benefici que li pot resultar desta Práctica...».

Tant el *Ceremonial* de Sarrovira com la *Pràctica* de Peguera eren reeditades el 1701 arran de la convocatòria de Felip IV (V de Castella)⁵³. Tanmateix aquestes obres no són les úniques degudes a juristes sobre les corts. Abans de Peguera, Bernabé Serra, jurista reial de la Rota de Catalunya, escrivia unes *Adnotaciones decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia...*⁵⁴, interessants perquè situen el paper del dissentiment i la disjuntiva del rei davant la qüestió. Amb una edició quasi coetània a la de Peguera, cal destacar, encara, dins la línia de les pràctiques, estils o ceremonials, el treball del doctor Gabriel BERART, *Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelísimos reynos de la Corona de Aragón*, dedicada al comte duc d'Olivares i escrita arran de les corts de 1626⁵⁵. Cal observar que aquesta obra a diferència de la de Sarrovira i Peguera és escrita en castellà i no procedeix de cap encàrrec de cap institució o cos polític català sinó del Consell d'Aragó i està dedicada al ,valido' del rei el comte duc d'Olivares. Alguns aspectes de l'obra, com la identificació del monarca sense ,superior en el mundo' o una certa visió de les lleis i la justícia com la contrapartida reial al donatiu o el sentiment de legiti-

53. Miquel SARROVIRA, *Ceremonial de Corts. Obra compilada...*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701. La reedició de l'obra de Sarrovira ho fou per «deliberació dels tres braços de las Corts» de 1701. La de Lluís de PEGUERA, *Práctica, forma y estil...*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701 ho fou «de manament del ... Consistori dels senyors deputats y oydors del present Principat de Cathalunya». L'edició de Peguera de 1701 disposa d'una edició facsímil a càrrec del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i del Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, Madrid 1998. L'edició facsímil de 1998 conté un estudi introductor de Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, IX-LVII. Vegeu també Tomàs de MONTAGUT, *Pràctiques parlamentàries a Catalunya en el segle XVI i la seva formulació escrita per Lluís de Peguera*, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», 10-11 (2001-2002), 633-656, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.785.

54. Bernabé SERRA, *Adnotaciones decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia. quandoque suscitari solent (debata enim antiquo patrio vocabulo controversiae huiusmodi, seu dissentiones appellantur) quibus quidem facile quisque percipere poterit quam perniciosus in his sit abusus*. Barcelona, Iacobi Cortey, 1563.

55. *Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelísimos reynos de la Corona de Aragón del doctor Gabriel Berart ciudadano honrado de Barcelona, auditor general de las galeras del Principado de Cataluña, de presente sirviendo a su Magestad el oficio de relator en su SSRC de Aragón por orden y comisión del mismo Consejo dedicado al excelentísimo señor conde duque gran canceller etc* [s. ll.], 1626.

mitat de la política imperial dinàstica, revelen aquest origen no propiament patri⁵⁶. Des d'una perspectiva més política, i fins i tot econòmica, que no jurídica, el 1616 el cavaller Francesc Gilabert feia esment de la cort general⁵⁷. Segons Ferro, Gilabert «intenta una curiosa interpretació de l'òrgan suprem de l'Estat català dins les categories aristotèliques» per tal com veu la institució com un equilibri polític entre democràcia, oligarquia i monarquia per tal d'evitar 'sobrada libertad', 'codicia de riquezas' i 'tirania'⁵⁸. Dos anys més tard, Bosch ens ofereix una informació tant històrico-política com jurídica sobre la institució en el seu *Títols d'Honor* de 1628 ja citats. Finalment encara ens caldria remarcar l'opuscle doctrinal de Grases i Gralla⁵⁹, sovint seguit de bona gana en els seus aspectes més regalistes per una certa historiografia. Grases no era cap teòric del poder absolut, però tot i ser respectuós amb l'existència de la Cort General, sí que el seu *Eptóme* és una obra de doctrina regalista⁶⁰.

No només aquestes pràctiques o estils, sortits de les plomes dels nostres juristes amb un sentit tant utilitari com doctrinal, són bàsics per a la comprensió del funcionament parlamentari català. També, per intel·ligència comparativa, paga la pena tenir present les obres escrites en el mateix sentit per autors dels altres regnes de la Corona d'Aragó, obres que sovint fan referència a la Cort general de Catalunya. Per encàrrec dels diputats del regne d'Aragó de 1584, arran de les properes corts de Montsó de 1585, Jerónimo de Blancas, cronista del regne, escrivia *Modo de proceder en Cortes de Aragón*⁶¹. Poc després, entorn de 1601, Jerónimo Martel, també cronista del regne, enllestia el seu treball *Forma de celebrar Cortes en Aragón*⁶², dedicat als quatre braços d'Aragó. També cal tenir present l'obra força més tardana del jurista valencià Llorenç Matheu i Sans, pel que fa al regne de València⁶³, on sovintegen les referències a les corts catala-

56. Gabriel BERART, *Discurso ...*, 14r i v, 33v i 34r i v, 36r i v. Berart va patir les represàlies populars del Corpus de Sang de 1640.

57. *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitadores y su gobierno*, [Lleida, 1617].

58. V. FERRO, *El Dret...*, p. 197 nota 34

59. Francesc GRASES I GRALLA, *Eptóme o Compendi de las Principals diferències entre les lleys generals de Cathalunya y los capitols del Redrès o ordinacions del General de aquella que, al molt il·lustre senyor Dn. Ramon de Vilana Perlas, marquès de Rialp, del Consell de sa magestat y son secretari en lo despaig universal, consagra lo Dr. Francisco Grases y Gralla, ciutadà honrat de Barcelona y oydor de la Real Audiència del present Principat de Cathalunya*. Barcelona, Rafel Figueró, 1711.

60. Grases i Gralla refuta Fontanella i Ripoll: «Ninguna [de les seves] opinions és verdadera en quant supposan que la Cort per si sola ab beneplàcit del Rey o junt ab ell pot fer Lleys en Cathalunya, puix repugna als primers principis que la facultat legislativa, faltem en quant a les Lleys generals del Principat, estiga en la Cort o Braços a soles ni ab estos y lo Rey simul o cumulative, ans bé esta facultat, com a suprema regalia del Príncep, convé solament al Senyor Rey, y axí bé no pot competir en manera alguna a la Cort o Braços junts. Si bé és veritat que en Cathalunya lo Senyor Rey per sa Real Clemència no usa desta regalia in Càmera sinó en la Cort o lloc ahont estan junts los dits Braços a efecte de lloar y aprobar les Lleys que en dita Cort se faran». D'això es desprèn, doncs, «que la facultat legislativa competesca solament al Senyor Rey», p. 6.

61. Saragossa, Diego Dormer, 1641. Existeix edició facsímil Saragossa, *Cortes de Aragón*, 1984 amb una introducció de Guillermo REDONDO VEINTEMILLAS i Esteban SARASA SÁNCHEZ.

62. Publicat com el de Blancas a Saragossa per Diego Dormer el 1641.

63. *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de Valencia*, Madrid, Julián de Paredes, 1677. Tractat no sols estampat a Madrid, sinó també dedicat a don Joan d'Àustria, el general del setge de Barcelona de 1652.

nes. La historiografia s'ha fixat en l'existència de corts generals dels tres regnes, deçà de mar de la corona catalano-aragonesa, a Montsó. Segons Tomàs de Montagut⁶⁴, a finals del segle XIV els centres de poder dels tres territoris van tendir a funcionar coordinats i van veure emergir una jurisdicció universal emanada dels darrers comtes-reis del casal de Barcelona, representada per les Corts Generals de la Corona d'Aragó, sense que això desvirtués en cap moment l'ordenament jurídic propi de cada regne. El segle XV, en canvi, va seguir un procés desvertebrador derivat en bona part de la desaparició de la monarquia privativa de la Corona. La comparació que fa Montagut entre les corts allargassades i inconcluses de Montsó de 1382-1389 amb les de Montsó de 1585, li permet observar que les del segle XIV van ser reunions comunes dels tres regnes compostes per 10 estaments i la participació de Mallorca com a ciutat del braç reial català, i que aquestes reunions van tractar conjuntament matèries d'interès comú i van produir una tasca legislativa general. Després d'aquestes dates, l'única sessió conjunta ja només fou la sessió d'apertura amb la lectura de la proposició reial, sempre en català, que era contestada, per l'arquebisbe de Saragossa en teoria en aragonès, però, de fet, en castellà, com demostra entre les altres el cas de 1585⁶⁵. El procés parlamentari de la Cort General de Montsó de 1382-1384 mostra el ‚modus sedendi‘ dels 10 estaments dels tres regnes⁶⁶, ‚modus sedendi‘, que fou reproduït en un memorial de 1693⁶⁷. Mallorca formava part del sistema parlamentari català des de 1344. Ciutat de Mallorca hi assistia com a membre del braç reial de Catalunya, però a finals del segle XIV hi deixà d'anar, si bé d'ençà de 1564 mostrà una nova voluntat de ser-hi sense aconseguir-ho⁶⁸.

64. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, *Les Corts Generals de la Corona d'Aragó (Notes per al seu estudi)*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, 1999, Vol. IV, 122-123. Una descripció juridico-política a Pere MOLAS, *Los reinos de la Corona de Aragón*, dins *Le premier âge de l'état en Espagne (1450-1700)*, París, 1989, 113-145. Sobre aquest tema, pel que fa a l'edat mitjana, Antoni M. UDINA I ABELLÓ, *La identitat territorial i les Corts Generals de la Corona d'Aragó a l'edat mitjana*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 737-746.

65. Les corts de 1382-1383 van fixar el català com a llengua de la proposició i l'aragonès com a llengua de la resposta. J. COROLEU I INGLADA i J. PELLA I FORGAS, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Librerías París-València, 1993, 104-105. He comprovat la resposta de l'any 1642 i també és en castellà.

66. *Cort General de Montsó 1382-1384*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992, 76-77.

67. Aquest memorial, relacionat amb els conflictes de precedència en el si del braç militar, demostra les tensions en el si d'aquest braç entre la noblesa titulada i els cavallers, aquests darrers reforçats d'ençà de les ordinations de 1602, data de la creació de l'ofici de protector. El 1693 els cavallers del braç militar volien que, en el protocol, el seu protector precedís la noblesa titulada. El document núm 21 del memorial de 1693, provatori segons els interessos de la noblesa titulada, és la reproducció del modus sedendi de les esmentades corts del segle XIV. (*Señor, los títulos del Principado de Cataluña...*, Fulletó Bonsoms, 406). D'altra banda, aquest memorial demostra fins a quin punt cal tenir present aquests al·legats, memorials o exposicions per tenir una visió completa de l'actuació de la cort general i la seva incidència per raons normatives i de procediment.

68. Damià VIDAL RODRÍGUEZ, *Acerca de la supuesta existencia del llamado "Decreto de las Cortes de Monzón de 1510" referido a los hijos puestos en condición*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica

Amb la Nova Planta els manuals de corts desapareixen. El segle XVIII és un segle de silenci; amb tot, existí literatura política resistencialista. D'aquesta literatura ha estat destacat el conegut com a *Memorial de Greuges* de 1760, en el qual, representants de Barcelona, València i Saragossa, recordaven al rei Borbó «que es muy provechosa la prudente diversidad de las leyes municipales, pues sus cuatro reinos —dienen, incluint Castella— las tuvieron muy diferentes»⁶⁹. Cal esperar la crisi de l'Antic Règim i la tasca parlamentària de les Corts de Cadis per a observar un nou interès sobre la qüestió, si bé des d'un prisma unitarista. Les noves corts del segle XIX, tot i el context de crisi de la monarquia, només volgueren reforçar, amb suposats criteris de modernitat liberal, l'estat Borbònic. En aquest context cal situar l'informe de 1809 d'Antoni de Capmany per a la Junta de Ceremonial d'aquelles Corts titulat *Práctica y estilo de celebrar cortes en los reinos de Aragón, Principado de Cataluña y reino de Valencia, y una noticia de las de Castilla y Navarra*⁷⁰. El títol remet a l'obra de Peguera i l'informe

---

lògica Lul·liana», 59 (2003), 89-108, moticiadins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.747. Romà PIÑA i HOMS, *El Gran i General Consell. Asamblea del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, Diputació de Balears, 1977. ID., *La participació de Mallorca en les Corts Catalanes*, Ciutat de Mallorca, Obra Cultural Balear, 1978. ID., *Els antics Consells Generals de les Balears: organització i evolució*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 290-295, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.610. ID., *El «Regnum Balearium». De la participació a les Corts Catalanes a la consolidació dels parlaments insulars*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 721-734. Pablo CATEURA BENNÀSER, *El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 384-388, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.611. Antoni PLANAS ROSSELLÓ, *La participació del reino de Mallorca en las Cortes Generales de Aragón*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2002), 763-772.

69. *Escrips polítics del segle XVIII. Tom II. Documents de la Catalunya sotmesa*. Edició a cura de Josep M. TORRAS i RIBÉ, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996, 96. Pel que fa a escrits polítics resistencialistes del segle XVIII veure també *Escrips polítics del segle XVIII. Tom I. Despertador de Catalunya i altres textos*. Edició a cura de Joaquim ALBAREDA, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996. El Memorial de greuges de 1760 fou publicat per primera vegada per Enric MOREU REY, *El «Memorial de greuges» de 1760*, Barcelona, 1968, i més tard per Fèlix CUCURULL, dins *Panoràmica del Nacionalisme Català*, París, Edicions Catalanes de París, 1975, vol. I, 310-316, i per *Textos Jurídics Catalans juntament amb documents polítics reivindicatius del segle XIX*, amb un estudi introductori de Josep A. GONZÁLEZ CASANOVA (Textos Jurídics Catalans, 7, Lleis i Costums VI/1), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1990, [1-19].

70. Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821. Josep FONTANA, en un pròleg a una edició facsímil, prevista de pròxima edició, cita el treball de José María PORTILLO VALDÉS dins *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2000, segons el qual hi ha també una edició anònima del text de Capmany, publicada a Cadis el 1811, 266 i ss. Sobre Capmany, les corts de Cadis i el seu informe parlamentari, vegeu també Sebastià SOLÉ i COT, *La cort general a Catalunya. Síntesi de la institució. Projectió posterior a la seva extinció*, dins *El territori i les seves institucions històriques. Actes*, Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997, Barcelona, Fundació Noguera, 1999, Vol. I, 117-183, i en concret 161-173. S. SOLÉ té present el treball de Ramon GRAU, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Ajuntament de Barcelona, 1994, també Ajuntament de Barcelona, 2006, i el de Bartolomé CLAVERO, *Cortes tradicionales e invención de la historia de España*, dins *Las Cortes de Castilla y León...*, Tercera etapa..., Valladolid, 1990, Vol. I, 149-195. Finalment remarco que Oriol OLEART fa referència a una obra sense data i de to reivindicatiu que convé indicar aquí: *Constitución Catalana y Cortes de Cataluña. Constituciones, prerrogativas, fueros y privilegios de que disfrutó Cataluña, en unos tiempos en que lo restante de Europa gemía aún bajo el peso de la odiosa esclavitud*, Barcelona, M. Texero, s.a.

té la finalitat d'orientar els polítics, secularment llecs en la matèria. No sembla pas que fos l'únic treball en aquest sentit, el 1810 el cronista de la ciutat de València el frare predicador Bartomeu Ribelles publicava unes *Memorias histórico-críticas de las antiguas Cortes del reyno de Valencia*, que tenia present l'obra de Matheu i Sans i sobre tot els *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano* de José Villarroya⁷¹.

Durant el segle XIX van ser diversos els treballs de caràcter juridicopolítics que van tractar les corts, també les nostres, amb visió estrictament historicista o amb algunes pretensions presentistes. Destaco en especial les obres de Cayetano Manrique i Amalio Marichalar, un compendi legislatiu de la vida parlamentària dels regnes peninsulars de la monarquia hispànica des dels seus orígens fins al segle XIX⁷². Igualment és útil en aquest sentit l'obra de Manuel Danvila i Collado, *El poder civil en España*, on l'autor recull també la tasca legislativa de les corts dels diversos regnes peninsulars de la monarquia hispànica, si bé, a diferència dels anteriors, en lloc d'organitzar la informació en blocs territorials, ho fa cronològicament per reis i regnats amb una visió espanyola que començaria ja abans de la romanització. Aquesta visió integrista fa que el material informatiu sobre l'actuació legislativa de Catalunya i el regne de València dels segles medievals i moderns fins a l'etapa borbònica quedi repartida i barrejada dins el conjunt dels tres primers volums⁷³, paral·lelament i simultàniament a l'actuació de les corts dels altres regnes peninsulars.

71. Bartomeu RIBELLES, *Memorias histórico críticas de las antiguas cortes del reyno de Valencia*. Escribidas el P. M. Fr — del real convento de predicadores, cronista de la ciudad del reyno de Valencia. Publicadas un amante de la patria, València, Miguel Domingo, 1810. José VILLARROYA, *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano y verificar una perfecta traducción de los fueros recogidos por don Joseph Villarroya*, Valencia, Joseph de Orga, 1804. També en aquest context caldria situar l'obra del canonge Francisco MARTÍNEZ MARINA, *Teoría de las Cortes o grandes juntas nacionales de León y Castilla*, Madrid, Collado, 1820, edició facsímil i introducció a cura de J. M. PÉREZ PRENDES, Madrid, Editora Nacional, 1979. 3 toms.

72. *Historia de la legislación y recitaciones del derecho civil de España*, Madrid, Imprenta Nacional, 1861-1872, 9 vols. L'apartat de Catalunya comprèn, vol. 6, 397-554 i vol 7, 3-393; i el regne de València comprèn vol. 7, 395-553, i vol. 8, 5-29.

73. Madrid, Imprenta y fundación de Manuel Tello, 1885-1886, 6 vols. DANVILA considera providencial l'adveniment de la dinastia borbònica i el suport de Lluís XIV al seu nét «a quien después de todo, se debió el no verse [España] fraccionada y repartida cual nueva Polonia», vol. III, 544, i advoca per les 'reformes' de Felip V sobre la corona catalanoaragonesa, reformes legítimes diu, tot fent memòria de la infidelitat d'aquesta corona envers el rei, «aquellas reformas que las consecuencias de la guerra exigían y que todavia reclama la conveniencia de la unidad política de la nación española», vol. III, 546. Els vols V i VI de l'obra de Danvila contenen un conjunt de 1375 documents, alguns dels quals relatius a Catalunya i al País Valencià. Tal com diuen Fidel FITA i Benvingut OLIVER en el pròleg de l'edició de les corts medievals catalanes de la Real Academia de la Història de Madrid, Manuel DANVILA estava implicat com a membre de l'Acadèmia de la Història i com a diputat de les corts espanyoles, en la publicació de diversos documents de les corts de Castella dels segles XVI i XVII. En el volum sisè de la seva obra DANVILA recull àmplia documentació de la monarquia en l'afer de la cobertura dels consellers de Barcelona de 1632, docs. 950-974, pp. 177-235, i l'informe de 1635 del projecte abortat de tancar les corts de 1626, doc. 976, pp. 236-238. DANVILA Y COLLADO és autor també d'*Estudios Críticos acerca de los orígenes y vicisitudes de la legislación escrita del antiguo reino de Valencia*, Madrid, Jaime Ratés, 1905, publicat de nou dins *Memorias de la Real Academia de la Historia*, 14 (1909), 1-376. Hi ha edició facsímil, Pamplona, Analecta ed., 2003.

Dins la nostra historiografia *Las cortes catalanas* dels historiadors Josep Coroleu i Inglada i Josep Pella i Forgas enceten el camí contemporani amb un estudi sobre els principis jurídics que regulaven la institució i una síntesi de l'activitat parlamentària catalana en el curs de la seva existència històrica⁷⁴. Al costat d'aquesta obra, cal destacar la visió més crítica de les corts de N. Pagès i Prats⁷⁵ i el pròleg i la implicació de l'historiador Fidel Fita⁷⁶ i el jurista Benvingut Oliver en l'edició de les corts medievals catalanes de la Real Academia de la Historia de Madrid. Dos anys abans d'aquest pròleg els Jocs Florals de Barcelona havien premiat l'obra de mossèn Salvador Bové, *Instituciones de Catalunya*, en la qual les corts i la Diputació ocupaven la primera part del treball⁷⁷. Tal com afirma Sebastià Solé, Brocà és «autor de la primera història de conjunt del dret català» i «és avui, un clàssic»⁷⁸. *La historia del derecho de Cataluña* de Brocà és un tractat d'història i institucions. Brocà dedicava la secció segona de l'època tercera (de Jaume I a 1599) a aquesta institució pública i a la seva funció constitucional⁷⁹. Al costat d'aquests estudis científics, el primer terç del segle XX des de Prat de la Riba a Nicolau d'Olwer, entre d'altres, feren les seves aproximacions històrico-ideològiques al coneixement de les Corts catalanes⁸⁰.

74. J. COROLEU I INGLADA I J. PELLA I FORGAS, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Librerías París-València, 1993. D'aquests autors també cal tenir present l'obra *Los fueros de Cataluña. Descripción comentada de la constitución histórica del Principado, sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales*. Barcelona, Imp. Luís Tasso, 1878. Igualment la conferència de Josep PELLA, *Llibertats i antic govern de Catalunya*, Barcelona, Llib Francesc Puig, 1905. Encara Oriol Oleart en la seva tesi doctoral fa referència a d'altres vells estudis, així el del Doctor AMOTNAS, *Los concellers y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña con su reseña histórica des de su origen hasta que acabaron en el reinado del señor don Felipe V*, Barcelona, Imp de Francisco Garriga, 1838, o una ressenya d'Antoni ELIAS DE MOLINS a l'obra de Coroleu i Pella sobre les corts publicada a «Revista de Archivos Bibliotecas y Museos», vol. 7 (1877), 41-43, i a un estudi de Francesc MASPONS I LABRÓS, *Corts catalanes*, dins «La Renaixença», I (1871), 201-203, 283-284, 297-300 i 305-308.

75. Narcís PAGÈS I PRATS, *Una ojeada sobre las antiguas cortes de Cataluña*, dins «Revista de Gerona», 2 (febrer 1878), 49-61, i 3 (març 1878), 97-108.

76. Juan Manuel ABASCAL PALAZÓN, *Fidel Fita (1835-1918). Su legado documental en la Real Academia de la Historia*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998. Abascal indica la importància de Fidel Fita com a editor dels processos de corts catalanes, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.418.

77. Salvador BOVÉ, *Instituciones de Catalunya. Les Corts, la Diputació, lo Concell de Cent, los gremis y'l consolat de mar*, Barcelona, La Catalana, [1894]: *Les corts*, 1-45.

78. Sebastià SOLÉ I COT, *La Cort general*, 159. S. SOLÉ, *Guillermo Maria de Brocà. Historia de Cataluña* (recensió), *L'Avenç*, 107 (1987), 68-69.

79. Guillem Maria de BROCÀ, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, vol I, Barcelona, Juan Gili, 1918, Edició facsímil, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Textos Jurídics Catalans, Escriptors I/1, 1985. p. 254-266

80. Enric PRAT DE LA RIBA, *Corts catalanes proposicions y respostes ab pròlech y comentaris d'Enrich Prat de la Riba*, Barcelona Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906. Lluís NICOLAU D'OLWER, *Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga. Discurs llegit pel president en la sessió inaugural dels curs acadèmic de 1932-33—el dia 3 de març de 1933*, Barcelona, Ate-neu Barcelonès, s.a.

Durant anys l'obra de Coroleu-Pella ha estat de consulta i referència inexcusable dels juristes posteriors. Sense que la institució que ens ocupa hagi estat el centre de la seva reflexió, cal destacar les referències fetes des de les històries generals, com les de Víctor Balaguer, Sanpere i Miquel, Ferran Soldevila o Rovira i Virgili⁸¹ o des de la història del dret com Elias de Tejada, Pons Guri o Font i Rius⁸². L'obra de Coroleu-Pella ha seguit essent bàsica fins al decisiu estudi de dret públic català de Víctor Ferro⁸³, que posseeix una triple qualitat, l'estudi complet de les fonts impreses (legislació i obres jurídiques dels doctors), el coneixement de la bibliografia i la voluntat de síntesi. L'obra de Víctor Ferro ha marcat un abans i un després en els estudis del dret públic català anterior al règim Borbònic. Amb aquesta obra Víctor Ferro posa de relleu la qualitat de les institucions polítiques catalanes anteriors al Decret de Nova Planta i frena l'hegemonia que ha gaudit el dret civil català per imperatius històrics entre els estudiosos del dret: «No ens proposem —escriu Ferro— de fer la història de la Cort General de Catalunya. Ens limitarem a descriure la institució tal com era concebuda i reglamentada a la primeria del segle XVIII». El que fa és força més que això. Ferro no sols és un coneixedor en profunditat del dret públic, que li permet observar les bases doctrinals del funcionament institucional, sinó que també té la sensibilitat social de l'historiador, i això fa que el seu llenguatge jurídic rigorós no caigui en cap juridicisme estàtic i així l'estudiós pugui penetrar també en el caràcter històric i polític de la institució. Simultàniament a l'obra de Ferro, Oriol Oleart dedicava la seva tesi de llicenciatura a la Cort General i ha fet un estudi important de la institució⁸⁴, que encara espera publicació però del qual Oleart s'ha valgut en diversos articles de referència imprescindible com, entre d'altres, *Procediment i atribucions legislatives de la Cort General*, *Organització i atribucions de la Cort General* i *La terra davant del monarca*⁸⁵.

81. Des d'una visió romàntico-liberal Víctor BALAGUER, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, Manero, 1860-1863, 5 vols. o d'una de positivista més o menys rigorosa, per part de Salvador SANPERE I MIQUEL, *Origen y fonts de la nació catalana*, Barcelona, La Renaixença, 1878, de Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1934-1935, 3 vols., o d'Antoni ROVIRA I VIRGILI, dins els criteris ideològics republicans de la seva època, *Història nacional de Catalunya*, Barcelona, Pàtria, 1922-1937, 8 vols.

82. Francisco ELÍAS DE TEJADA, *Historia del pensamiento político catalán*, Sevilla, Montejurra, 1963-1965, 3 vols. Josep M. PONS I GURI, *Cort General de Catalunya*, dins *Gran Enciclopèdia Catalana*, ID., *Aspectes judicials de la Cort General a l'època medieval*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 142-145. Josep M. FONT I RIUS, *Apuntes de Historia del derecho español tomados de las explicaciones ordinarias de la Cátedra*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1969. Els treballs d'altres autors com el de Manuel BOFARULL ROMANÀ, *Las antiguas cortes, el moderno parlamento, el régimen representativo orgánico*, Alacalà de Henares, (sense imp) 1945, o el de Demetrio RAMOS, *Historia de las Cortes tradicionales de España*, Burgos, Imp Aldecoa, 1944, són estudis més aviat encaminats a reforçar les visions orgàniques de l'estat corporatiu del moment polític.

83. Víctor FERRO, *El dret públic...*

84. *La Cort General de Catalunya...* Tant en aquesta tesi de llicenciatura com en la tesi doctoral, també inèdita, d'aquest autor, hi consten molt bones indicacions sobre el funcionament de la cort general, sobre la documentació de la institució i la seva localització i, a més, un i altre treball apleguen un acurat estat de la qüestió bibliogràfica sobre les assemblees parlamentàries, catalanes, peninsulars i europees.

85. *Procediments i atribucions legislatives de la Cort General* a «L'Avenç», 74 (Setembre 1984), 64-67. *Organització i atribucions de la Cort General*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 15-24. *La Terra davant del monarca. Una contribució per a una tipologia de l'assemblea estamental catalana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 25/2 (1995), 593-615.

Acompayen aquests treballs un gran rigor històric amb un esforç interpretatiu des d'una perspectiva especialment jurídica. Arran de la celebració del *Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León* de 1987, Jesus Lalinde i Ricardo García Cárcel hi participaren, el primer, amb una ponència d'assaig sobre corts medievals catalanes des d'una perspectiva europea i, el segon, amb un estudi morfològic-social i valoratiu de les funcions de la institució catalana en els segles moderns, on predomina una interpretació històrica marcada per la idea de mer caràcter oligàrquic de la institució parlamentària, al costat de la idea de modernitat de la institució monarquia⁸⁶. També en aquestes dates apareixia una de les incursions amb pretensions revisionistes de Luís González Antón sobre les corts de la Corona d'Aragó i la seva històriografia, definida aquesta com a mítica, que, posteriorment, ha ampliat en termes hispànics i que conté plantejaments que per devastadors resulten, no sols regalistes, sinó també sovint mancats de sentit històric⁸⁷. El treball esmentat de García Cárcel és deutor de la tesi doctoral de Joan Lluís Palos publicada més tard⁸⁸ plena, aquesta darrera, de noves aportacions documentals de caràcter local, encara que també dins, sovint, una interpretació de la institució en termes d'òrgan polític oligàrquic mancat d'horitzons. Finalment, Sebastià Solé i Cot és, així mateix, autor del valuós treball *La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projectió posterior a la seva extinció*, un magnífic assaig històric-bibliogràfic, farcit d'inestimables observacions⁸⁹.

Fora del camp de la més estricta investigació i dins una perspectiva de manual especialitzat universitari, la Cort General ha estat tractada per Aquilino Iglesia⁹⁰ i Tomàs de Montagut, aquest darrer en col·laboració amb Víctor Ferro i Josep Serrano⁹¹

En el terreny de la divulgació històrica, assenyalem el volumet *Les corts a la Corona Catalano-aragonesa* de Josep M. Mas i Solench, que explica «a manera de breu exposició, fàcilment comprensible», la història de la institució: l'inici, el desenvolupament i el funcionament. S'ocupa sobretot de les corts catalanes, però s'estén, també, a l'estudi de les aragoneses i les valencianes. L'autor encara veu en les corts medievals el moment culminant de la institució, mentre, en canvi, seguint una visió ja poc al dia, les corts modernes són encapçalades per un subcapítol titulat decadència de les

86. Jesus LALINDE, *Las Cortes catalanas en la Edad Media*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media...*, vol. II, 439-490. Ricardo GARCÍA CÁRCEL, *Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna...*, 677-732.

87. Luís GONZÁLEZ ANTÓN, *La Corona de Aragón. Régimen político y cortes. Entre el mito y la revisión historiográfica*, dins *Historiographie de la Couronne d'Aragon. Actes du XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon. Montpellier 26-29 septembre 1985*, Montpellier, Mémoires de la Société Archéologique de Montpellier, 1989, Vol. III, 61-81. Id., *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Siglo XXI, 1989.

88. *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, Pagès editors, 1994, caps. V i VI, 217-323. Un prelude del material de corts de la seva tesi fou l'article: *Las Cortes de Catalunya durante el siglo XVI: apuntes para un estudio social del poder*, dins «Pedralbes», 5 (1985), 97-116.

89. *La Cort General...*

90. Aquilino IGLESIA FERREIROS, *La creación del derecho. Una historia del derecho español. Lecciones*, Barcelona, [Signo], 1987-1988, 3 vols. L'obra, de la qual existeix edició catalana, conté com a factor rellevant la incorporació d'una antologia de textos.

91. Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, coordinador, i Víctor FERRO i Josep SERRANO, *Història del dret català*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 2001. També Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS i Carles J. MALUQUER DE MOTES i BERNET, *Història del dret espanyol*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 1997.

corts⁹². També podem incloure com un exercici d'assaig interessant el treball de Cristòfol A. Trepà des d'una perspectiva d'història parlamentària catalana divulgativa⁹³.

Sobre els orígens de la Cort General

Els orígens de la institució es troben en el procés de formació de l'autoritat pública en el pas de l'alta a la baixa edat mitjana i en el marc del feudalisme i del desenvolupament econòmic i social de la vida urbana. Primer el sistema feudal requerí l'assumpció de la superioritat del comte dins el sistema, però, d'acord amb la ‚regula iuris‘: «Quod omnes tangit ab omnibus probari debet», per a qualsevol reforma li calia l'acord dels barons, laics o eclesiàstics, i del suport moral de l'església i, entretant, la cúria comtal ordinària engendrava un personal especialitzat en la formulació del dret i la seva aplicació. En aquest procés de formació del poder públic, Gonzalvo Bou ha observat el paper destacat de les Assemblees de Pau i Treva en la formació de la institució⁹⁴ en combinació amb la Cúria règia. «No ens correspon aquí d'analitzar —escriu Gonzalvo— la contribució de la Cúria règia en el procés que menaria a l'arrencada de la Cort General. Tanmateix, caldria dir que, segons el nostre parer es produí una fusió entre la Cúria —en la seva forma plenària— i les assemblees de Pau i Treva. És a dir, que en aquestes assemblees on es decretaven els estatuts de Pau i Treva, hi participava, amb una major o menor presència de membres, la Cúria plena; més encara, aquesta assistència era imprescindible per aprovar constitucions de Pau i Treva»⁹⁵. Els estudiosos observen també en l'origen de la cort general el paper de la cúria comtal ampliada o cúria plena („curia solemnīs” o „curia generalis”) que arribaria a integrar les assemblees de pau i treva. Segons Fernández Viladrich la cúria comtal catalana hauria heretat els trets de la cort reial dels capets i destaca la versatilitat de la cort comtal per la seva doble competència de consell de govern i de tribunal de justícia, posant l'accent en l'aparició, des del segle XI, en ocasions comptades, solemnes i extraordinàries, de la cúria plena o general, distingida de la cúria ordinària pel

92. Josep M. MAS I SOLENCH, *Les Corts a la Corona catalano-aragonesa* (Episodis de la Història, 301) Barcelona, Dalmau Editors, 1995.

93. Cristòfol A. TREPÀ, *De les Corts al Parlament (segles XIII-XX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.

94. Del paper de les Assemblees de Pau i Treva n'han parlat també: G. M. de BROCÀ, *Història del Dret...*, 117-127. E. S. PROCTER, *The development of the catalan corts in the thirteenth century*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXII (1936 = Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris, Històrics i Lingüístics, III), 525-546. F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, 106-107, 144, 147-148, 182-183, 214. V. FERRO, *El dret públic...*, 187-188.

95. *Les assemblees de Pau i Treva i l'origen de la Cort General de Catalunya*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 71-78, la cita a les pàgs. 74-75. Sobretot però veure també Gener GONZALVO I BOU, *La Pau i Treva a Catalunya origen de les Corts Catalanes*. Pròleg de Frederic UDINA i MARTORELL, Barcelona, La Magrana 1986, ressenya a «ATCA», VII-VIII (1988-1989), núm. 4.504, ID., *Les constitucions de Pau i Treva*, dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1991, 31-42, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.271. ID., *Les constitucions de Pau i Treva de Catalunya (segles XI-XIII)* (Col·lecció de Textos Jurídics Catalans II/3), Barcelona, 1994.

nombre dels convocats i la significació de l'afer. Definida, però la cúria plena «com un òrgan auxiliar de caràcter consultiu», aquesta, segons Fernández Viladrich, no va compartir mai la potestat legislativa amb el comte i mai no limità de dret l'actuació del poder comtal⁹⁶. Per a Gener Gonzalvo, entre el 1068 i el 1173 s'hauria produït el procés d'absorció de l'assemblea de Pau i Treva pel poder comtal i la Pau i Treva s'hauria convertit amb Jaume I en «un instrument fonamental en l'obra d'articulació de la cort general de Catalunya». El fet decisiu que havia de completar el procés de formació de la cort general fou la incorporació dels ciutadans a les assemblees el 1214. Encara que per a Soldevila la plena formalització no hauria arribat fins a la Cort General de Vilafranca del 1218, segons Gonzalvo l'assemblea de Lleida de 1214 ha de considerar-se «de facto com la primera cort general de Catalunya», per tal com «els estatuts de Pau i Treva del 1218 són una ratificació dels de Lleida de 1214 amb alguns nous matisos»⁹⁷. D'altra banda, Gener Gonzalvo observa que el 1192, per primera vegada el rei hauria comunicat la seva resolució de reinstaurar la Pau i Treva i reivindicar els *Usatges* als prohoms de les ciutats i viles i també observa com l'assemblea de Pau i Treva de 1198, vàlida per a tot Catalunya, protegia per primer cop els jueus i homes de ciutats i viles reials amb les seves fires i mercats i, a més, s'hi citava explícitament el nom del país (Catalunya). Tot plegat són uns fets remarcables que indiquen el relleu que havien pres els sectors urbans en el segle XII.

En relació a la qüestió dels orígens, Oleart es manté circumspecte, en considerar que, «de fet, hom continua partint encara d'aquelles afirmacions, sovint repetides mimèticament, que en situen la gènesi ,temporal' en algun moment entre l'alta i la baixa edat mitjana i la ,institucional', que es troba en algun punt —no gaire ben definit— entre les ,corts comtals' —o ,cúries', si fem servir el terme llatí— i la ,cort general' ja plenament formada de la baixa edat mitjana»⁹⁸. Oleart també és cautelos en relació a la presència de l'estament ciutadà: «amb la documentació disponible —escriu— és summament complex d'escatir plenament si la presència de burgesos i magnats en aquestes reunions primeres es deu a llur condició de representants de les viles respectives o respon a d'altres motius, sia vinculats a factors més personals o de relació amb d'altres cercles d'influència»⁹⁹.

Això no obstant, els estudiosos dels orígens de la institució estan d'acord a considerar l'assemblea de Lleida de 1214, convocada per Jaume I, com una data decisiua de transformació institucional per la presència, per primer cop, dels procuradors de les ciutats. Des d'aleshores la participació en el finançament d'afers de govern greus i en l'actuació legislativa es fa més evident. Gonzalvo ha fet el repàs de totes les convocatòries de corts general de 1214 a 1283. Hi ha observat el mòbil econòmic destinat a finançar les grans empreses de conquesta, l'existència de decisions de caire

96. Jesús FERNÁNDEZ VILADRICH, *L'origen de les Corts i la seva vinculació a la Cúria*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 58-62. cita a 62. Del mateix autor: *La corte condal: una limitación fáctica a los poderes de la autoridad condal en la Cataluña de la alta edad media*, dins «Revista Jurídica de Cataluña», LXXXI, núm. 2 (abril-juny 1982), 373-403. ID., *Notas en torno a las Asambleas Condales en la Cataluña de la Alta Edad Media*, dins «Estudios Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 7-88, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.043, publicat després a Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1983.

97. *Les assemblees...*, 75.

98. *La Terra davant...*, 594-595.

99. *La Terra davant...*, 596.

jurídic (1251), la discussió estamental en cambres separades i una primera referència de presentació de greuges el 1264. Des d'aquest trajecte intens i cumulatiu, el 1283 la cort general esdevindria l'organisme territorial i públic cabdal de la història medieval i moderna. 1283, doncs, és considerada la data d'institucionalització definitiva que trenca amb el model de la cúria plena, formalitza la presència de ciutats i viles reials, contempla el finançament en els grans afers de l'estat i consolida «el triomf de les idees de limitació del poder regi»¹⁰⁰. Efectivament, el fet institucional assemblari i comtal ha esdevingut cort general per la pressió del factor econòmic. La fiscalitat d'estat, la pressió militar, el fet monetari, tot plegat ha contribuït decisivament a l'eclosió de la institució i tots aquests aspectes han tingut els seus historiadors¹⁰¹.

Sobre el nom i la definició. Les pautes de funcionament de la Cort General

Segons Víctor Ferro el nom propi de la institució era el de Cort General (,Curia Generalis') tot i que podia rebre la denominació de corts (,curiae') en plural, en determinats contextos. S. Solé, que segueix J. Coromines, indica que el mot, documentat des del segle XI, deriva del llatí vulgar ,Cors, cortis', que significa recinte o corral, és a dir que el nom procedeix del recinte on tenia lloc la reunió, de la mateixa manera, diu, que el mot ,cambra' pot designar avui els actuals parlaments. També per a S. Solé, Cort General és la «denominació genuïna o habitual» i el concepte general diu, seguint Valdeavellano, tindria com explicació el fet que en la cort hi era representada la ,Universitas Cathaloniae', és a dir la totalitat dels estaments que la integren o comunitat política catalana¹⁰². La consolidació de la denominació en plural, segons S. Solé, apareix en els segles moderns per influència castellana i per l'existència en moltes ocasions de corts generals o comunes dels tres regnes de la corona catalano-aragonesa deçà mar¹⁰³. La terminologia correcta no ens obliga, però, a descartar l'ús, com

100. FERNÁNDEZ VILADRIH, *L'origen de les...*, 62.

101. THOMAS N. BISSON, *The military origins of medieval representation*, dins «The American Historical Review», LXXI (1966), 1199-1218. ID., (ed.), *Medieval representative institutions. Their origins and nature*, Hinsdale (Illinois), The Dryden Press, 1973. ID., *Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)*, dins «X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, Saragossa, 1980», 161-208. ID., *Fiscal Accounts of Catalonia under the early Count-Kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984. *Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Introducció i edició a cura de Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ i de Pere ORTÍ GOST (Textos Jurídics Catalans. Lleis i costums, II/4), Barcelona, Departament de Justícia, 1997, recensió de Josep PERARNAU dins «ATCA», XIX (2000), 676-679. DONALD J. KAGAY, *The emergence of 'Parliament' in the Thirteenth-Century Crown of Aragon: A view from the Gallery*, dins *On the social origins of Medieval Institutions. Essays in Honor of Joseph F. O'Callaghan* (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400-1453, 19), Leiden-Boston-Köln, Brill 1998, XXIV i 346 pp. 223-241, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 17.753.

102. *La Cort General...*, 120-121. LUÍS G. DE VALDEAVELLANO, *Curso de Historia de las instituciones españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1986, 482.

103. S. SOLÉ, *La Cort General...*, 122-123. També S. SOLÉ, *Notes sobre terminologia jurídica*, dins «Revista de Llengua i Dret», 7 (Barcelona, juny 1986), 7-8. Tot volent extreure conclusions del jurista Grases i Gralla, A. IGLESIA planteja una precisió terminològica, per la qual cal

fa tota la historiografia, de denominacions genèriques segons la terminologia de la historiografia internacional, com fan O. Oleart o V. Ferro, que, en situar la institució en el marc de l'escenari polític europeu, per a denominar-la usen també els conceptes d',assemblea representativa', ,assemblea d'estat' o ,institució parlamentària'. Tota la historiografia ha tingut la necessitat peremptòria de definir la institució, clarificar-ne el contingut i dilucidar-ne les seves atribucions. «A Catalunya —escriu V. Ferro— [...] potser més que a cap altre país d'Europa, quedava molt clar que l'òrgan titular de la potestat de sancionar normes supremes era la reunió del rei amb la representació del país en la Cort General». «El rei junt amb les Corts està per damunt d'ell mateix sol», afegeix fent seva la frase del jurista aragonès Calixto Ramírez¹⁰⁴. Per a Ferro el 1283 s'establia «la potestat col·legiadora dels Braços amb el rei», que se sobreposava a la potestat legisladora del príncep i la limitava. A l'Aragó —diu— hi regia el mateix, legalment des del 1301, i al regne de València també però sense cap disposició explícita¹⁰⁵.

Sobre les competències de la cort general la historiografia manté tants matisos com n'hi hagué en la història jurídica catalana dels segles XV al XVII. La historiografia regalista pot fer afirmacions que contrasten amb l'afirmació col·legiadora: «precisament perquè [per la constitució de 1283] no va perdre la seva potestat legislativa —escriu A. Iglesia—, el comte podia legislar contra l'aprovat a Corts»¹⁰⁶. Oriol Oleart ha preferit una aproximació a la institució menys doctrinal i més descriptiva, tot seguint la definició feta el 1935 per Émile Lousse de «clara preferència per l'òptica estamental», perquè permet de veure la Cort General «com si es tractés d'un escenari polític on tenien lloc les trobades o els encontres entre el monarca i els membres dels tres ordres que podien assistir a l'assemblea i tenien el dret i l'obligació de fer-ho», i s'hi destaca que allà s'hi defensaven els privilegis estamentals, els drets fonamentals del país i es retien al príncep els serveis prescrits¹⁰⁷.

Tal com s'ha dit més amunt, les pautes dels procediments es basaven en el costum i la tradició. Tota la historiografia més recent ha fet el seguiment d'allò que O. Oleart anomena «l'estructura ,bàsica' o essencial de la Cort». Segons aquest mateix autor «una anàlisi des d'un punt de vista cronològic mostraria els estadis següents: la convocatòria i el lloc de celebració de la cort, la proposició reial i la resposta dels

---

distingir entre cort i corts, poc convincent. Segons aquesta distinció ,cort' al·ludiria tant els tres braços com el lloc de reunió i ,corts' la reunió dels tres braços (,cort') i el comte, *La constitució de 1283*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 47-48.

104. Això no descarta la visió teològica en termes de cos místic, de la qual Aquilino IGLESIA treu interpretacions estrictament regalistes, tot recordant el llenguatge teologicojeràrquic emprat per un vice-canceller català de 1409: «el príncep regint e dominant, e los súbdits dominants e regits, fan e són un cors místic inseparable, lo cap del qual és lo príncep, e los vassalls membres seus», *Cos místic*, dins «Anuario de estudios Medievales», 25/2 (1995), 683.

105. Sobre Corts i furs valencians: Pedro LÓPEZ ELUM, *Los Orígenes de los furs de València y de las cortes en el siglo XIII*. Pròleg de Mariano PESET, València 1998, on és transcrit el text més antic dels furs de València, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.755 i recensió, *ibidem*, XXIII-XXIV (2004-2005), 541-544. Jesús LALINDE, *El sistema normativo valenciano*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de abril de 1971», vol. II, València, 1980, 871-887, notícia dins «ACTA», 4 (1985), núm. 2.065.

106. *La Constitució de...*, 49.

107. O. OLEART, *La Terra davant...*, 600-601.

estaments, l'elecció dels càrrecs pel funcionament, entre ells els notaris¹⁰⁸, l'habilitació, la satisfacció dels greuges, la legislació, el donatiu i la cloenda, tot sota la immanent presència dels diversos mitjans de pressió amb què comptaven cada una de les parts. Al marge quedarien —segueix dient— alguns factors tradicionalment considerats transcendents per la historiografia, com ara els orígens de l'assemblea, la diferenciació respecte d'altres tipus d'assemblea, la composició dels braços, l'assistència o la representació de l'assemblea, entre d'altres»¹⁰⁹. Tant V. Ferro, com O. Oleart o Joan Lluís Palos o R. García Càrcel i Sebastià Solé¹¹⁰ han analitzat les pautes de la institució: la convocatòria, la qualitat i el caràcter del lloc de celebració, la periodicitat, les prorrogacions i possibles translacions, la sessió inaugural, la proposició reial i la resposta dels braços, l'obligatorietat de l'assistència, la declaració de contumaçes en cas d'inasistència excusable, la composició i el caràcter de la representació, l'habilitació dels convocats, la constitució dels braços, els càrrecs de la cort, els procediments seguits en els debats a l'interior dels braços, les relacions entre els braços i entre els braços i el monarca, la noció i el caràcter del dissentiment, les relacions entre la cort General i la Diputació del General, els *Capítols del Redreç* relatius a la Diputació, els greuges, l'elaboració de les lleis, el donatiu, i la conclusió i llicenciament de la cort.

Pel que fa a les corts valencianes, la institució també ha estat objecte de recents aproximacions, entorn d'allò que, tot simplificant, podríem situar com el triple vessant de la cort general, la seva composició, el seu funcionament i les seves atribucions. Sylvia Romeu Alfaro ho ha fet per als segles medievals i Emilia Salvador Esteban i Lluís Guia Marín i M. Lluïsa Muñoz Altbert per als temps moderns¹¹¹.

108. Oriol OLEART, *Els notaris dels braços de la Cort General de Catalunya al segle XVI* dins *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Fundació Noguera, Barcelona, 1988, 185-209.

109. O. OLEART, *La Terra davant...*, 611-612.

110. V. FERRO, *El dret públic...*, 185-241. O. OLEART, ha publicat diversos articles sobre la qüestió: *Procediments i atribucions...*, ID., *Organització i atribucions...*, ID., *La terra davant...*, (Totes aquestes publicacions d'O. OLEART són fruit de la seva tesi de llicenciatura *La Cort General de Catalunya...*). J.L. PALOS, *Las Cortes de Cataluña...*, ID., *Catalunya a l'Imperi...*, 218-323. R. GARCÍA CÁRCCEL, *Las Cortes Catalanas...*, ID., *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, Ariel, 1985, Vol. I, 324-336, i vol. II, 43-44, 73-78 i 136-140. S. SOLÉ I COT, *La Cort General...*,

111. Sylvia ROMEU ALFARO, *Las Cortes valencianes*, València, Tres i Quatre, 1985. EAD., *Las Cortes de Valencia en la Edad Media*, dins *Las cortes de Castilla y León en la Edad Media. Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988, vol. II, 543-574. E. SALVADOR ESTEBAN, *Las cortes de València*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989, 733-821. Lluís GUIA I MARÍN, *El regne de València. Pràctica i estil parlamentaris*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 889-934. M. Lluïsa MUÑOZ ALTBERT ha analitzat el funcionament de les Corts de Felip II (III de Castella), *Las Cortes valencianes de Felip III*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2005.

Els intervals parlamentaris i les proposicions reials

No passaré revista a tots els passos del recorregut de la cort general. Tots aquesta autors citats més amunt s'hi han referit, només m'aturaré en aquells aspectes que han comportat elements de novetat més enllà del seguiment fet pels pràctics de la institució, o més enllà de les descripcions fetes pels historiadors tot seguint-los. És evident que qualsevol tasca d'anàlisi comporta per part dels seus estudiosos posar més l'èmfasi en algunes coses o fer matisos interpretatius propis o reforçar conclusions analítiques d'estudis anteriors. La voluntat d'aquest text és més fer un seguiment d'aquests nusos de debat que no el repàs de tots els aspectes orgànics i funcionals de la cort general. D'altra banda, el dia que aquest repàs es faci amb una visió històrico-dinàmica i no estrictament de pautes normatives, es podran observar canvis en el funcionament, en aparença formals, però que responen a noves correlacions de forces socials i a noves necessitats en el debats. La institució, doncs, no fou cap organisme estàtic.¹¹²

Tota la historiografia reconeix, seguint la doctrina dels doctors, que la convocatòria era una «facultat exclusiva del monarca»¹¹³ o una «regalia incommunicable del rei»¹¹⁴. «Només el rei personalment podia convocar la Cort»¹¹⁵ (Oleart). Per a Andreu Bosch «qui es basa en Callís i en Oliba —escriu Oleart—, es tracta d'una regalia, unida als ossos i a la corona»¹¹⁶. La periodicitat d'una vegada l'any de 1283 o de cada 3 anys de 1301, tot i l'imperatiu legal, molt poques vegades va ser respectada. La no observança de la periodicitat i la presència de grans intervals entre cort i cort s'ha considerat com un fracàs dels braços i, és cert, tal com diu Oleart, que els braços no reeixiren en els seus intents a arrabassar al monarca el poder de convocar¹¹⁷. Tanmateix, caldria tenir present la Diputació del General com a factor de matís, tal com ha fet S. Solé recentment, el qual observa la coincidència entre l'espaiament de la Cort general i el reforçament de la Diputació¹¹⁸. La Diputació apareguda com un organisme temporal per a la recaptació dels donatius atorgats al príncep, amb l'encavalcament de donatius, esdevenia una institució permanent. Per tant, tot i els intervals de la cort general, existia, si més no, la Diputació com a permanent d'aquella i això permet matisar l'afer dels intervals. En canvi, sí que tots els estudiosos de la institució remarquen que, més d'un cop s'acceptà, en casos d'excepcionalitat, la convocatòria en absència del príncep o en absència de la presidència preceptiva del príncep, sempre,

112. Cal destacaar en aquest sentit la comunicació de Josep CAPDEFERRO I PLA, *Sessions plenàries versus comissions de treball a les Corts Catalanes del segle XVII*, dins *A la vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó*, València, 1-3 de juny de 2006, en premsa.

113. O. OLEART, *Organització i atribucions...*, 17.

114. V. FERRO, *El dret públic...*, 205.

115. O. OLEART, *Organització i atribucions...*, 17.

116. «La Terra davant...», p. 610 nota 87.

117. O. OLEART, *Organització i atribucions...*, 17.

118. «Sobre això [la denominació de 'General' a la Diputació] direm que el fet que a l'edat moderna les convocatòries de cort general s'anessin espaiant cada vegada més, coincidint amb el reforçament de la Diputació de General, va fer que en el llenguatge corrent, hom associés el nom de 'General' i 'Generalitat' a la Diputació i a la seva seu i no pas a la Cort General de la qual era delegada», *La Cort general...*, 121-122.

però, que el substitut fos membre de la família reial i hi hagués l'acord dels braços en l'habilitació.

No m'aturaré a situar la qüestió del lloc de celebració tractat per tots els estudiosos, només faré referència al fet que Montsó era considerada localitat pròpia per aragonesos i catalans i que el regne de València s'hi avingué sempre amb protestes¹¹⁹. Això no obstant, després de les torbacions d'Aragó, la monarquia preferí liquidar la convocatòria general de Montsó, segurament per posar barreres a les complicitats polítiques, per exemple, contra la separació de Sicília i Nàpols de la Corona catalanoaragonesa i molt especialment, ben segur, pel que feia als greuges contra la Inquisició¹²⁰.

La proposició reial o discurs de la corona fou sempre en català, també en els solis d'apertura de corts generals dels tres regnes de la corona, «deçà mar»¹²¹. En els segles medievals era llegida pel rei i des del segle XVI per raons lingüístiques pel protonotari. Ricard Albert i Joan Gassiot, el 1928, van fer una antologia amb notes i glossari d'aquesta oratòria política del període 1355 a 1519 amb un estudi introductori que destaca sobretot el paper de Pere III «un dels reis més parlamentaris», «gran orador, malgrat el seu aspecte físic que certament no l'ajudava —ell era setmesó, petit i desnerit—, preparava lentament els seus discursos, que després encara corregia i col·leccionava i feia arxivar curosament»¹²². Les proposicions reials, que han gaudit d'alguns estudis tant des del punt de vista de l'oratòria com des del punt de vista de la conjuntura històrica¹²³, solien referir-se a l'estat polític del país amb consideracions de bon govern i s'hi exposava l'objectiu concret de la convocatòria. D'ençà del segle XVI els protonotaris tingueren un paper fonamental en llur elaboració com han pogut

119. Dámaso de LARIO, *Cortes del reinado de Felipe IV, I: cortes valencianas de 1626*, Universitat de València, 1973, p. IX-X. Lluís GUIA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV, II, Cortes valencianas de 1645*, Universitat de València, 48-49.

120. Mònica GONZÁLEZ, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, dins «Pedralbes», 13/1, 1993, 299-307. E. SERRA I PUIG, *Els catalans i la unió de Nàpols i Sicília a la Corona d'Aragó. El marc històric i les reclamacions parlamentàries (Corts de Montsó 1563-64 i 1585)*, dins *Momentis de Cultura Catalana in un millenio*. «Acti del VII Convegno dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio, 2000)». A cura di Anna Maria COMPAGNA, Alfonsina DE BENEDETTO, Núria PUIGDEVALL I BAFALUY. Nàpols, Lugori editore, 2003, Vol. I, 521-551. Pel que fa a la Inquisició és significativa una referència de Josep PERARNAU, *Un tercer informe de Frederic Furió i Ceriol a Felip II sobre els Països Baixos, 1578*, dins «ATCA», II (1983), 361-364.

121. Tal com adverteix Eulogio ZUDAIRE, també fou en català la proposició reial de 1626 contràriament al que es desprèn de Jaume CARRERA PUJAL, *Història Política y econòmica de Catalunya. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch 1947, vol. I, 194. La proposició reial de 1626 fou publicada per E. ZUDAIRE, *El 'Discurso de la Corona' en las cortes catalanas de 1626*, dins «Hispania», XX (1960), 541-554.

122. Albert RICARD i Joan GASSIOT, *Parlaments a les Corts Catalanes. Text, introducció, notes i glossari per...*, (Els nostres Clàssics), Barcelona, Editorial Barcino 1928, 10. Abans n'havia parlat Antoni RUBIÓ I LLUCH en *Algunes consideracions sobre l'oratòria política de Catalunya en l'Edat Mitjana*, dins «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), 213-224. Posteriorment s'hi ha referit M. de RIQUER, *Història de la literatura catalana*, Vol. II, Barcelona, Ariel, 1964, 338-346.

123. Mark D. JOHNSTON, «Parliamentary Oratory in Medieval Aragón» dins *Rhetorica. A Journal of the History of Rhetoric*, X (1992), 99-117, ressenya a ATCA, XIII (1994) núm. 9.292. Suzanne F. CAWSEY, «Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1410» dins *The Journal of Ecclesiastical History*, 50 (1999), 442-463, ressenya a «ATCA», XXI (2002) núm. 16.797. Manuel FERNÁNDEZ ALVÁREZ, «Carlos V y Cataluña», dins «Pedralbes», 5 (1985) p. 21-29, ressenya a «ATCA» VI (1987)

constatar Arrieta, Palos, i Pérez Latre¹²⁴ en relació a les Corts de 1563 i 1585. De fet els protonotaris eren els millor informats i de prou confiança, com demostra l'informe sobre les corts catalanes del protonotari Jerónimo de Villanueva de 1635¹²⁵. Coincidint amb el caràcter funcional del discurs, aquests van perdre valor literari sense deixar, però, de tenir un valor ideologicopolític. Les respostes dels braços més aviat formals i de cortesia, quedaven, en teoria, en boca de l'arquebisbe de Tarragona, que ho feia en nom de tots els braços, si bé, en corts generals de la corona catalano-aragonesa, ho feia l'arquebisbe de Saragossa. Pel que sembla la proposició tenia un valor més enllà de la cort general reunida, com demostra el fet que se'n fessin impressions independents i que aquestes, en algunes ocasions, si més no, fossin traduïdes. Així ho foren a l'italià almenys sembla les de 1563, 1585 i 1599¹²⁶. Proposició també ho fou el text llegit per Pau Claris en la sessió inaugural de la Junta de Braços del dilluns 10 de setembre de 1640 i com a tal estampada a part, on consten tots els fets i els greuges amb la monarquia que els havia obligat a la convocatòria rebel. La resolució dels braços del dia 11 pot ésser considerada la resposta i en aquest cas no és cap text convencional i retòric ans ben al contrari, la resolució de convocar totes les universitats, siguin reials o de barons, i fer les gestions pertinents per a la defensa de Tortosa¹²⁷.

L'habilitació, la representació i les instruccions

El caràcter jurídic, històric o historicojurídic dels estudis sobre la cort general de Catalunya no ha impedit la seva valoració qualitativa sovint amb elements de caràcter ideològic com a valor afegit. La valoració positiva que en feren el seu dia els anomenats historiadors romàntics per la seva lectura presentista, ja que eren sectors liberals favorables al constitucionalisme i al parlamentarisme polític, ha estat sovint massa menystinguda des d'una visió que observa les corts com un fet quasi estàtic, sempre oligàrquic i molt medievalitzant. La institució parlamentària, des d'aquesta perspectiva es considera quasi un obstacle davant la modernitat que s'atorga a la monarquia. En aquest sentit Ricardo García Càrcel ha escrit: «El viejo debate román-

núm. 3.312. Berthold BEINERT, «La proposición Real de las Cortes de Monzón de 1547», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, CLXV/II (1969), p. 255-257. E. SALVADOR, «Los discursos de la Corona en las cortes de Monzón durante el reinado de Carlos I. Atemporalismo y crónica», dins *Studia Historica*, VI (1988), p. 381-397.

124. JON ARRIETA, «El consejo de Aragón y las Cortes catalanas», a *Les Corts a Catalunya...*, p. 245-255. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, p. 233 n. 36. MIQUEL PÉREZ LATRE, *Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari*, Introducció de, p. XXIII-XXVI. Pérez Latre, a més, documenta detalladament tot el procés de convocatòria que precedia el soli d'apertura.

125. E. ZUDAIRE, *Cortes catalanas. Comentarios a un informe del año 1635*, dins «Hispania», XVII (1957), 395-423.

126. M. PÉREZ LATRE, *Nuncis i ambaixadors...*, i E. SERRA, *La informació diplomàtica ...*. Tal vegada això explicaria que J. CARRERA PUJAL pogués fer referència a la proposició de 1626 com un text en castellà.

127. *Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg del P. Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976, 105-125.

tico: despotismo absolutista versus libertades, representadas por las Cortes, que tanta tinta suscitó, está siendo revisado actualmente, replanteado desde nuevas argumentaciones pero con similares enconos. La historiografía catalana, hoy, parece relanzar el enfoque nacionalista con beligerancia singular»¹²⁸. No pretén aquest article entrar en debat, només, en canvi, indicar que, en punts nodals orgànics i de funcionament de la institució, les interpretacions sovint varien. Posar l'èmfasi dels orígens en la les assemblees de Pau i Treva o en la cúria règia esdevinguda cúria plena, o dubtar que en les reunions primeres la presència de burgesos i magnats pugui ser interpretada com a condició de representants, ja pot ésser un exemple de matisos interpretatius.

La història del dret s'ha afanyat a descriure la cort general des del punt de vista dels seus orígens, la seva organització, el seu funcionament i les seves atribucions. Els treballs més recents han fet esment tant dels debats que la institució ha suscitat com de les novetats sorgides a partir dels nous estudis amb la voluntat explícita de situar-ne el seu caràcter en el marc del temps històric i amb voluntat comparativa europea.

L'estudi de l'habilitació ha fet observar a O. Oleart que aquesta era una operació transcendent¹²⁹. La comissió dels 18 membres, 9 de designació reial i 9 de designació estamental, a raó de tres per estament, efectivament, tenia la important funció d'examinar les credencials dels que es presentaven i certificar-ne el dret d'assistència. Hom pot observar que la tasca de l'habilitació, aparentment una tasca només dels primers dies, podia allargar-se durant bona part de la cort (quatre habilitacions en la cort general de 1585, entre 27 d'agost i 29 de novembre) i es pot constatar que al costat de l'hegemonia dels ,admittatur' no hi deixaven d'haber diversos ,repellatur' entre els que s'hi presentaven dels tres braços, amb la consideració afegida del motiu de la no admisió, des de l'edat fins a no portar les credencials requerides¹³⁰. Ara bé aquells ,repellatur' més significatius són els dirigits als comuns que reclamen dret de convocatòria sense èxit, com Tarragona o com Sabadell entre d'altres¹³¹. D'altra banda, l'habilitació pel que fa especialment al braç militar permet observar el pes de la pràctica de la procuració entre nobles i el dilema interpretatiu es troba entre una visió clien-

128. *Las Cortes Catalanas...* 716-717, tot fent referència a l'obra de V. FERRO, *El dret públic...*, i a la ponència d'Eva SERRA, *Tensions i ruptures de la societat catalana en el procés de formació de l'Estat Modern. Una reflexió*, dins «Manuscrits», 4/5 (1987), 71-79. Dins aquesta interpretació regalista també cal situar l'article de Francisco Luís PACHECO CABALLERO, *Cortes catalanas modernas y antiguo régimen vindicado. (A propósito de una reciente publicación)*, dins «Initium», 7 (2002), 259-273.

129. I així ho indica en la seva ressenya crítica a la ponència de R. GARCÍA CÁRCCEL del congrés de corts de Castella i Lleó ja esmentada: O. OLEART, *Recensiones*, dins «AHDE», LX (1990), 695. ID., *Terra davant del...*, 611, nota 91.

130. *Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar...*, processos del braç reial, del braç militar i del braç eclesiàstic.

131. Joan F. CABESTANY FORT, *Tarragona i les Cortes Catalanes (1283-1442)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», I (1977), 69-79. Pel que fa a la reiterada petició de Tarragona vegeu també Antoni JORDÀ, *La ciutat de Tarragona i el vot a Corts. Una petició de l'any 1647*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992), 43-48. ID., *La interesencia de las ciudades del brazo real de las Cortes. Acerca de las pretensiones de la ciudad de Tarragona (ss. XIII-XIX)*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 803-838. Maria Jesús ESPUNY I TOMÀS, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, dins *Les Cortes a Catalunya...*, 204.

telar d'aquesta procuració o una visió geogràfica de la mateixa¹³². No m'aturo en els requisits de la representació (edat, naturalesa i excepcions). M'interessa més indicar que la composició de la cort ha portat la historiografia a destacar no sols el caràcter estamental de la representació sinó també a distingir entre representació institucional i representativitat social. García Cárcel fa seves les paraules de Joaquim Nadal i parla de «monopolio por las oligarquias dominantes» d'aquesta representació¹³³. Joan Lluís Palos és manifesta en el mateix sentit: «els homes presents a l'assemblea constitueixen una exigua minoria que, a més, encarnava uns interessos molt particulars» els de l'élite social¹³⁴. En un joc de preguntes i respostes García Cárcel escriu: «¿La sociedad catalana podía sentirse representada en cortes? Creemos rotundamente que no»¹³⁵. Sense necessitat de caure en els anacronismes del pensament liberal del segle XIX, un sector de la historiografia, ha tingut en compte la necessitat de comprovar el grau de representativitat de la representació. Tota la historiografia, reserves a banda, ha donat «un pes decisiu a la ,incorporació' dels membres de l'estament' ciutadà, tant des d'un punt de vista polític, per la mateixa immanència del tercer estat i del paper que havia jugat, si més no, des de l'adveniment del règim constitucional al segle XIX —escriu O. Oleart— com des d'un punt de vista científic, pel contrast amb els precedents immediats»¹³⁶. Per a Víctor Ferro, «la Cort General de Catalunya, pel nombre i la independència de les persones i corporacions que hi prenien part, figurava entre les més representatives d'Europa»¹³⁷. Aquest tema ja havia preocupat Santiago Sobrequés que, en els seus estudis sobre el segle XV, indica que en la cort general de 1454 foren convocades quaranta universitats que representaven un cens de 175.000 habitants i no el conjunt català de 450.000¹³⁸. Tanmateix cal superar les visions estrictament oligàrquiques. En una societat corporativa els interessos són més transversals que merament oligàrquics i les llibertats constitucionals més lligades al caràcter d'una formació social que no merament nobiliàries. Josep Fontana ha assenyalat la relació existent entre representativitat política i progrés social fins i tot en aquestes etapes de la història¹³⁹. Núria Sales ha manifestat la necessitat de mirar les corts des de dins i adonar-se que la participació era més àmplia i destaca que cal observar els comuns presents al costat dels comuns convocats i Miquel Pérez Latre ha fet

132. *Cort General de Montsó (1585). Procés familiar del Braç Militar*, Introducció de Pere GIFRE I RIBAS. Gifre s'inclina per una visió, on la geografia tindria el seu lloc explicatiu. J. L. PALOS, ha verificat també el pes de la procuració entre els nobles, *Catalunya a l'Imperi...*, 268-272 i s'inclina per una procuració estrictament clientelar.

133. J. NADAL, *El govern de Catalunya entre l'autonomia i el centralisme. Segles XVI i XVII*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1983, 81-99. R. GARCÍA CÁRCEL, *Las cortes...*, 706-707.

134. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, p. 300 i 301.

135. R. GARCÍA CÁRCEL, «Las Cortes...», p. 707.

136. O. OLEART, *La Terra davant...*, 595-596.

137. V. FERRO, *El dret públic...*, p. 199.

138. Santiago SOBREQUÉS, *La crisi política a les corts de 1454-1458*, dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins *Estudios de Historia Moderna*, II (Barcelona, 1952), 42-43.

139. Josep FONTANA I LÀZARO, *Representativitat política i progrés social: una proposta interpretativa*, dins *Actes 53è Congrés...*, Vol. I, 85-95.

una interessant aportació sobre aquest tema¹⁴⁰. Tots sabem que a l'antic règim, en els territoris de dominació baronial laica o eclesiàstica, els barons disposaven de la representació dels seus vassalls. Tanmateix, malgrat els imperatius senyorialis o corporatius, res no permet de negar amb rotunditat l'existència de representativitat social fins i tot prou popular dins aquell sistema corporativoterritorial. Tal com ha observat Victor Ferro, l'exclusió de la pagesia de la Cort General de Catalunya no era una singularitat catalana, «era general a les assemblees tradicionals d'Europa», amb escasses excepcions, però, en el cas català, també observa, que «a la llista de poblacions assistents a corts, hom n'hi troba de prou petites i de caràcter eminentment rural»¹⁴¹. Una aproximació al conjunt de corts convocades entre 1563 i 1632 permet d'observar que a la Cort general de Catalunya hi era representada entorn del 23,60 % de la població catalana¹⁴². És cert que la Catalunya Vella era la millor representada i que la representació més feble es corresponia amb les àrees sota el domini de l'arquebisbat de Tarragona o dels grans monestirs com els d'Escalà Dei i Poblet. Ara bé, no totes, però la majoria de poblacions superiors a 500 focs, segons el fogatge de 1553, participaven en corts. Pel que fa al regne de València tant Sylvia Romeu com Emília Salvador ja ha posat l'accent en la importància de la participació ciutadana¹⁴³. L'assistència urbana en les corts valencianes de 1604 hauria estat d'una vila per cada 10 nobles¹⁴⁴.

140. Núria SALES, *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII*, Barcelona, Edicions 62, 1989, 256. També podeu trobar consideracions sobre la representació vilatana a corts en les pàgs 47, 140, 152, 248-269, 415, 419. Miquel PÉREZ LATRE, *Les Corts i les veus de la terra. La participació política dels no convocats (1552-1599)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 697-715. Pel que fa als segles medievals vegeu Max TURULL RUBINAT, *Síndicos a cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1395)*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», vol. III, 989-1012. També Antoni UDINA i ABELLÓ, *El braç reial a les Corts catalanes durant el regnat del Magnànim*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó...», vol. III, 1013-1022.

141. V. FERRO, *El dret públic...*, 197.

142. Eva SERRA, *Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó»: *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. III, 873-900, citació concreta a pàg. 877. EAD., *Perpinyà a les Corts catalanes de 1599* dins *La ciutat i els poders/La ville et les pouvoirs*, Actes del Col·loqui del 8è centenari de la Carta de Perpinyà, 23-25 d'octubre 1997, Universitat de Perpinyà, 2.000, 333-345, notícia dins «ACTA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.225. EAD., *El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa*, dins *Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Jaume DANTÍ (coord), Barcelona, Rafael Dalmau ed, 2005, 55-66 i 134-139.

143. Sylvia ROMEU ALFARO, *El brazo real en las Cortes de Valencia*, dins *Historia Política y Derecho. Estudios en homenaje al profesor Diego Sevilla Andrés*, València, Publicaciones de la Universidad, 1984, 825-845, notícia dins «ATCA», VII/VIII (1988-1989), núm. 4.374. Emília SALVADOR, *Las cortes de Valencia...*

144. E. SERRA, *La vida parlamentària a la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII. Una aproximació comparativa*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 501-536. Sobre l'assistència de viles a les corts valencianes, les seves aspiracions i/o resultats, vegeu: José A. ALABAU CALLE, «Per tot bé avenir de la nostra vila». *Alcay en las Cortes de 1443-1446*, dins *Actes 53è Congrés...*, vol. I, 537-553. Vicent GRAULLERA SANZ, *La representación del brazo real de València. 1585: Cortes Generales de Monzón*, dins *Actes 53è Congrés...*, Vol. I, 627-644. Mª Rosa MUÑOZ POMER, *Las ciudades y*

Morales Roca és autor de diversos repertoris de nobles o prohoms participants en Corts¹⁴⁵. D'altres autors han treballat la qüestió segons anàlisis més específiques com la presència nobiliària, els ordes militars, els comuns de muntanya, o la incompatibilitat entre la condició d'oficials reials i la de síndics a Corts¹⁴⁶. Els aspectes singulars de la representació no s'acaben aquí; s'ha estudiat la pressió dels cavallers a tenir braç separat de la noblesa¹⁴⁷, s'ha comprovat la presència de noblesa aragonesa en corts catalanes per la condició de senyors territorials de Catalunya, com seria el cas dels Lanuça¹⁴⁸. Finalment tres braços reunits per separat obliga a analitzar si els debats de cadascun dels tres braços eren o no són molt diferents, la qual cosa imposa l'anàlisi comparativa dels processos de cada braç i si es diposa del del protonotari, millor la comparació dels quatre. Aquesta tasca ha començat a ésser encetada amb la Cort general catalana de Montsó de 1585, on s'ha observat el caràcter dels notaris, tots del braç popular, també el dels baronials, la primàcia del procés del braç eclesíastic, els elements comuns dels processos i els trets específics analitzats en relació a les respostes de les súpliques elevades als tres braços¹⁴⁹.

«El el més ben preparat d'aquests tres braços —escriu Elliott— era el braç reial, perquè cada ciutat donava als seus síndics instruccions detallades sobre les demandes que havien de presentar davant de les Corts»¹⁵⁰. També els canonges capitulars en rebien¹⁵¹. D'altra banda, a diferència dels síndics de corts castellanques,

---

las Cortes: la presencia de las oligarquias urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó». *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000, Vol III, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 673-694. EAD., *La ciudad de València en las Cortes: posiciones y resultados (1400-1418)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, 223-256.

145. FRANCISCO JOSÉ MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña. Siglo XVII (1599-1713)*, Madrid, Hidalguía, 1983, 2 vols.. ID., *Ciudadanos y burgueses honrados habilitados como síndicos del brazo real en las Cortes del Principado de Cataluña. Dinastía de Tratàmara y de Austria. Siglos XV y XVI (1410-1599)*, Madrid, Hidalguía, 1995.

146. JOSEP TRENCHS I ÒDENA, i VICENT PONS ALÓS, *La nobleza valenciana a través de las convocatorias a cortes, 1417-1528*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 368-383. M. Lluïsa MUÑOZ ALTBERT, *Les Corts valencianes...*, 75-107. ANTONI M. UDINA ABELLÓ, *Els ordes religiosos-militars i les Corts catalanes (1283-1412)*, dins «Actes de les primeres jornades sobre els Ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX), Montblanc 8-10 novembre 1985», Tarragona, Diputació, 1994, 132-139, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 10.863. MIQUEL STJAR I SERRA, *La mínima participació de la vall de Ribes a les Corts de Montsó. Reflexió sobre les causes*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 797-802; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.789.

147. FRANCISCO LUIS PACHECO CABALLERO, «No y ha bras, no y ha bras, que bones sentències ni ha». *Las Cortes Catalanas y el problema del Cuarto brazo*, dins «Initium», 7 (2002), 99-138.

148. Els Lanuça o Lanuza, entre d'altres, tenien la doble condició de membres del braç militar d'Aragó i de Catalunya, vescomtes de Rueda (Roda) i Perelló, amb béns al Rosselló, eren membres nats de les Corts d'Aragó i de la Cort General de Catalunya, PÈRE GÍFRE, *Cort General de Montsó (1585)...Braç militar*, introducció, pàg. VI.

149. J. M. BRINGUÉ, P. GÍFRE, G. MARÍ, M. PÉREZ LATRE, J. PONS, *Els Quatre Processos Catalans de la Cort de Montsó de 1585. Un avanç d'estudi comparatiu*, dins «Ius Fugit», 10-11, (2001-2002), 773-795, notícia dins «ACTA», 25 (2006), núm. 19.787.

150. J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Editorial Vicens Vives, 1966, 211.

151. JOAN L. PALOS, *Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 394-402.

els síndics de les viles catalanes no cobraven del rei¹⁵². Els costos els assumien les universitats, però sovint ho feien els mateixos síndics, almenys per avançar¹⁵³. Víctor Ferro ha indicat que els síndics dels municipis havien de ser naturals de les poblacions que representaven i havien d'estar-hi domiciliats. Les sindicatures de les principals universitats, que solien desplaçar-se acompanyats dels advocats dels municipis «s'assemblaven a petites representacions diplomàtiques»¹⁵⁴. En cada municipi, els afers relacionats amb la cort eren confiats a comissions o consells específiques, 'in situ' (vint-i-quatrena de Barcelona o dotzena de Perpinyà), els quals donaven instruccions precises als síndics. V. Ferro ha destacat la importància del que en l'actualitat anomenem «mandat imperatiu» que deixava el síndic sota el seguiment del consells, obligava a una correspondència permanent i castigaven la desobediència. Luis R. Corteguera ja ha verificat les tensions entre els síndics de Barcelona i el Consell de Cent en el curs de la Cort general de Montsó de 1585¹⁵⁵. L'actuació de la vintiquatrena de corts de 1585 ha estat estudiada per Mònica González¹⁵⁶. Joan Lluís Palos ha observat la constitució de la vint-i-quatrena de Barcelona i Cervera, la tretzena de Lleida, les dotzenes de Perpinyà, Girona i Manresa, o la simple terna de Torroella de Montgrí i ha fet un repàs d'algunes d'aquestes instruccions i de la correspondència dels síndics amb els seus principals¹⁵⁷. També García Cárcel ha recollit detalls d'aquest tipus de correspondència pel cas català i Regina Pinilla ha estudiat la correspondència d'alguns municipis amb els síndics de Corts valencianes¹⁵⁸. Han estat treballades algunes instruccions als síndics de Lleida dels anys del Magnànim¹⁵⁹ així com les diverses instruccions de Perpinyà de 1585¹⁶⁰ i les de Girona de 1599¹⁶¹ i

152. O. OLEART, *Els greuges de Cort...*, cap 5. Hom pot observar molt bé els pagaments reials als síndics de les ciutats de Castella-Lleó a Manuel DANVILA, *El poder Civil...* vol. VI.

153. Les despeses de desplaçament anaven a càrrec de la ciutat o vila però sovint era el propi síndic qui avançava els costos amb el risc de no cobrar, vegeu E. SERRA, *La sindicatura de Rafael Coll, síndic de Tuïr a les Corts catalanes de Barcelona de 1626*, dins «Afers», 28 (1997), 627-634. Vegeu sobre aquesta temàtica, Josep CAPDEFERRO I PLA, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», III, Barcelona, Universitat 2003, 109-132.

154. V. FERRO, *El dret públic...*, 200-202, la cita concreta a la p. 202.

155. Luis R. CORTEGUERA, *For the Common Good. Popular politics in Barcelona, 1580-1640*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2001, p. 24-73. Existeix edició catalana amb el títol *Per al bé comú. La política popular a Barcelona, 1580-1640*, Vic, Eumo editorial – Universitat de Vic, 2005, p. 57-118.

156. Mònica GONZÁLEZ FERNANDEZ, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, «Pedralbes», 13/I (1993), 299-308; notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.437.

157. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 273-300.

158. R. GARCÍA CÁRCEL, *Las cortes...*, 698-706. Regina PINILLA PÉREZ DE TUDELA, *Correspondencia entre los distintos municipios del reino de València y sus representantes en las cortes de Monzón de 1528 y en 1533. Un posible intento de negociación*, dins Jerónimo Zurita. *Su época y su escuela. Congreso nacional*. Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1986, 363-369.

159. Esther MARTÍ I SENTAÑES, «Els memorials o instruccions per als síndics a Corts de la ciutat de Lleida durant el regnat d'Alfons el Magnànim», dins *Actes 53è del Congrés ...*, vol. II, p. 1.633-1.651.

160. Eva SERRA, *Perpinyà, una vila a ...*,

161. Josep CAPDEFERRO I PLA, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó». *El món urbà a la Corona d'Aragó*

Sebastià Solé ha estudiat l'actuació de misser Paulo Pla com a assessor de la sindicatura perpinyanesa de 1585¹⁶². D'altra banda, el paper i la participació de juristes i notaris en el funcionament i l'actuació de la cort és un tema tot just encetat i de gran interès¹⁶³.

El dissentiment i la legislació

Ha estat destacada la importància dels dissentiments en el debat i la deliberació parlamentària. Però aquest tema no ha tingut encara el tractament historiogràfic que es mereix. Elliott admet que era «una arma política de primeríssima importància», però sobretot hi veu una arma discrecional de la noblesa i un instrument de paralització de la cort. «Els treballs podien paralitzar-se dies i fins i tot setmanes mentre el greuge formulat en el dissentiment era investigat o mentre el dissentidor i els seus oponents insistissin a no cedir ni un pam»¹⁶⁴. García Cárcel accepta les paraules de Ferro d'«arma formidable de defensa de la legalitat», però amb un punt de vista parcial i estret segueix considerant-lo sobretot «un recurso obstruccionista»¹⁶⁵. O. Oleart ja indica que els dissentiments «no sempre produïen l'efecte paralitzador i mític que alguns autors li han atribuït»¹⁶⁶. Joan Lluís Palos manifesta l'orgull dels coetanis a disposar de la facultat d'elevant acte de dissentiment, «una prerrogativa guanyada per la nació catalana —deia Miquel Fivaller del braç militar el 1632— per los incomparables serveys fets als reys pasats de gloriosa memòria ... a fi que les comunitats y particulars dels tres staments puguen ésser oÿts de sa justícia sumàriament y satisfets de les injúries y agravis que han patit dels ministres de sa Magestat»¹⁶⁷. No sols el braç militar pensava així; per a la ciutat de Lleida el dissentiment «era la cosa més principal que té la cort» (1632)¹⁶⁸ i el 1564, en una polèmica encesa, el sentiment general era que sense dissentiments «ni calie tenir més corts, perquè per aquells principalment se tenien les Corts en Catalunya»¹⁶⁹. Palos mateix permet, amb algun exemple (com el derivat del plet de Tortosa amb la Corona per l'exploació de les salines d'Amposta, 1632)¹⁷⁰, començar a entendre la complexitat dels dissentiments, en

---

del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000, vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 109-132.

162. S. SOLÉ, *Juristes a les Corts Catalanes de l'Edat Moderna*, a «Ius Fugit», 10-11 (Universitat de Saragossa, 2003), 735-761. L'equip de l'edició de les corts dels segles moderns del Comitè Tècnic d'edició dels Textos Jurídics Catalans té a punt d'edició un volum documental complementari de les Corts de Montsó de 1585 que, entre d'altres coses, aplega les instruccions de Perpinyà i de Girona de 1585.

163. Oriol OLEART, *Els notaris dels braços...* Vicent GRAULLERA SANZ, *Juristas y notarios en las Cortes valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 1023-1045.

164. J. H. ELLIOT, *La revolta ...*, 210.

165. GARCÍA CÁRCEL, *Las Cortes...*, 702.

166. O. OLEART, «Organització i atribucions...», p. 18

167. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 241.

168. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 242-243.

169. *Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573)*, dins *Cavallers i Ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, Curial, 1991, 50. Citat per PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 243.

170. J. L. PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 241-242.

qualitat i contingut. No eren minúcies el que sovint s'hi dirimia. Oleart amb bon criteri ha dit que «el dissentiment no es pot estudiar aïllat d'altres aspectes de la Cort, com ara els greuges, la legislació o les simples peticions presentades als braços»¹⁷¹. La lectura dels processos familiars de la cort general de Montsó de 1585 permet d'observar que «el dissentiment era indestriable del procediment parlamentari i només ell permetia expressar el desacord. Sense el dissentiment la deliberació com qui diu, no hauria estat possible»¹⁷². Hi ha una estreta relació entre dissentiment i deliberació, i encara podríem afegir entre dissentiment i mandat imperatiu. Tal és el cas del dissentiment de Barcelona de 1547, posat pels síndics de la ciutat contra la presentació per a la decretació, d'una sèrie de capítols amb els quals la vint-i-quatrena de Barcelona no estava d'acord i els síndics de Barcelona per mandat imperatiu estaven obligats amb la vint-i-quatrena. En aquest cas, com en tants d'altres, és el contingut legislatiu d'una ciutat allò que provoca el trasbals i no cap caprici nobiliari particular. Caldria estudiar si, en el trajecte entre els segles medievals i els moderns, els comuns populars han adquirit més personalitat i pes que no els sectors baronials, també en el terreny dels dissentiments¹⁷³. Hom pot comprovar que sovint el dissentiment condicionava la negociació del donatiu, però aquest no preocupava tant com les decretacions reials a la legislatura. És evident que l'afer del donatiu i la decretació reial als capítols tenia el seu escenari i coincidí, lògicament, amb els darrers dies de la cort general, però els dissentiments cal relacionar-los més amb els afers de justícia i de legislació que no pas amb el donatiu i la seva quantitat. En el cas de Barcelona de 1547 el rei, per tal d'obligar Barcelona a retirar el dissentiment, usà el cop de força d'un judici 'in curia datum' en tota la regla¹⁷⁴. D'altra banda, l'estudi d'Àngel Casals sobre la Catalunya dels anys de l'emperador ha permès de veure la pressió de Barcelona, també la tendència d'aquesta a buscar aliats entre els comuns més petits a expenses dels mitjans i la pràctica, més d'un cop (el 1533 i el 1552), d'una clausura de cort amb el dissentiment obert de la ciutat de Barcelona, però sense ruptura entre la terra i el monarca¹⁷⁵. Que el contingut dels dissentiments no sempre responen a interessos baronials i oligàrquics ho demostra el reiterat dissentiment del braç reial (des de 1552 fins a 1706) en el solí de clausura contra els capítols baronials que anaven a favor de la universalitat dels delmes, del delme en garba i de la jurisdicció senyorial¹⁷⁶. Recentment ha estat fet un estudi comparatiu dels dissentiments per braços en la cort general de Montsó de 1585, a través del qual es pot observar el pro-

171. O. OLEART, «Organització i atribucions...» p. 18.

172. *Cort General de Montsó (1585)... braç reial*, Eva SERRA, introducció p. XXII.

173. E. SERRA, *Els dissentiments del braç reial. El cas de Barcelona a la cort general de Montsó de 1547*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 685-719; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.952.

174. E. SERRA, *Els dissentiments...*.

175. Àngel CASALS, *L'emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Editorial Granollers, 2000, 274-291, en especial 279, 284, 291.

176. N. SALES, *Els segles de la ...*, 263-268, EAD., *Diputació, síndics i diputats. Alguns errors evitables*, dins «Pedralbes», 15 (1995), 95-102. E. SERRA, *Ciutats i viles...*, 13 i 14. J.M. BRINGUÉ, P. GIFRE, G. MARÍ, M. PÉREZ LATRE, J. PONS i E. SERRA, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII*, dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*. «Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005», Pre-actes, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.

cediment, la tipologia, l'autoria, les matèries que el motiven, el nombre, la durada i la negociació interestamental entre d'altres factors, cosa que permet als seus estudiosos de dir que no es tractava d'un mecanisme paralitzant al servei dels individus sinó d'un recurs dels interessos en conflicte i de les majories per donar força a les seves opcions socials o polítiques¹⁷⁷. La legislació és un terreny d'importància decisiva de la Cort General. Ja s'ha dit més amunt que mentre les visions constitucionals destaquen el caràcter paccionat de les lleis¹⁷⁸, les visions regalistes insisteixen en la importància de la decretació¹⁷⁹. També hi ha una visió contraposada en relació al subjecte de la iniciativa legislativa i en relació a la qualitat general de la legislació parlamentària. Mentre hi ha visions que situen els interessos dels braços en el terreny dels interessos locals particulars i la monarquia en el terreny dels interessos generals¹⁸⁰, hi ha visions que valoren més la qualitat de la legislació parlamentària des del terreny de les necessitats econòmiques, socials i polítiques generals de la terra, enfront de les ambicions imperials de la dinastia¹⁸¹.

Els professors Joan Egea i Josep Maria Gay en un article important del 1979 van fer un seguiment sobre la qüestió de la potestat legislativa segons les normes elaborades pels juristes clàssics catalans: «A partir de la dita constitució de Pere II [1283, I. 1.15.1] ja serà constant en la doctrina jurídica catalana assenyalar la impossibilitat de crear dret d'abast general sense el consentiment i aprovació de les Corts. Així ho fan constar Callís, Mieres, Socarrats, Ferrer, Oliba, etc... i és explicat per Andreu Bosch de la següent manera: "D'aquí tenen per blasó y llibertat que tenen lo Rey per elecció y que ses lleys són paccionades y celebrades en via de contracte entre lo Rey y naturals, de manera que no-s poden establir ab altra forma de la pactada excel·lent y preheminent per ser contra les regles del dret comú dels Romans, que si bé és veritat quel poder de fer lleys al principi està en lo Senat y el Poble segons lo dret vell,

177. Josep Maria BRINGUÉ i PORTELLA, Pere GIFRE i RIBAS, Gerard MARÍ i BRULL, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS i ALZINA, *El dissentiment en els quatre processos catalans de la Cort de Montsó de 1585*, dins *Actes del 53è Congrès...*, vol. I, 716-736.

178. V. FERRO, *El dret públic...*, 191: «Aquest text [1283: C.1.15.1] estableix la potestat col·legisladora dels Braços amb el Rei: al consell degut al superior feudal i a la petició adreçada al príncep sobirà s'afegeix així la necessària concurrència de la voluntat dels estaments en la legislació».

179. Aquilino IGLESIA, *La Constitució de 1283*, 48: «La Constitució de 1283 suposa així el triomf dels braços però a costa del reconeixement que el titular del poder de crear el dret és el comte». Aquest comte per a A. Iglesia és la sobirania règia que arreu d'Europa però, segons aquest autor, no pas a Catalunya, es perfeccionà «mitjançant la conversió de la sobirania règia en sobirania nacional». 50.

180. R. GARCÍA CÁRCEL: «Si exceptuamos unas pocas cuestiones que fueron capaces de aglutinar voluntades más o menos mayoritarias, los grandes temas de debate estuvieron habitualmente ausentes en la sesiones de las cortes ... Los catalanes de los siglos XVI y XVII tuvieron serias dificultades a la hora de distinguir la barrera entre el bien común y el propio beneficio personal», *Las cortes ...*, 718-719. Per a aquest autor, seguint algunes anàlisis fetes per Thompson en relació a les corts de Castella, hi ha una dicotomia particularisme-universalisme, en la qual les Corts (amb el pes d'uns síndics locals sense visió de regne) són una instància de preocupacions merament particulars, mentre, la monarquia és una instància de preocupacions universals. GARCÍA CÁRCEL no accepta l'existència d'una concepció nacional parlamentària diferent de la de la monarquia.

181. V. FERRO, N. SALES i E. SERRA, estarien dins d'aquesta posició.

emperó després per lo dret novíssim tot lo poder del Poble fonch transferit al Emperador, y en particular lo poder de fer lleys, y així ssistir tot lo Poble dels Comtats en establir dites lleys y no poderse elles fer sens consentiment y voluntat de ells, és prerrogativa y llibertat que-s té de tenir en gran estimació”¹⁸².

La legislació emanada de la cort fou classificada pels autors dels segles moderns en Constitucions d'iniciativa reial consentides pels braços, capítols de cort que partien dels braços i eren aprovats pel monarca i actes de cort que, segons Gay, «comprenien tota disposició reial atorgada ,extra curiam’, però confiada posteriorment en Corts a iniciativa d'algun estament per tal de donar-li l'eficàcia legal d'una disposició de Corts», si bé «en principi —diu— sembla que era qualsevol fet realitzat en les Corts tant normatiu com no (per exemple les sentències de greuges, les naturalitzacions, etcètera)»¹⁸³. Víctor Ferro ja indica, pel que fa a les *Constitucions*, que la iniciativa reial podia ésser real o fictícia¹⁸⁴. Egea i Gay han estudiat la qüestió tipològica, l'origen i el seu abast. Gay adverteix que la classificació admesa sol seguir Andreu Bosc i «prescindeix tant de criteris cronològics com de la confrontació amb els processos de cort i l'elaboració doctrinal dels juristes medievals» i analitza la qüestió des d'aquestes tres eines historiogràfiques. En el primer període observa que la denominació és indistinta i de caràcter material (ordinacions, capítols, constitucions, etc) i el formulador sempre és el comte, no pas per raons d'iniciativa sinó perquè és l'únic que pot crear normes de caràcter general, malgrat que d'ençà del 1283 li caldrà comptar amb la col·laboració dels braços. No observa divisions tipològiques fins a la segona meitat del segle XIV i Tomàs Mieres, al segle XV, és el primer a definir-les. A les Corts de Montsó de 1363 hi veu aparèixer els capítols de Cort en els quals la formulació correspon als braços mentre el sobirà els atorga força de llei. En sentit ampli —escriu Gay— tota la legislació de cort s'inclou sota la denominació de *Constitucions*, però els capítols de cort són «peticions dels braços que no culminen o no poden arribar a formular-se com a constitucions», tot i ser concordats. D'ençà de 1355 veu emergir els capítols de cort del General de Catalunya, destinats a regular la recaptació del donatiu, que més tard esdevindrien els capítols del redreç del General.

Pel cas valencià Germà Colon i Arcadi Garcia distingeixen furs i actes de cort. Segons aquests autors eren furs les lleis generals suplicades pels tres braços que obtenien el vist i plau reial, mentre els actes de cort de vegades també anomenats capítols de cort eren les disposicions aprovades pel rei a petició només d'un o de dos dels braços¹⁸⁵.

182. Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep Maria GAY I ESCODA, *Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al decret de Nova Planta*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», any LXXXVIII/2-3 (abril-juny, 1979), 7-52, i (juliol-setembre, 1979), 7-88. La citació és d'abril-juny 1979, 13-14.

183. Josep Maria GAY, *La legislació de la Cort i el control de la seva observança*, dins «L'Avenc», 74 (Setembre, 1984), 68-71: la citació concreta a 68. Seguim aquest article de GAY, més breu i factible de sintetitzar, que condensa les idees principals de l'article més erudit d'EGEA i de GAY de la «Revista Jurídica de Catalunya», ja citat. Sobre aquesta qüestió també Josep M. GAY ESCODA, *La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 86-96, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.081.

184. V. FERRO, *El dret públic...*, 296.

185. *Furs de València*, Vol. I (Els Nostres Clàssics, A/101), Barcelona, Editorial Barcino, 1970 a cura de Germà COLÓN i Arcadi GARCÍA: *Introducció*, 12-14.

El procediment d'elaboració, que també és regia pel costum i la pràctica, adquireix tot el seu sentit a través de la lectura dels processos de corts. Calia primer l'acord entre els braços per passar després a la negociació amb el monarca. El primer pas suposava el debat per separat, la circulació de propostes entre els braços i l'ordenament i redacció final per una comissió que ,combinava' els apuntaments i les esmenes. Els tràmits (per via de pensament o de parer) a través dels promovedors o les ambaixades entre els braços, les votacions en el si de cada braç, les deliberacions, el nombre dels constitucioners, les negociacions amb els tractadors o representants reials, l'existència de més d'una decretació, la retirada d'un capítol per considerar-lo ,mal decretat', és a dir, decretat fora del consens dels braços, la discrepància i la manca de consens entre braços, tot plegat, insisteixo, adquireix significat des de la lectura dels processos familiars, que ofereix les claus de la confrontació interestamental. Núria Sales ja ha indicat la necessitat d'evitar la simplificació en la confrontació parlamentària, on s'hi poden trobar capítols refusats pel braç militar i per la Corona, capítols sol·licitats per la Corona i refusats pels tres braços, d'altres d'obtinguts de la mà del rei pels braços eclesialstic i militar contra allò que sol·licitava del braç reial, o de demanats per tots tres braços i refusats per la Corona. La lectura dels processos familiars de corts han permès d'observar tant l'existència de constitucions perdudes com la pràctica de deixar estar capítols per torna-los a demanar en corts posteriors, tot esperant una millor oportunitat. La mateixa lectura dels «Quaderns de Corts», fets estampar per la Diputació del General després de cada legislatura, o les «Compilacions», permeten sovint d'observar la distància entre el ,plau a sa magestar' dels capítols de corts i el ,plau amb esmenes' més o menys ambígues o del tot negatives confirmant la vella normativa, en lloc de consentir en la reforma o novetat que es suplicava¹⁸⁶.

Les atribucions de la Cort General i l'Observança han estat les peces claus d'interpretació del pactisme¹⁸⁷. Pel que fa a l'Observança, Egea i Gay van fer el seguiment legislatiu de la seva obligatorietat i el desig polític dels catalans de blindar-se contra la conculcació de la Constitució «*Poch valria*» de 1481¹⁸⁸. Diversos estudis han demostrat l'interès parlamentari català però les dificultats de posar al dia la Constitució de l'Observança¹⁸⁹ i, en algun cas, s'ha vist 1640 com la manifestació del fracàs

186. N. SALES, *Diputació, síndics...*, 99 i 102. E. SERRA, *Constitucions perdudes (1547-1552). Algunes reflexions*, dins Josep Fontana, *Història i Projecte social. Reconeixement a una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, vol. I, 407-423.

187. Jaume SOBREQUÉS, *El pactisme a Catalunya*, Barcelona, Ed 62, 1982. Edició en català ampliada de la comunicació *La pràctica del pactismo en Cataluña*, dins *El pactismo en la historia de España. Simposio celebrado los dia 24, 25 y 26 de abril de 1978 en el Instituto de España, Cátedra de «Francisco Vitoria»*, Madrid, Instituto de España, 1980, 49-74. Jesús LALINDE, *El pactismo en los reinos de Aragón y Valencia*, dins *El pactismo en la...*, 115-139.

188. Joan EGEA i Josep M. GAY, *Eficàcia de les normes...*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», LXXVIII/3, 530-582.

189. Jesús VILLANUEVA, *Debat sobre la Constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632*, dins «Manuscrits», 13 (1995), 247-272. Eva SERRA, *Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica*. Discurs de recepció com a membre numerària de la secció Històrico-Arqueològica, llegit el 27 de novembre de 2003. Barcelona, IEC, 2003, 42 pàgs. Mònica GONZÁLEZ, *L'observança de les lleis per mitjà dels processos de Corts: des de la Constitució del Poch Valria (1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, Vol. I, 610-626.

del pactisme¹⁹⁰, fracàs que, amb tot, caldria contrastar amb la capacitat de resposta política i civil del model polític català¹⁹¹ en un moment històric de monarquies autoritàries militarment reforçades, que ha fet parlar de ‚constitucionalisme republicanitzat‘ tot i la ‚migradesa‘ dels continguts teòrics dels juristes¹⁹². Finalment Víctor Ferro ha relacionat la reforma de l'Observança de les corts de 1702 i 1706 amb la creació del Tribunal de Contrafaccions, que, d'altra banda, ja havia tingut els seus precedents en el projecte de Sala de Sant Jordi de la frustrada cort de 1626-1632 i en el pacte d'incorporació a la Corona de França del 1641¹⁹³.

Els greuges i el donatiu

Per a Oriol Oleart, «la satisfacció dels greuges era un altre punt cabdal de la celebració de la cort». El rei rebia les queixes contra ell mateix i els seus oficials, cada estament elegia els seus provisors i, conjuntament amb els designats pel rei, havien de procedir a través d'una comissió proporcional entre els braços i paritària amb el rei i fer el judici de greuges. Es distingien entre els derivats de les actuacions contra la terra (greuges generals) i els de caràcter particular, que incloïen no sols els soferts per les persones privades sinó també aquells patits per les corporacions singulars, fos un municipi, un gremi o una institució eclesiàstica o d'altres. Ernest Belenguier ha fet una aproximació als greuges generals de 1599 des d'on ha pogut observar que la monarquia vulnerava les constitucions fent ús de comissions en blanc discrecionals i amb les actuacions d'excepció de la capitania o els memorials de cambra, decrets a soles sense la preceptiva provisió des de la cancelleria¹⁹⁴. També ha ressaltat com les contrafaccions de capitania general de la segona meitat del segle XVII van ésser objecte dels greuges generals de la cort de 1701-02¹⁹⁵. Oriol Oleart té un estudi important encara inèdit dedicat als greuges particulars de les corts catalanes del segle XVI¹⁹⁶. En primer lloc Oleart fa avinent el seu recorregut en una gens fàcil localització documental¹⁹⁷. Dins

190. Joan Lluís PALOS, *The Habsburg monarchy and the catalan Courts: the failure of a relationship*, dins *Parliaments, Estates and Representation*, vol. 13, núm 2, XII 1993 139-151.

191. Sobre aquesta capacitat civil del model polític català vegeu: Eva SERRA, *Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 160-167. Miquel CRUSAFONT I SABATER, *Història de la moneda en la Guerra dels Segadors (Primera República Catalana) 1640-1652*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001.

192. Joan Pau RUBIÉS, *El constitucionalisme català en una perspectiva europea: conceptes i trajectòries, segles XV-XVIII*, dins «Pedralbes», 18/2 (1998), 453-474, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.393.

193. V. FERRO, *El dret públic...*, 418-427.

194. Ernest BELENGUER, *Un balance de las relaciones entre la corte y el país: «los greuges» de 1599 en Cataluña*, a «Estudis», 13 (1988), 99-130.

195. Ernest BELENGUER, *En torno a alguno de los greuges catalanes de 1701-02: ¿Un paso más hacia la revisión del neoforalismo?*, dins «Homenatge al doctor Sebastià García Martínez», València, Generalitat valenciana, Conselleria de cultura, educació i ciència, 1988, vol. II, 253-268.

196. Oriol OLEART, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona Facultat de dret, 1991-1992, 2 vols mecanografiats.

197. Els processos pertanyen al procurador fiscal patrimonial i la documentació és en el fons de l'Audiència i no a Cancelleria. El mal estat de la documentació només li ha permès usar

la visió de la cort segons una «estructura ,processal' bàsica ineludible»¹⁹⁸, observa que una de les funcions essencials de la cort general era l'administració de justícia. Tot destacant, però, que el dels greuges no era l'únic mitjà de control de l'actuació reial per tal com l'Observança, la visita o la purga de taula compartien característiques en el mateix sentit. Tanmateix la paraula —escriu Oleart— s'ha mantingut en la memòria històrica col·lectiva i ha perdurat fins el discurs polític del catalanisme. Tot i observar que la votació del donatiu era sempre posterior a la reparació de greuges, no admet cap relació entre una cosa i l'altra, no sols perquè era inadmissible veure la justícia com a objecte de venalitat sinó perquè l'ordre era una ficció legal. Ho demostra, seguint sobretot —diu Oleart, la cort general de 1542— el fet que la comissió de proveïdors de greuges actués ja des de bon començament o, ho demostra, el mateix tràmit processal al llarg de la cort fins a la sentència posterior a la clausura d'aquesta i, la seva execució, ja a càrrec dels diputats (compartiment i èpoques). Oleart ha fet el seguiment de tots els greuges particulars de les corts de 1503 a 1537, n'ha verificat els procedents i els no procedents, n'ha establert una tipologia, ha verificat els estimats i els desestimats, els que es remetien a l'audiència, així tots els de jurisdicció, o a la mateixa cort general com la petició de Tarragona a la convocatòria de corts, etc. Després de 1537 observa el creixement de reclamacions de sentències anteriors i com les sentències tendeixen a optar per la via de la indemnització econòmica i destaca que les corts de 1542 i 1563 són les del nombre de greuges sentenciats més alt. L'espaiament de corts col·laborà en la seva fossilització. Observa la relació entre els greuges i la reserva del donatiu, destinada a la indemnització compartida dels agreujats, reserva cada vegada més allunyada i insuficient per cobrir les responsabilitats reials. La identificació de la reserva per deutes reials li permet corregir García Cárcel, el qual havia confós deutes reials amb soborns en el seu estudi de la cort general de 1519¹⁹⁹. I ja que parlem de greuges, ho és per a la historiografia que aquest estudi d'Oleart encara no hagi estat publicat. La relació de greuges sentenciats ofereix una panoràmica interessentíssima dels conflictes socio-polítics catalans: enderroc de cases sense coneixement de causa, pèrdues comercials per corsarisme, danys per tropes reials, danys per provisions de galeres i un llarg etcètera. Darrerament, una aproximació feta en relació als protagonistes socials que ultimem els greuges, pel que fa a la cort general de 1702, ha demostrat que menestrals, confraries, artistes, col·legis i pagesos reuneixen més del 48 % dels greuges, mentre nobles i barons no arribaven al 18 %²⁰⁰.

També la historiografia valenciana ha dedicat alguns estudis sobre els greuges parlamentaris i són destacables els treballs de Ferrero Micó i Salvador Lizondo sobre els greuges del segle XVI²⁰¹.

---

el 20 % del material. Les sentències han pervingut en millor estat i ha pogut també completar l'estudi amb la documentació comptable provinent del fons de la Diputació.

198. O. OLEART, «La Terra davant ...», p 605.

199. R. GARCÍA CÁRCCEL, *Las Cortes de 1519 en Barcelona, una opción revolucionaria frustrada*, dins «Homenaje al Dr don Juan Reglà Campistol», València, Universitat de València, 1975, vol. I, 239-255.

200. J.M. BRINGUÉ, Pere GIFRE, G. MARÍ, M. PÉREZ LATRE, J. PONS, E. SERRA, *Els Comuns a les Corts Catalanes*, dins *L'aposta catalana...*, preactes, vol I, 273.

201. Dolores SALVADOR LIZONDO, *La reparació de greuges a les Corts del 1542, 1547 i 1552*, dins «Afers», 5/6 (1987), 183-192, notícia a «ATCA», IX (1990), núm. 5570. Remedios FERRERO MICÓ, *Los greuges en las cortes valencianas de 1510*, dins «XV Congrés d'Història de la

La reserva per a indemnitzar els greuges surt del donatiu. Al costat dels estudis sobre l'origen de la cort general, sobre la naturalesa jurídica del donatiu i sobre la relació, establerta per la historiografia, entre empreses bèl·liques i atribucions parlamentàries, el debat entorn el donatiu de corts ha girat també entre la visió regalista de servei i la visió parlamentària de donatiu graciós. La interpretació del segle XV de Callís era del tot aliena a la visió d'una contrapartida venal a les lleis i la justícia, però la visió del segle XVII de Berart, que hi veu la contrapartida de la justícia i la pau, ja és tota una altra cosa. Si hom passa de la doctrina dels doctors, que com es pot veure no és unívoca al llarg de la cronologia, a la comprovació documental, veiem la permanència en el capítol del donatiu de la idea de la seva condició graciós. Es tracta d'una fossilització, però aparent si tenim present la seva potencialitat i l'ús jurídicopolític que se'n podia fer i se'n feia en moments de crisi²⁰². Les corts, vistes des d'una perspectiva de l'historiador generalista, n'obliga a observar el context històric de qualsevol donatiu. Àngel Casals encapçala la seva anàlisi de la Cort de 1528 amb el títol: *1528: Una cort per a una guerra*. En aquesta cort general l'ofensiva del rei de França fou omnipresent, «la guerra ho omplia tot»²⁰³. En la proposició reial, el rei retreu als braços que ha fracassat en els seus intents de convocatòria de «parlaments», és a dir de reunions dels braços per a mera ajuda als interessos de la corona, ja que aquesta solia ésser la funció de les assemblees conegudes amb aquesta terminologia²⁰⁴. Tanmateix aquesta cort té un caràcter poc comú. D'una banda s'hi sentenciaren greuges i s'hi aprovà un donatiu, però no hi hagué legislatura pròpiament dita i, tot i les deliberacions que hi havia hagut, fou una cort inacabada amb donatiu²⁰⁵. D'altra banda, per informació diplomàtica procedent de l'ambaixador vanecià Francesco Soranza, sabem que, essent encara el rei a València i tot dubtant encara de celebrar cort als catalans, ja circulava el rumor que en celebraria amb la condició d'un temps acotat i d'un donatiu d'un milió de lliures²⁰⁶. Tot això vol dir que el tema del dona-

---

Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/2, 1996, 191-205, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.615. EAD., *Greuges presentados en las cortes valencianas que se celebraron en el siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 935-961; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.211.

202. E. SERRA, *Les corts catalanes, una bona font...*

203. Àngel CASALS, *L'emperador i ...*, 180-195.

204. V. FERRO, *El dret públic...*, 238-241.

205. Encara que V. FERRO indiqui que «no totes les corts que acabaren irregularment foren estèrils des del punt de vista legislatiu», 238, nota 192, es pot comprovar una certa esterilitat en aquesta del 1528. En el quadern imprés d'aquesta cort general només hi consta el capítol del donatiu. Aquest fa referència a la reserva destinada als agreujats i manifesta que l'estranya situació es deu a la «causa tant àrdua que és sobrevinguda après de la convocació i preposició de les corts generals, per la requesta de batalla entre vostra megestat y lo rey de França concorreguda, encara que dita cort no tinga necessitat de la habilitació, com no delibere res negociar tocant a cort en absència de vostra magestat, solament per fer-ne servey a aquella, com sie acte de mera voluntat [...], si dins tres mesos la cort general no era closa y licenciada, que la cort dels cathalans y les persones deixades sien ipso iure et facto haguts per licenciats, y salven-se més avant que dit acte no puga ésser tret en conseqüència en ningun temps encara que acorregués semblant cars ho major». Es reclama que l'acte no perjudiqui les lleis catalanes, supliquen que les prelatures i comandes de Sant Joan de Catalunya es reservin només a catalans i que es perpetui la constitució coinstigant de Montsó de [1520]: «Carolus imperator romanorum MDXXVIII».

206. Eva SERRA, *La informació diplomàtica ...*, en premsa.

tiu, a més de l'estudi de l'origen i la seva naturalesa, requereix un seguiment de cort en cort.

Ja s'han indicat alguns dels bons estudis de què disposem sobre els orígens i l'evolució del donatiu. D'altra banda, tant García Cárcel com O. Oleart s'han afanyat a donar-nos dades sobre el volum del donatiu en cada cort general dels segles moderns i Àngel Casals ha demostrat la visió global, en termes de Corona i no de regnes, que la monarquia tenia del donatiu de la Corona catalano-aragonesa, almenys en els anys de Montsó²⁰⁷. El donatiu és l'origen de la preciosa font dels fogatges²⁰⁸ que tan útil ha estat si més no per a la demografia històrica²⁰⁹. Els fogatges creaven malestar sobre la població i eren el símptoma que la hisenda de la Diputació no assolía la quantitat votada que calia pagar al rei, i, d'ençà de mitjan segle XVI, el censal prengué el relleu dels fogatges. Tant per al cas català com per al valencià hi ha estudis sobre el donatiu en cronologies diferents i segons prismes diversos des de la perspectiva del volum, des de la perspectiva del regateig amb el rei o des del prisma de la fiscalitat sobre la població²¹⁰. Amb tot, el detall d'una recaptació concreta i completa només el tenim pel cas de les Corts de Tortosa-Barcelona de 1364, estudiat per Montserrat Fibla²¹¹. Les fonts documentals generals sobre aquesta qüestió són gasives i el reconeixement del procés d'execució del donatiu determinat es fa difícil per la fragmentació local i la temporalitat del cobrament.

207. Àngel CASALS, *El donatiu de les Corts i les finances imperials de Carles I*, dins «Revista de Catalunya», 103 (1996), 39-48.

208. En aquest sentit destaco l'article de Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *Sobre el fogatjament ordenat per les corts de Montsó de 1512*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, núm. 3, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1981, 47-57, i el de Josep M. PONS GURI, *Fogatjament deconegut corts 1358*, «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXX (1964), 323-498; vegeu-ne el resum de Josep M. FONT I RIUS dins «ATCA», X (1991), 348-349.

209. No és aquí el moment de citar la bibliografia sobre la qüestió però si que té interès recordar el treball de Josep IGLÉSIES FORT, *Com es fa un fogatge*, dins «VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», Montblanc 1966. Granollers, Ed. Montblanc, 1967, 139-160.

210. Amparo FELIPO ORTS, *Las sisas del vino y del general de entradas tras las cortes valencianas de 1626*, dins «Saitabi», XXXII (1982), 67-74, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.653. Damaso de LARIO, *Cortes valencianas de 1626: problema en torno al pago del servicio ofrecido*, dins «Estudis», 4 (1975), 115-127. ID., *Memorial sobre la dificultad de concesión del servicio a Felipe IV en las Cortes valencianas de 1626*, dins «I Congreso de Historia del País Valenciano», Universitat de València, 1976, vol. III, 371-378. M. Rosa MUÑOZ POMER, *Bases municipales de un impuesto general: las Cortes de València de 1329*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 85-95, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm.2.160. ID., *La oferta de la Cortes de 1358*, dins «Saitabi», XXVI (1986), 155-166. ID., *Las Cortes valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 22, (1992), 463-483, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.193. Agustí BERMÚDEZ AZNAR, *Servicios y donativos de las Cortes Valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 963-989, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.213; ID., *La oferta de las Cortes valencianas del reinado de Felipe III*, dins «Actes del 53è Congrès...», 568-579. Jordi BUYREU, *El donativo de las Cortes catalanas a mediados del siglo XVI (1542-1564)*, dins «Actes 53è Congrès...», 580-596. També M. Lluïsa MUÑOZ ALTABERT, *Las cortes valencianas...*, 213-224.

211. Montserrat FIBLA GUITART, *Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu*, dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XIX (1978), 97-130.

Els capítols del Redreç

A diferència de Catalunya el regne valencià mai no va reeixir a endegar una autèntica compilació. L'obra de Pere Joan Tarassona²¹² és una tasca sumària d'una obra perduda més ambiciosa²¹³. Amb tot, això, potser va col·laborar a la impulsió de les edicions facsímil dels furs valencians, que han comportat durant uns anys potser un reconeixement de la història parlamentària del regne millor que a Catalunya per part de la història generalista. En canvi, a diferència de Catalunya, la Diputació Valenciana va gaudir de la recopilació de Guillem Ramon Mora d'Almenar de 1625. No seria de tot adequat assimilar el *Llibre dels Quatre Senyals* a l'obra de Mora d'Almenar. *Els Quatre senyals* a penes abasta el segle XVI. Però com a contrapartida, la tasca legislativa de les corts catalanes relativa a les atribucions i funcionament de la Diputació del General compta amb un quadern estampat després de cada legislatura. Aquests capítols eren impresos a part i no foren inclosos a les compilacions²¹⁴. Nascuda la Diputació com una institució depenent de la cort general, la seva normativa en el marc de les lleis generals, és relativament escassa²¹⁵, però, de la cort general sortien els anomenats *Capítols del Redreç* que atenyien a la Diputació del general. Per tal com «els capítols de cort com a terme genèric engloba tots els acords presos a la cort general» —escriu Oleart— aquests també «abraçen, doncs, els capítols de cort del general»²¹⁶. Hi hagué edicions dels capítols del redreç independents almenys des de 1512 fins a 1706 i n'hi hagué d'especials i cumulatives com la de 1704 i la de 1707²¹⁷. Des de la

212. Jeroni TARASSONA, *Institucions dels furs y privilegis del regne de València eo summari e repertori de aquells*. València, estampa de Pedro de Guete, 1580. Edició Facsímil, València, Llibrerías París-València, [1984]. D'altra banda el cronista Vicent FOIX és autor d'uns *Apuntes históricos sobre los fueros del antiguo reino de Valencia*, València, Mariano de Cabrerizo, 1855, amb voluntat reivindicativa. N'hi ha edició facsímil de València, Llibrerías París-València, sa.

213. Segons PÉREZ MARTÍN i SCHOLZ, la tasca valenciana es limità a les recopilacions cronològiques de 1482, i 1547-48. Segons aquests autors, el treball compilatiu de Pere TARASSONA s'hauria perdut i les seves *Institucions dels furs estampats el 1580* són un mer sumari de la seva compilació perduda. Antonio PÉREZ MARTÍN i Johannes-Michael SCHOLZ, *Legislación y jurisprudencia...*, 256-259.

214. J. EGEA i Josep M. GAY, *Eficàcia de les normes...*, IV-VI-1979, 261.

215. CYDC, vol.I,1-1-54 i 1-1-54.

216. O. OLEART, *La creació del dret...*, 246.

217. *Capítols per lo redres del General y Casa de la Deputació de Cathalunya fets en las Corts celebradas en lo monestir de sant Francesch de Barcelona per la SCRm del sereníssim senyor rey don Felip II de Aragó y III de Castella en lo any 1599. Van ajustats en esta nova impressió los capítols de corts fabents per las insaculacions a las bossas de Deputats y Oydors de Comptes desde la formació de ellas feta en las corts de santa Anna, any 1493*. Barcelona, Rafel Figueró, 1704. *Capítols dels drets y altres coses del general del Principat de Cathalunya y Comptat de Rosselló y Cerdanya fets en corts generals del any MCCCCLXXXI fins en lo any MDLXIII inclusive y dels drets que per pràctica y altrament se paguen. En lo trienni de MDLXXV per manament dels molts illustres senyors diputats y oydors de comptes corregits y comprovats ab sos autèntichs originals recondits en lo archiu de la scrivania major de la Casa de la Deputació y estampats ab anotacions y referiment de altres capítols sobre lo mateix y números en los marges y complit repertori*. Barcelona, Rafel Figueró, 1707. Es tracta d'una autèntica recopilació del Redreç del General de 1481 fins a 1585, que de fet es complementa amb els textos editats el 1704. Dues coses criden l'atenció dels textos editats el 1704, l'interès, en l'etapa del duc d'Anjou, per la insaculació de Ferran II, com si volgués refrendar aquella etapa d'instauració de la insaculació i sota control reial, i l'interès pel redreç de 1599, que anul·lava els articles políti-

perspectiva de les atribucions en la creació del dret, els capítols del redreç va un terreny de conflicte. El 1585 s'observa prou bé els dubtes dels braços entorn de la potestat del rei en coses relatives a la Diputació. És més, Lluís Cornet, advocat del braç militar afirmava que, segons un privilegi del rei Martí del 1410 aquest abdicava de «tota la potestat de conèixer en res lo que tocha a la Generalitat», i això malgrat que el parer general era que del privilegi no se'n deduïa això. D'altra banda també hi havia qui ho veia amb ulls estrictament regalistes. Amb tot el criteri que s'imposà el 1585 fou que «no obstant que en alguns Corts se tròpien los Capítols del Redrès del General decretats per sa majestat ... axò serie estat acte voluntari de la Cort» perquè en el privilegi del rei Martí la monarquia havia abdicat d'intervenir-hi²¹⁸. El dilema mai no va quedar tancat i val a dir que el posicionament depenia de la ideologia del jurista, per tal com el conflicte de competències entre Cort General i Diputació podia derivar en conflicte de sobirania²¹⁹. Com en el cas dels constitucioners i de la comissió dels greuges, també una comissió de nou persones tres per braç (aquest és el sistema emprat almenys en la cort general de 1585) tenien assignada la tasca del Redreç del General, és a dir d'elaborar els capítols de reforma o posada al dia del funcionament de la Diputació. Aquesta tasca solia estar molt relacionat amb el balanç del General, és a dir amb el repàs de la gestió dels impostos de la Generalitat en l'interval entre legislatures o convocatòries de Cort general. El resultat del balanç podia condicionar el donatiu, que, en principi, havia de sortir de les finances de la Diputació. El conflicte entorn del Redreç rau en els dubtes sobre la potestat de la Diputació. Ferro considera els capítols del redreç competència exclusiva dels braços i Oriol Oleart pensa que el rei hi consolidà la seva titularitat en el curs del segle XVI²²⁰.

La cort general com a font històrica: la institució i la conjuntura

Pel que fa a l'ús historiogràfic de les corts només cal pensar que ja Zurita fou un gran seguidor de les activitats de la institució en els seus *Anales de la Corona de Ara-*

---

cament perillosos del redreç de 1585. En canvi el redreç de 1585 complet és el que figura en l'edició dels anys de l'arxiduc Carles.

218. *Cort General de Montsó (1585)... Procés familiar del braç reial*. Introducció Eva SERRA I PUIG, XXXVIII-XXXIX. De fet tot fa suposar que una mesura transitòria era elevada per alguns a la condició de privilegi.

219. Dos conflictes posteriors a 1585 ho indiquen, el de 1632, en el qual la posició regalista va ser abanderada pel doctor Felip Vinyes i la de 1711 que ho fou pel doctor Grases i Gralla. El conflicte de 1632 ha estat estudiat per Jaume RIBALTA I HARO, *De natura Deputationis Generalis Cathaloniae. Una aproximación a través de la literatura polemista del seiscientos: la alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632)*, dins «Historia. Instituciones. Documentos». núm. 20 (Universitat de Sevilla, 1993), 403-471. Oriol OLEART fa referència al conflicte de Grases i Gralla en relació a les competències de la Diputació, *La creació del dret...*, 245-258. Sobre Grases i Gralla i el pactisme Rosa M. ALABRÚS i R. GARCÍA CÁRCCEL, *L'afar Grases i Gralla i la problemàtica constitucional catalana abans de la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes», 13/II (1993), 557-564. El conflicte però venia de lluny i també Josep CAPEFERRO I PLA l'ha analitzat en relació a la cort General de 1599: «*Atiès los dits diputats no eren sinó procuradors*»: relacions entre els braços i la Diputació del General durant la celebració de les Corts catalanes de 1599» dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 849-870.

220. *La creació del dret...*, 251, nota 46.

gón, fet que ha estat estudiat per Marongiu²²¹. Tant l'actuació parlamentària com la legislació general o particular que se'n derivava, han servit als historiadors com a font d'estudis de períodes històrics concrets o de fets històrics específics. Aquests estudis han estat fets o bé a partir dels processos familiars de corts o bé només a partir dels quaderns de cort estampats (generals de la terra o particulars de la Diputació) o de les compilacions. Pel que fa al cas valencià, han estat i són importants les edicions facsímils amb estudis introductoris dels furs, capítols, actes de cort i provisions sortits en cada legislatura valenciana, des de les corts de Tarassona-València-Oriola de 1484-1488 de Ferran II fins a les corts de València de 1626 de Felip III/IV. Així a través dels estudis preliminars d'Ernest Belenguier, de Ricardo García Cárcel, d'Emilia Salvador, d'Eugeni Ciscar Pallarès i de Dámaso de Lario fetes en aquestes edicions podem fer un seguiment de la història del País valencià entre 1484 i 1626²²². Els furs i provisions de les corts valencianes de 1645 no van arribar mai a ser estampades. Així doncs, el volum que recull aquests furs no és cap edició facsímil sinó la publicació del manuscrit legislatiu, transcrit per Lluís Guia Marín, amb un estudi del mateix Guia, no sols d'anàlisi dels furs de 1645 sinó també del context polític del regne de València en aquelles dates, en plena Guerra dels Segadors a Catalunya. Guia interpreta en el seu treball els factors de feblesa relativa que hom pot deduir d'unes corts que avantposaren el donatiu als furs, que no van estampar mai la legislació i que es van cloure sense ple acord però amb la institucionalització d'una Junta de Servei i una de Contrafurs²²³. Posteriorment a aquestes edicions de la Universitat de València, Vicent Lluís Simó ha fet un resum de cada una de les celebracions de Corts del Regne de València, que tingueren lloc entre 1240 i 1645.²²⁴ A part dels estudis vinculats a l'e-

221. Antonio MARONGIU, *Geronimo Zurita e 'las Cortes d'Aragona'*, dins «VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, 1962, II, 83-97.

222. *Cortes del reinado de Fernando el católico*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972. Estudi preliminar d'Ernesto BELENGUER CEBRIÀ (aplega l'edició facsímil dels furs i actes de cort de les corts de Tاراçona-València-Oriola (1484-1488), estampats el 1493, i els furs i actes de cort de les corts de Montsó de 1510, estampats el 1511). *Cortes del reinado de Carlos I*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972. Estudi preliminar de Ricardo GARCÍA CÁRCEL (edició facsímil dels furs i actes de cort de les corts de València de 1528 estampats el 1539, de Montsó de 1533 estampats el 1539, de Montsó de 1537 estampats el 1545, de Montsó de 1542 estampats el 1545, de Montsó de 1547 estampats el 1555 i de Montsó de 1552 estampats el 1555). *Cortes valencianas del reinado de Felipe II*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1974. Estudi preliminar d'Emilia SALVADOR ESTEBAN (aplega els furs i actes de cort de les corts de Montsó de 1564, estampats el 1565 i de Montsó de 1585 estampats el 1588). *Cortes valencianas de Felipe III*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973. Estudi preliminar de Eugenio CISCAR PALLARÉS (aplega els furs i actes de cort de les corts de València de 1604, estempats el 1607). *Cortes del reinado de Felipe IV, I: Cortes valencianas de 1626*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973. Estudi preliminar de Dámaso de LARIO RAMÍREZ. Malgrat els títols de les edicions, òbviament la llengua de la legislació valenciana és el català. Tots els volums esmentats contenen índex onomàstic i toponímic.

223. Lluís GUÍA MARÍN, *Cortes del reinado de Felipe IV, II: Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1984. conté índex onomàstic i toponímic.

224. Vicent Lluís SIMÓ SANTONJA, *Les Corts valencianes 1240-1645*, València, Corts valencianes, 1997; notícia dins «ATCA» XVIII (1999), núm. 13.890.

dició de la tasca parlamentària de les corts per part d'historiadors valencians, significativa de la tasca de Joan Reglà a la universitat de València²²⁵, molts altres estudis més lligats a l'anàlisi històrica general han fet ús de la documentació parlamentària per identificar la conjuntura d'un període o les preocupacions sociopolítiques d'una determinada fase històrica. L'estudi de les corts des dels processos familiars dels braços i del protonotari permet d'identificar la distància entre el factor jurídic i legislatiu i la dinàmica històrica. Si els historiadors del dret analitzen aquesta distància des de la perspectiva del procés institucional, l'historiador generalista ho fa des de la perspectiva sociopolítica. Ja fa anys Raimon d'Abadal indicava que «l'edició completa i curosa dels Parlaments i de les Corts catalanes» era un dels instruments «més útils i necessaris a fi de poder arribar a un coneixement real de la història política, social i econòmica de Catalunya»²²⁶. Núria Sales ha intervingut amb lucidesa i amb idees pròpies dins el panorama historiogràfic de les corts. En primer lloc ha advertit la importància de la via comparativa, però ha reclamat que es faci en temes significatius i no formalistes i segons visions dinàmiques i no immobilistes. En el marc d'una crítica substancialista destinada a desfer el que ella ha qualificat d'errors evitables, aquesta autora ha reclamat²²⁷ precisió en el llenguatge (no confondre síndics amb diputats), el reconeixement dels canvis semàntics de la terminologia i la identificació precisa dels procediments i resolucions de les corts, tot evitant tòpics. Cal —diu N. Sales— evitar l'error d'afirmar que un sol dissentiment pugui paralitzar tota la cort, o de confondre constitucions estampades amb constitucions obeïdes, o d'insistir en la «atemporal i invariable llista closa» de viles convocades a corts, o de creure que la fórmula «Plau a Sa Magestat» continuada per «que-s serven constitucions» signifiqui acceptació de cap nou capítol de cort, ja que sol indicar només la confirmació dels antics.

És evident que per superar els errors i els tòpics, cal que l'historiador del dret o l'historiador general penetri en la lectura dels processos familiars de corts. Els medievalistes són els qui més han tingut l'ocasió de fer-ho, pel fet de disposar de l'edició de l'Acadèmia de la Història, tot i que aquesta possiblement ha estat menys usada del que pertocava. Però entre d'altres ho feu José Luís Martín a *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*²²⁸. A José Luís Martín l'ús dels processos de corts li permet situar millor que el pacte de 1283 no fou «una simple conquesta política, sinó el resultat —escriu— d'un joc de forces en el qual una minoria de catalans (els amos de la terra i els dirigents urbans) servint-se de les seves riqueses i del seu ascendent social imposen les seves normes al monarca i, al mateix temps, utilitzen el pacte per consolidar la seva posició econòmico-social». «En alguns casos —afegeix— aquestes normes poden ser favorables al conjunt de la població». El desencadenant del pactis-

225. REGLÀ no oblidava pas l'existència de les corts en treballs divulgatius com *L'Aproximació a la història del País Valencià*, València, L'Estel, 1968. No és d'estranyar, doncs, que els seus deixebles no sols fossin estudiosos de les corts sinó que aquests també posteriorment induïssin els seus respectius alumnes a treballar en el mateix sentit, és el cas de Jaume Bartrolí, que citaré més endavant, sota la direcció d'Ernest Belenguier.

226. Ramon d'ABADAL, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1972, 262.

227. Núria SALES, *Diputació, síndics...*,

228. *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984) 52-57. També Elisabet FERRAN I PLANAS ha parlat recentment de pràctiques feudals: *Les Corts de Barcelona de 1251 i les pràctiques feudals catalanes*, dins «Actes 53è Congrés...», 597-609.

me havia estat l'excomunió de Pere el Gran pel Papa, el qual havia posat a disposició del rei de França les terres de la corona catalanoaragonesa com a resposta a la conquesta Sicília (1282). El pactisme polític, doncs, tenia les seves arrels «en les necessitats de la monarquia i en la força econòmica dels grups representats a les Corts». En aquest sentit s'ha desenvolupat la historiografia institucional més recent en la mesura que ha connectat l'origen de les institucions amb la fiscalitat d'estat com han fet Bisson o M. Sanchez i P Orti²²⁹. També els historiadors del dret han començat a fer el pas de l'anàlisi dels tractadistes i la doctrina jurídica a la de la documentació parlamentària propiament dita, editada o no. Oriol Oleart ho ha fet pel que fa als greuges. Santiago Sobrequés feu un ús important dels precedents de la guerra del segle XV des de les corts de 1454-1458²³⁰. Vicens Vives va tenir present les diverses corts generals tingudes lloc durant el regnat de Ferran II²³¹. Eulàlia Duran ha tingut present les Corts de 1519 per al seu estudi sobre les Germanies²³² i J. H. Elliott es valgué de les inacabades de 1626-1632 per situar els precedents de la revolució de 1640²³³. Zudaire ja ho havia fet també, des d'una perspectiva molt bel·ligerant contra la resistència catalana²³⁴. També J. Carrera Pujal va fer un ús important de l'activitat parlamentària en la seva *Historia Política y Económica de Catalunya*²³⁵. Igualment s'han fet balanços d'urgència sobre legislació parlamentària del segle XVI²³⁶. Més recentment els estudis d'Àngel Casals, de Jordi Buyreu i de Miquel Pérez Latre han fet fer un salt qualitatiu important a la història de Catalunya del segle XVI, en passar de la documentació segregada només per la monarquia a l'ús també de la documentació institucional catalana i el factor parlamentari ha començat a tenir el paper que li pertocava en la història de Catalunya²³⁷. Pel que fa al País Valencià, el mes-

229. Thomas N. BISSON, *Fiscal Accounts...*, 1984. ID., *Las finanzas del...*. Manuel SÁNCHEZ i Pere ORTÍ, *Corts, Parlaments i...*

230. Santiago SOBREQUÉS, *La crisi política a les corts de 1454-1458*, dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins «Estudios de Historia Moderna», II (Barcelona, 1952), 3-96.

231. J. VICENS I VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, Universitat de Catalunya, 1936, 3 vols.

232. E. DURAN, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.

233. J.H. ELLIOT, *La revolta catalana...*

234. Eulogio ZUDAIRE, *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964. La tesi en procés d'elaboració avançada de Josep Capdeferro promet d'ésser una aportació qualitativa important en relació a les corts de 1599 i sobretot de les inacabades de 1626-1632. L'autor en dona un breu avenç en *El vigor de les institucions de la terra a la vigília dels Segadors*, dins *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna*, Barcelona, Ed. Base 2007, 43-83. També per a les corts de 1632: E. ZUDAIRE, *El cardenal-infante, virrey de Cataluña*, dins «Hispania», XXI (1961), 581-630.

235. *Historia Política y Económica de Catalunya. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, 4 vols.

236. Ernest BELENGUER, *La legislació politico-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya*, dins «Pedralbes», 7 (1987), 9-29, notícia dins «ATCA», VII/VIII (1988-1989), núm. 4.959. Eva SERRA, *Constitucions i Redreç: Corts de Montsó-Barcelona (1563-1564) i Corts de Montsó (1585) dins Felipe II y el Mediterraneo*, Madrid, Sociedad Estatal, 1999, vol. IV, 159-189.

237. Ja ens hem referit al treball d'Àngel CASALS. Jordi BUYREU ha fet una meritòria aproximació a les corts de 1542, 1547, 1553 i 1564 i Miquel PÉREZ LATRE a les de 1585 i

tratge de Joan Reglà, tot impulsant les edicions abans esmentades, integrava el factor parlamentari a la història del regne. Però apart d'aquestes significatives edicions, van fer ús de la legislació parlamenària Rubert I. Burns per al seu estudi del regne de València del segle XIII²³⁸, E. Belenguer pel seu estudi de la València del segle XV²³⁹, Teresa Canet en el seu treball sobre l'Audiència de València²⁴⁰, James Casey en el seu treball sobre el regne de València del segle XVII²⁴¹. Hi ha hagut o sovintegen treballs sobre legislació en general o sobre legislació de períodes parlamentaris concrets²⁴² o estudis sobre corts de sobirans concrets (del Magnànim, de Ferran II, de Carles l'emperador) i successors²⁴³. Les Corts en termes generals o concrets han estat

---

1599. Jordi BUYREU, *Les Corts catalanes: 1542-1564*, capítol II del seu llibre *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 2005, 71-166, on fa un balanç dels prolegòmens i preparatius, en valora la proposició reial, la constitució dels braços i llurs treballs i debats, els greuges, el balanç del General i el donatiu. També J. BUYREU, *Las Cortes de Cataluña: de Felipe, príncipe, a Felipe, rey*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2003), 657-684; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.995. Pel seu cantó Miquel PÉREZ LATRE ha fet sobretot una lectura política de les corts per tal de situar el caràcter del conflicte latent i obert entre la terra i el monarca des de les corts de 1563 a les de 1599, visió magnífica per observar que la ruptura de 1640 tenia precedents i no va ser només una revolta de segadors: Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo editorial, 2004, cap 4: *De les corts del desencís a les de la dissimulació (1563-1585)*, 149-180; i cap. 6: *De la repressió a una reconciliació tàctica i efímera (1592-1599)*, 223-258. En apèndix PÉREZ LATRE publica la nòmina de títols nobiliaris i privilegis militars atorgats pel rei amb motiu de les corts de Barcelona de 1599: 283-287, i en el seu llibre *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja-Barcelona, editorial Afers, 2004, usa fonts parlamentàries relatives als capítols del redreç i al balanç del General.

238. Robert I. BURNS, *El reino de València en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*, València, Del Senia al Segura, 1982, 2 vols.

239. Ernest BELENGUER CEBRIÀ, *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1976.

240. Teresa CANET APARICI, *La Audiencia de Valencia en la época foral moderna*, València, Edcs Alfons el Magnànim, 1986,

241. James CASEY, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.

242. Agustín BERMÚDEZ, Magdalena MARTÍNEZ, Alfredo OBARIO, *Las Cortes valencianas durante el reinado de Alfonso V el Magnánimo. La legislación foral*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 73-97, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.662. Montserrat BAJET ROYO, *La producció legislativa a les corts de 1454-1458. Evolució posterior*, dins «XVI Congreso ... Corona d'Aragona», I, 45-57, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.020. EAD., *Las Cortes Generales de Montsó 1585: la normativa aprovada*, dins *Ius Fugit*, 10-11 (2001-2002), 871-885, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.786.

243. Pedro LÓPEZ ELUM, *Las cortes de Cataluña y la Corona de Aragón y su participación en los asedios de Peñíscola, Mallorca y Valencia*, dins «Scripta in honorem Enrique A. Llobregat Conesa», Alacant, Instituto Alacantino de Cultura Juan Gil-Albert, 2000, II 159-167, notícia dins «ATCA», XXII (2003), núm. 17.671. M. Rosa MUÑOZ POMER, *Las Cortes valencianas y su participación en las empresas italianas*, dins «XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona, Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, III, 615-626; notícia dins «ATCA», XVII (1998), núm. 12.849. EAD., *Las cortes valencianas de los siglos XIII al XV*, dins *La Corona d'Aragó. Cortes y Parlamentos*, Barcelona-Saragossa, 1988, 205-257. Peter RYCRAFT, *The role of the catalan Corts in the later middle ages*, dins «English Historical Review», LXXXIX, 351 (IV-1974), 241-269. Desemparados CUEVES GRANERO, *Cortes celebradas por Alfonso V el Magnánimo en el año 1419*, dins «IX Congreso de Historia de la Corona

analitzades per a estudiar una gran profusió de temes: les tensions del pactisme, les naturalitzacions, la historiografia dels coetanis, la política sobre moriscos, la política social agrària, la relació amb l'Audiència o conjuntures polítiques concretes²⁴⁴. D'al-

---

de Aragón» (1973), vol. IV, Saragossa, 1984, p. 116-128. Manuel RIU I RIU, *El papel de las cortes catalanas en la política de los primeros años de reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1423)*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I 657-672, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.973. Josep SERRANO I DAURA, *Les corts de Barcelona de 1432*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 717-735, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.991. M. José CARBONELL BORJA, Andrés DÍAZ BORRÀS, Luís J. GUÍA MARÍN, *Crisi política i estabilitat institucional. El regne de València i les corts de Montsó el 1435-1436*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 147-158, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.665. Domingo DÍEZ-CASCÓN, *Las Cortes de Barcelona, 1480-81 (estudio de unas cortes catalanas de fines de la edad media)*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultat de dret, febrer, 1986. José A. ARMILLAS VICENTE, *Las Cortes de Tarazona (1495) y la defensa del Rossellón*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993) 229-243, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.022. Àngel CASALS, *Les Corts catalanes de 1510-1520: una etapa d'irregularitats*, dins «Afers», 9 (1990), 23-37. Ubaldo de CASANOVA TODOLÍ, *Las primeras cortes catalanas de Carlos I, Barcelona, 1519-1520*, dins «Mayurqa», 20 (1980-1984), 243-276. Joan CARRIÓ ARUMÍ, *Les Corts de Montsó de 1585 i els recursos econòmics per a la defensa del Principat de Catalunya i els Comtats de Rosselló i Cerdanya*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 839-847, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.788. Maria José QUI FONTANALS, *Las Cortes catalanas de Felipe III. Barcelona, 1599*, Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Barcelona, 1978. Mª Lluïsa MUÑOZ ALTABERT, *1604, una cita del Regne amb la monarquia. Corts valencianes de Felip III*, dins «Estudis», 25 (1999), 111-141. Mª Magdalena MARTÍNEZ ALMIRA i Emília IÑESTA PASTOR, *Las cortes valencianas del siglo XVII y la defensa de la costa alicantina*, dins «Actes del 53è Congrés...», I, 662-691.

244. Sobre afers de pactisme: Antoni UDINA I ABELLÓ, «Les Corts medievals, un límit al poder del rei d'Aragó?» dins *XV Congrès d'Història de la Corona d'Aragó*, Saragossa, Diputació General de Aragó, I/3, 1994, 415-427 ressenya a «ATCA», XX (2001) núm. 15.299. Mario del TREPPO, «Alfonso il Magnanimo e la Corona d'Aragona dins *XVI Congreso Internazionale... Corona d'Aragona*, I, 1-17 ressenya «ATCA», XXI (2002) núm. 17.004. E. SALVADOR ESTEBAN, «Poder central y poder territorial. El virrey y las cortes en el reino de Valencia», dins *Estudis* 12 (1985-1986), p. 9-28. Remedios FERRERO MICÓ, «Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico», dins *XVI Congreso Internazionale... Corona d'Aragona*, I, 321-344, ressenya a «ATCA», XXI (2002) núm. 16.983. Lluís GUÍA MARÍN, «Las Cortes valencianas en la Edad Moderna. Un ejemplo de autoritarismo real y resistencia estamental», dins *V Congrès d'Història i Filologia de la Plana*, Castelló, Diputació, 1998, 15-27, ressenya a «ATCA», XIX (2000) núm. 15.064. *Idem*, «Felipe IV y los avances del autoritarismo real en el País valenciano: las cortes de 1645 y la guerra de Cataluña» dins *Estudis*, 10 (1983) p. 217-231. Sobre moriscos: Rafael BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, «Las cortes valencianas y la política morisca en la época de Carlos V», dins *Pedralbes*, 13/1 (1993) p. 341-353, ressenya a «ATCA». XV (1996) núm. 11.253. Sobre historiografia coetània: Eulàlia MIRALLES I JORÍ, «La visió dels ciutadans: els dietaris personals» dins *Barcelona. Quaderns d'Història*, 9 (2003) p. 207-252 ressenya a «ATCA», XXV (2006) núm. 19.769. Rodolfo GALDEANO CARRETERO, «Històriografia i iconografia: la sèrie icònica dels comtes de Barcelona del palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588)» dins *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 25 (2006) p. 375-409 en concret apartat «Els orígens mítics del Principat i el nou llenguatge historiogràfic de les Corts de 1585 p. 378-

tra banda la historiografia del País Valencià ha dedicat diversos articles al paper de les Juntes estamentals en la mesura que aquestes, sense tenir categoria de corts, eren assemblees polítiques reconegudes que van disputar a la Generalitat la representació del regne²⁴⁵. El tram parlamentari final, és a dir les corts generals d'inicis del segle XVIII han estat objecte d'estudis importants. Jaume Bartrolí²⁴⁶ va encetar l'estudi de les corts de 1701-02 de Felip V d'Anjou que, després, ha comptat amb les noves aportacions de Joaquim Albareda²⁴⁷ i Pere Voltes Bou ho va fer amb les de 1705-06 de Carles III arxiduc, que després ha comptat amb l'estudi de Mònica González²⁴⁸.

382. Sobre política social agrària: Josep FERNÁNDEZ TRABAL, «Els "capítols de justícia" de les Corts de 1429 i 1431, plasmació del programa conservador en el conflicte agrari català», dins *Estudis d'Història Agrària* 17 (2004) p. 455-463, ressenya a «ATCA», XXV (2006) núm. 19.659. Sobre l'Audiència: Pere MOLAS RIBALTA, «La Reial Audiència i les Corts de Catalunya» dins *les corts a Catalunya...*, p. 192-197, ressenya a «ATCA», XII (1993) núm. 8.740. Sobre conjuntura: Lluís GUIA MARIN, «Les Corts valencianes a l'edat moderna: Les corts de 1645», dins *Les Corts a Catalunya...*, p. 282-289 ressenya a «ATCA», XII (1993) núm. 8.377. Sobre aspectes de les atribucions de les corts com en el cas de les naturalitzacions: SALES, NÚRIA, «Naturals i alenigenes: un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII» dins *Studia in honorem prof. M. de Riquer, I*, Barcelona, 1987, p. 675-705. GINEBRA I MOLINS, M.E., *La qualitat jurídica de català i l'aplicació del dret civil de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2002.

245. Lluís GUIA, *La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius*, dins «Saitabi», XLII (1992), 33-45; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.206. M. Isabel LORITE MARTÍNEZ, *La presencia de cortes en las juntas estamentales valencianas durante el reinado de Fernando el Católico*, dins «Saitabi», 50 (2000), 29-44, notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.635. Emilia SALVADOR ESTEBAN, *Las Cortes de Valencia y las Juntas de Estamentos*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Coordinador: Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, IV, 139-157; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.676. Josep MARTÍ FERRANDO, *El poder sobre el territorio (València, 1536-1550)* Generalitat Valenciana 2000, notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.297. ID., *Instituciones y sociedad valencianas en el imperio de Carlos V*, València, Generalitat valenciana, 2002; notícia dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), núm. 18.298. Carmen PÉREZ APARICIO, *El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. 'La Junta de Contrafurs'*, dins *Mayans y la Ilustración*, València, 1981, p. 131-151, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.359. Maria José CARBONELL BORJA, *Juntas de Brazos y comisiones estamentales*, dins «Lus Fugit», 10-11 (2001-2002), 1011-1022; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.296. Sobre Juntes de Braços a Catalunya també n'han parlat Joan Lluís PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 360-380 i Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i...*, vegeu índex del llibre. ID., *La Generalitat...*, vegeu índex del llibre.

246. Jaume BARTROLÍ, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), pp. 57-75.

247. J. ALBAREDA, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1993. També Ernest BELENGUER, *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució periclitada*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 168-172 i Eva SERRA, *Les Corts de 1701-1702: la represa política a les vigílies de la Guerra de Successió*, dins «L'Avenç», 206 (IX-1996), 22-29.

248. P. VOLTES, *Las cortes tenidas en Barcelona por el archiduque Carlos de Austria en 1705-06*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (Barcelona, 1959-1960), 41-74. ID., *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1963, vol. II, 81-87. Mònica GONZÁLEZ, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió: les Corts de 1705-1706*, dins «Pedralbes», 12 (1992), 383-388, notícia dins «ATCA», XIII

El darrer tram parlamentari català també compta amb estudis d'E. Belenguier i J. Kalmar²⁴⁹. La comparació d'ambdues legislatures, la del duc d'Anjou amb la de l'arxiduc Carles disposa de l'edició facsímil de les *Constitucions* d'ambdues corts, amb un estudi introductori de Joaquim Albareda; també cal tenir present l'estudi comparatiu fet pel col·lectiu que actualment prepara l'edició dels processos familiars de la cort general de 1705-06²⁵⁰. Finalment el darrer tram de la vida del sistema polític catalanoaragonés disposa d'una recent anàlisi de Carmen Pérez Aparició sobre Catalunya i el País Valencià en les acaballes del sistema pactista, on es fa referència a les darreres corts catalanes i a les juntes de contrafurs valencianes i als intents dels valencians a tenir corts com els catalans, després de la mort de Carles II²⁵¹. En el marc d'aquest tram final, pel que fa a Catalunya, Núria Sales ha observat l'emergent actuació de la conferència dels tres comuns formalment institucionalitzats en la cort general de 1706. Aquest nou sistema deliberatiu està essent reconegut com una expressió de modernització institucional fruit de bases socials noves, forjat a través d'un llarg empirisme polític de caràcter pactista i legitimat institucionalment per via parlamentària²⁵².

Els juristes distingeixen entre Parlaments i Corts. Des d'una perspectiva institucional formalista només podríem tenir presents les convocatòries a aquelles reunions que han estat definides pels juristes tècnicament com a Parlaments, on no es contemplarien dos requisits imprescindibles com la justícia i la legislació. Des d'aquest punt de vista podríem destacar la convocatòria de 1468 com ha fet Víctor Ferro indicant que malgrat que la convocatòria feia al·lusió al «bon estament de la terra», com si es tractés d'una Cort General ... l'usual era limitar-s'hi a ponderar la importància dels assumptes a tractar —normalment, un o dos punts de caràcter bèl·lic o d'interès dinàstic o institucional sense precisar-los»²⁵³. Ha estat estudiat el Parlament de 1653

(1994), núm. 9.593. EA., *Les Corts Catalanes de 1705-1706*, dins «L'Avenç», 206 (1995), 30-33.

249. E. BELENGUER, *La cort i el país. Entorn de les darreres corts catalanes de l'edat moderna*, dins «Revista de Catalunya» (juliol-agost, 1989), 41-54; notícia dins «ATCA», X (1991), núm. 6.893. ID., *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució peril·litada?*, a *Les Corts a Catalunya...*, 168-172; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.741. János KALMAR, *Sobre la cort barcelonina de l'arxiduc Carles d'Àustria*, dins «Pedralbes», XVIII/2 (1998), 299-302, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.375.

250. *Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706*, Estudi introductori, Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), Barcelona Departament de Justícia, 2004. Josep M. BRINGUÉ; Pere GIFRE; Gerard MARÍ; Miquel PÉREZ LATRE; Joan PONS i Eva SERRA, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII*, dins *L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707)*. *Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005, Pre-actes*, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.

251. Carmen PÉREZ APARICIO, *Catalunya i València en les acaballes del sistema pactista (1665-1714)*, dins E. BELENGUER i F. V. GARÍN (Eds), *La Corona d'Aragó. Segles XII-XVIII*, València, Generalitat Valenciana, 2006, 337-368.

252. N. SALES, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104. Eduard MARTÍ, *La Conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les Constitucions de Catalunya (1698-1714)*, dins 53 *Congrés...*, vol. I, 447-466.

253. V. FERRO, *El dret públic...*, 238-239.

destinat a resoldre la qüestió dels allotjaments després de la caiguda de Barcelona, però encara en plena guerra dels Segadors²⁵⁴.

Des d'una perspectiva assembleària no cenyida als requisits formals dels juristes, el terreny parlamentari català s'aixampla i adquireix noves dimensions i ens cal una visió més versàtil²⁵⁵. Al costat, doncs, d'aquests parlaments legals, no podem oblidar les assemblees rebels sense convocatòria reial. En aquest sentit van operar les Juntes de Braços de 1588 a 1592 amb les seves divuitenes que han estudiat Joan Lluís Palos i Miquel Pérez Latre²⁵⁶ i seguiren aquestes petjades, però amb una nova significació i una dimensió revolucionària, les anomenades Corts Generals de Pau Claris de 1641²⁵⁷ i la Junta de Braços resistencialista de 1713²⁵⁸. Sense el model polític de la Cort General no hi hauria hagut el referent institucional modèlic per als desplegaments resistencialista o revolucionaris, ni tampoc el desenvolupament de conferències paritàries de comuns, consultives i/o deliberatives²⁵⁹. D'aquí que calgui considerar la Cort General la clau de la lògica institucional i evolutiva del sistema polític català.

RELACIÓ PER ODRE ALFABÈTIC DELS AUTORS O TÍTOLS ESMENTATS EN EL BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1,2 i 3 de juny de 2006, Universitat de València (en premsa).

AADD [MUÑOZ POMER, Mª Rosa; FERRERO MICÓ, Remedios D.; GUIA MARÍN, Lluís J.; PINILLA PÉREZ DE TUDELA, Regina; CARBONELL BORJA, Mª José; PONS ALÓS,

254. Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores*, 1652-1676, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1983. ID., *El Parlamento General de Cataluña de 1653*, dins «Mayurqa», 16 (1976), 115-136. ID., *El Parlamento de Cataluña de 1653*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 182-189.

255. Una aproximació al tema en Xavier GIL, *Parliamentary life in the crown of Aragón. Cortes, Juntas de Brazos and other corporate bodies*, dins «Journal of early modern history», 6/4 (2002), 362-395.

256. Joan Lluís PALOS, *Catalunya a l'Imperi...*, 360-380, i Miquel PÉREZ LATRE, *Entre el rei i...*, vegeu índex del llibre. ID., *La Generalitat...*, vegeu índex del llibre.

257. *Les Corts Generals de Pau Claris...*, Aquest procés de la Junta de Braços de 1640 és al mateix temps *Dietari de la Generalitat*. Ramon VIDAL PINELL, *La Junta de 1640*, dins *Les corts a Catalunya...*, 173-181; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.744.

258. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*, a cura de José Maria MUNDET I GIFRE i José Maria ALSINA ROCA. Estudi preliminar de Francisco CANALS VIDAL, Madrid, Fundación Francisco Elias de Tejada i Erasmo Percopo, 1997-1999, 4 vols. Mateo BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*. Barcelona, Ed. Lluís FIOL y GROS, 1871-1872, 2 vols. Salvador SANPERE i MIQUEL, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, «L'Avenç», 1905. Existeix edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 2001, amb un estudi introductor de Joaquim ALBAREDA i SALVADÓ; i Barcelona, Generalitat de Catalunya, Barcelona Departament de Justícia (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), títols de Castelli i Bruguera i en edició propera Pons.

259. N. SALES, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104. i Eduard MARTÍ, *La conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les constitucions a Catalunya (1698-1714)*, dins *Actes 53è Congrés...* 447-466.

- Vicente; LÓPEZ, Carlos; CORTÈS ESCRIVÀ, Josepa], *Les Corts valencianes: qüestions d'historiografia i propostes de treball* dins *Dels furs a l'Estatut. «Actes del I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat»*, València, 1992, 255-271.
- ABADAL, Ramon d', *Pere el Ceremoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona, Eds 62, 1972.
- ABASCAL PALAZÓN, Juan Manuel, *Fidel Fita (1835-1918). Su legado documental en la Real Academia de la Historia*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.418.
- «Acta Curiarum Regni Sardiniae», Milà, Dott. A. Giuffrè, 1953-1963 i Càller, Consiglio Regionale della Sardegna, 1986-2004. N'hi ha algunes notícies dins «ATCA», XIX (2000), núms. 15.154-15.155.
- «Actas de las cortes generales de la Corona de Aragón de 1362-1363». Recopiladas y transcritas por Josep M. PONS GURI (Codoín-ACA, segona època, 50), Madrid, Ministerio de Cultura 1982, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.174.
- «Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», SOBREQÜÉS, J., AGIRREAZKUENAGA, J., MORALES, M., URQUIJO, M. i CISNEROS, M. (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, 2 vols.
- AGUILÓ, Marià, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1923. Existeix una edició facsímil, Impremta Palacios, Sueca, 1977.
- ALABAU CALLE, José A., «Per tot bé avenir de la nostra vila». *Alcoy en las Cortes de 1443-1446*, dins *Actes 53è Congrés...*, vol. I, 537-553.
- ALABRÚS, Rosa M. i GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *L'afer Grasses i Gralla i la problemàtica constitucional catalana abans de la Guerra de Successió*, dins «Pedralbes», 13/II (1993), 557-564.
- ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1993.
- AMOTNAS, doctor, *Los concellers y el Consejo de Ciento en Barcelona y las Cortes en Cataluña con su reseña histórica des de su origen hasta que acabaron en el reinado del señor don Felipe V*, Barcelona, Imp de Francisco Garriga, 1838.
- ARMILLAS VICENTE, José A., *Las Cortes de Tarazona (1495) y la defensa del Rossellón*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 229-243, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.022.
- ARRIETA, Jon, *El Consejo de Aragón y las Cortes catalanas*, a *Les Corts a Catalunya...*, 245-255.
- BAIGES I JARDÍ, Ignasi J.; RUBIÓ I RODON, Anna, VARELA I RODRÍGUEZ, Elisa, per Josep M. SANS I TRAVÉ, *Cort General de Montsó 1382-1394* (Textos Jurídics Catalans, 8. Lleis i Costums II/2). Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1992.
- BAJET ROYO, Montserrat, *La producció legislativa a les corts de 1454-1458. Evolució posterior*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 45-57, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.020.
- BAJET ROYO, Montserrat, *Les Corts Generals de Montsó 1585: la normativa aprovada*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 871-885; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.786.

- BAJET ROYO, Montserrat, *Les estampacions de quaderns de Constitucions i altres actes de Cort (notes per al seu estudi)*, dins «Actes del 53è Congrés...», vol. I 554-567.
- BALAGUER, Víctor, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, Barcelona, Manero, 1860-1863, 5 vols.
- BARTROLÍ, Jaume, *La Cort de 1701-1702: un camí truncat*, dins «Recerques», 9 (1979), 57-75.
- BEINERT, Berthold, *La proposición Real de las Cortes de Monzón de 1547*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», CLXV/II (1969), 255-257.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *En torno a alguno de los greuges catalanes de 1701-02: ¿Un paso más hacia la revisión del neoforalismo?* dins «Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez, València», Generalitat valenciana, Conselleria de cultura, educació i ciència, 1988, vol. II, 253-268.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Entorn de les darreres Corts catalanes a l'edat moderna: una institució perillosa?* a *Les Corts a Catalunya...*, 168-172, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.741.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *La cort i el país. Entorn de les darreres corts catalanes de l'edat moderna*, dins «Revista de Catalunya», (juliol-agost, 1989) 41-54. ressenya a ATCA, 10 (1991) núm. 6.893.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *La legislació político-judicial de les Corts de 1599 a Catalunya* dins «Pedralbes», 7 (1987), 9-29, notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989), núm. 4.959.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Les Corts valencianes a l'època moderna*, dins «Saó», (1989), p. 28-33.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Cortes del reinado de Fernando el católico*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *Un balance de la relaciones entre la Corte y el País: los greuges de 1599 en Cataluña*, dins «Estudis», 13 (1988), 99-130, notícia dins «ATCA», 12, (1993), núm. 8.742.
- BELENGUER CEBRIÀ, Ernest, *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, Ed. 62, 1976
- BELLUGA, Pere, *Speculum principum ac Iustitiae*, París, Preti Vidonaei, 1530.
- BENEYTO, Joan, *Observaciones sobre el estudio de las cortes de València*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, València 14 a 18- IV, 1971», Vol. II, València, 1980, 889-892, notícia dins «ATCA», 4 (1985), núm. 2.002.
- BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, *Las cortes valencianas y la política morisca en la época de Carlos V*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 341-353, notícia dins «ATCA», XV (1996) núm. 11.253.
- BERART, Gabriel, *Discurso breve sobre la celebración de Cortes de los fidelísimos reynos de la Corona de Aragón del doctor Gabriel Berart ciudadano honrado de Barcelona, auditor general de las galeras del Principado de Cataluña, de presente sirviendo a su Magestad el oficio de relator en su SSRC de Aragón por orden y comisión del mismo Consejo dedicado al excelentísimo señor conde duque gran canciller etc [s I]*, 1626.
- BERMÚDEZ AZNAR, Agustí, *La oferta de las Cortes valencianas del reinado de Felipe III*, dins «Actes del 53è Congrés ...», 568-579.
- BERMÚDEZ AZNAR, Agustí, *Servicios y donativos de las Cortes Valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 963-989, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.213.
- BERMÚDEZ, Agustí; MARTÍNEZ, Magdalena i OBARIO, Alfredo, *Las Cortes valencianas durante el reinado de Alfonso V el Magnánimo. La legislación foral*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia,

- 18-24 setembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 73-97, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.662.
- BISSON, Thomas N. (Ed.), *Medieval representative institutions. Their origins and nature*, Hinsdale. Illinois, The Dryden Press, 1973.
- BISSON, Thomas N., *Las finanzas del joven Jaime I (1213-1228)*, dins «X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, 1980, 161-208.
- BISSON, Thomas N., *The military origins of medieval representation*, dins «The American Historical Review», LXXI (1966), 1199-1218.
- BISSON, Thomas N., *Fiscal Accounts of Catalonia under the early Count-Kings (1151-1213)*, Los Angeles-Londres, 1984.
- BLANCAS, Jerónimo de, *Modo de proceder en Cortes de Aragón*, Saragossa, Diego Dormer, 1641. Existeix edició facsímil Saragossa, Cortes de Aragón, 1984 amb una introducció de Guillermo REDONCO VENTEMILLAS i Esteban SARASA SÁNCHEZ.
- BOFARULL ROMANÍ, Manuel, *Las antiguas cortes, el moderno parlamento, el régimen representativo orgánico*, Alacalà de Henares, (sense imp) 1945.
- BORRÀS I FELIU, Antoni, *L'Arxiu del palau Requesens i les Corts catalanes*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 104-109, notícia dins «ATCA», 12 (1993), núm.8.863
- BOSCH, Andreu, *Summari, índex o epítome dels admirables y nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya*, Perpinyà, Pere Lacavalleria, 1628. Edició facsímil, Barcelona-Sueca, Curial, 1974.
- BOSCOLO, Alberto, *Sul braccio reale nei Parlamenti sardi del periodo aragonese*, dins «Xe Congrés International des Sciens Historiques, Rome, 1955», Louvain-París, Commission Internationale pour l'histoire des Assemblées d'États, XVIII, 1958, 135-139.
- BOVÉ, Salvador, *Institucions de Catalunya. Les Corts, la Diputació, lo Concell de Cent, los gremis y'l consolat de mar*, Barcelona, La Catalana, [1894].
- BRINGUÉ I PORTELLA, Josep Maria; GIFRE I RIBAS, Pere; MARÍ I BRULL, Gerard; PÉREZ LATRE, Miquel i PONS I ALZINA, Joan, *El dissentiment en els quatre processos catalans de la Cort de Montsó de 1585*, dins «Actes del 53è Congrés...», vol. I, 716-736.
- BRINGUÉ, Josep M.; GIFRE, Pere; MARÍ, Gerard; PÉREZ LATRE, Miquel, PONS, Joan, *Els Quatre Processos Catalans de la Cort de Montsó de 1585. Un avanç d'estudi comparatiu*, dins «Ius Fugit», 10-11, (2001-2002), 773-795, notícia dins «ACTA», XXV (2006), núm. 19.787.
- BRINGUÉ, Josep M.; GIFRE, Pere; MARÍ, Gerard, PÉREZ LATRE, Miquel; PONS, Joan i SERRA, Eva, *Els Comuns a les Corts Generals del segle XVIII dins L'aposta catalana a la Guerra de Successió (1705-1707). Congrés Internacional, Barcelona 3-5 de novembre de 2005, Pre-actes*, Museu d'Història de Catalunya, 253-297.
- BROCÀ, Guillem M de, *Juristes i juriconsults catalans dels segles XIV-XVII*, dins «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III, Barcelona, 1909-1910, 483-515.
- Brocà, Guillem M. de, *Taula de las stampacions de les Constitucions y altres drets de Catalunya y de les costumes y ordinaçions de sos diversos paratges*. Barcelona, fills de Jaume Jepús imp., 1907. Existeix una edició facsímil publicada a Pamplona, Colección de Derecho. Derecho Foral, Analecta, 2003.
- BROCÀ, Guillem Maria de, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del Derecho Civil del mismo territorio en relación con el Código Civil de España y la jurisprudencia*, vol I Barcelona, Juan Gili, 1918. Edició facsímil (Textos Jurídics Catalans, Escriptors I/1), Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1985.

- BRUGUERA, Mateo, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*. Barcelona, Ed. Luís Fiol y Gros, 1871-1872, 2 vols.
- BURNS, Robert I., *El marc històric de les Corts medievals*, dins «Saó», (1989), 10-14.
- BURNS, Robert I., *El reino de València en el siglo XIII (Iglesia y sociedad)*, València, Del Senia al Segura, 1982, 2 vols.
- BUYREU, Jordi, *El donativo de las Cortes catalanas a mediados del siglo XVI (1542-1564)*, dins «Actes 53è Congrès...», 580-596.
- BUYREU, Jordi, *Las Cortes de Cataluña: de Felipe, príncipe, a Felipe, rey*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 657-684; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.995.
- BUYREU, Jordi, *Instituciones i conflictes a la Catalunya moderna*, Barcelona, Rafael Dalmau editor, 2005.
- CABESTANY FORT, Joan F., *Tarragona i les Corts Catalanes (1283-1442)*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», I (1977), 69-79.
- CALLÍS, Jaume, *Extragrauatorium curiarum per dominum Jacobum de Calicio*, Barcelona, per Petrum Posa, 1518. També Barcelona, apud Ioannem Gordiolam, impresa a Lió 1556.
- CANET APARICI, Teresa, *La Audiencia de Valencia en la época foral moderna*, València, Edcs. Alfons el Magnànim, 1986.
- CAPDEFERRO I PLA, Josep, «*Atès los dits diputats no eren sinó procuradors...*»: relacions entre els braços i la Diputació del General durant la celebració de les Corts catalanes de 1599, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 849-870; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.784.
- CAPDEFERRO I PLA, Josep, *La participació de Girona a la Cort General de Catalunya de 1599*, dins «XVII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», Vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 109-132; notícia dins «ATCA», XXVI (2007).
- CAPDEFERRO I PLA, Josep, *El vigor de les institucions de la terra a la vigília del Segadors*, dins «Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya Moderna», Barcelona, Ed. Base, 2007, p. 47-83.
- CAPDEFERRO I PLA, Josep, *Sessions plenàries versus comissions de treball a les Corts catalanes del segle XVII*, dins *A la vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó*, València 1,2,3 de juny de 2006, [en premsa]
- Capítols dels drets y altres coses del general del Principat de Catalunya y Comptat de Rosselló y Cerdanya fets en corts generals del any MCCCCLXXXI fins en lo any MDLXIII inclusive y dels drets que per pràctica y altrament se paguen. En lo trienni de MDLXXV per manament dels molts illustres senyors diputats y oyadors de comptes corregits y comprovats ab sos autèntichs originals recondits en lo archiu de la scrivania major de la Casa de la Deputació y estampats ab anotacions y referiment de altres capítols sobre lo mateix y números en los marges y complit repertori*. Barcelona, Rafel Figueró, 1707.
- Capítols per lo redres del General y Casa de la Deputació de Catalunya fets en las Corts celebradas en lo monestir de sant Francesch de Barcelona per la SCRМ del sereníssim senyor rey don Felip II de Aragón y III de Castilla en lo any 1599. Van ajustats en esta nova impressió los capítols de corts fabents per las insaculacions a las bossas de Deputats y Oyadors de Comptes desde la formació de ellas feta en las corts de santa Anna, any 1493*. Barcelona, Rafel Figueró, 1704.

- CAPMANY, Antoni de, *Práctica y estilo de celebrar Cortes en los reinos de Aragón, Principado de Cataluña y reino de Valencia y una noticia de las de Castilla y Navarra*, Madrid, Imprenta de don José del Collado, 1821.
- CARBONELL BORJA, M. José; DÍAZ BORRÁS, Andrés i GUIA MARÍN, Luís J., *Crisi política i estabilitat institucional. El regne de València i les corts de Montsó el 1435-1436*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 147-158, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 16.665.
- CARBONELL BORJA, Maria José, *Juntas de Brazos y comisiones estamentales*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 1011-1022; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.206.
- CARRERA PUJAL, Jaime, *Història Política y Económica de Catalunya. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, 4 vols.
- CARRIÓ ARUMÍ, Joan, *Les Corts de Montsó de 1585 i els recursos econòmics per a la defensa del Principat de Catalunya i els Comtats de Rosselló i Cerdanya*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 839-847; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.788.
- CASALS, Àngel, *El donatiu de les Corts i les finances imperials de Carles I*, dins «Revista de Catalunya», 103 (1996), 39-48.
- CASALS, Àngel, *Les Corts catalanes de 1510-1520: una etapa d'irregularitats*, dins «Afers», 9 (1990), 23-37.
- CASALS, Àngel, *L'Emperador i els catalans. Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, Ed. Granollers, 2000.
- CASANOVA TODOLÍ, Ubaldo de, *Las primeras cortes catalanas des Carlos I, Barcelona, 1519-1520*, dins «Mayurqa», 20 (1980-1984), 243-276.
- CASEY, James, *Qui manava a l'Estat absolut?. El marc polític de les Corts valencianes a l'època moderna*, dins «Saó», (1989), 22-27.
- CASEY, James, *El regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.
- CASTELLVÍ, Francesc, *Narraciones Históricas*, a cura de José Maria MUNDET I GIFRE i José Maria ALSINA ROCA. Estudio preliminar de Francisco CANALS VIDAL, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada i Erasmo Percopo, 1997-1999, 4 vols. Recensió dins «ATCA», XVIII (1999), 862-865.
- CATEURA BENNÀSSER, Pablo, *El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 384-388, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.611.
- CAWSEY, Suzanne F., *Royal Eloquence, Royal Propaganda and the Use of the Sermon in the Medieval Crown of Aragon, c. 1200-1410*, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 50 (1999), 442-463, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.797.
- CISCAR PALLARÈS, Eugenio, *Cortes valencianes de Felipe III*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973.
- CLAVERO, Bartolomé, *Cortes tradicionales e invención de la historia de España*, dins *Las Cortes de Castilla y León...*, Tercera etapa..., Valladolid, 1990, Vol. I, 149-195.
- COLL, Jaume, *Repertori alfabètic molt copios y complit de tot lo contengut y disposat en lo volum de les constitutions, capitols y actes de cort en la primera cort general celebrada als cathalans en Barcelona per Phelip Segon en lo any 1599, ordenat per micer Jaume Coll perque se pugan trobar les materias tractades y ordenades en dita cort*, Barcelona, Esteve Liberós, 1625.
- CONDE, Rafael; HERNÁNDEZ, Ana; RIERA, Sebastià i ROVIRA, Manuel, *Fonts per a l'estudi de les Corts i els Parlaments de Catalunya. Catàleg dels processos de Corts i Parlaments*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 25-59.
- Constitución Catalana y Cortes de Cataluña. Constituciones, prerrogativas, fueros y privilegios de que disfrutó Cataluña, en unos tiempos en que lo restante de Europa gemía aún bajo el peso de la odiosa esclavitud*, Barcelona, M. Texero, s.a.

- Constitucions, Capítols i Actes de Cort, anys 1701-1702 i 1705-1706*, Estudi introductor, Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, Barcelona, Ed. Base, 2004 i Barcelona, Generalitat de Catalunya (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), Barcelona, Departament de Justícia.
- Constituciones y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 1973. Existeix una edició facsímil de la mateixa editorial Base que conté la Compilació de 1495, la de 1588-89 i la de 1704 amb estudis introductoris de Josep M. FONT I RIUS i Josep M. PONS I GURI, Barcelona, 2004, 4 vols.
- COROLEU I INGLADA, Josep i PELLA I FORGAS, Josep, *Las cortes catalanas. Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de todas sus legislaturas, episodios notables, oratoria y personajes ilustres, con muchos documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón y el municipio de Barcelona*, Barcelona, Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876. Existeix còpia facsímil, València, Llibreries París-València, 1993.
- COROLEU I INGLADA, Josep i PELLA I FORGAS, Josep, *Los fueros de Cataluña. Descripción comentada de la constitución histórica del Principado, sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales*. Barcelona, Imp. Luís Tasso, 1878.
- Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar. Procés Familiar del Braç Reial*, a cura de Josep M. BRINGUÉ i PORTELLA, Pere GIFRE i RIBAS, Gerard MARÍ i BRULL, Miquel PÉREZ LATRE, Joan PONS ALZINA, coordinació i introducció per Eva SERRA i PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001. Recensió dins «ATCA», XXIII-XXIV (2004-2005), 570-571.
- Cort General de Montsó (1585) Montsó-Binèfar. Procés Familiar del Braç Eclesiàstic*, a cura i coordinació per Eva SERRA i PUIG. Introducció de Josep M. BRINGUÉ i PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior, 2003.
- Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés del Protonotari*, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD. Introducció de Miquel PÉREZ LATRE (Textos Jurídics Catalans, 19. Lleis i Costums II/6). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001.
- Cort general de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç reial*, a cura de Josep M. BRINGUÉ i PORTELLA, Pere GIFRE i RIBAS, Gerard MARÍ i BRULL, Miquel PÉREZ LATRE i Joan PONS i ALZINA, coordinats per Eva SERRA i PUIG. Introducció d'Eva SERRA i PUIG (Textos Jurídics Catalans, 18. Lleis i Costums II/5). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2001.
- Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç militar*, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD., Introducció de Pere GIFRE i RIBAS (Textos Jurídics Catalans, 20. Lleis i Costums II/7). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003.
- Cort General de Montsó (1585). Montsó-Binèfar. Procés familiar del braç eclesiàstic*, a cura d'EORUMD., coordinats per EAMD. Introducció de Josep M. BRINGUÉ i PORTELLA (Textos Jurídics Catalans, 21. Lleis i Costums II/8). Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i interior, 2003.
- Cort General de Montsó 1382-1384*, a cura de Ignasi J. BAIGES I JARDÍ; Anna RUBIO I RODON; Elisa VARELA I RODRÍGUEZ. Coordinat per Josep. M. SANS I TRAVÉ (Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums II/2), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1992.

- CORTEGUERA, Luis R., *For the Common Good. Popular politics in Barcelona, 1580-1640*, Cornell University Press. Ithaca and London, 2001. Traducció catalana: *Per al bé comú. La política popular a Barcelona, 1580-1640*, Vic, Eumo editorial, Universitat de Vic, 2005.
- Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1896-1922, 26 vols. El primer vol. consta de dos toms. Prològ de Fidel FITA i COLOMER i Benvingut OLIVER (Madrid, 10 d'Octubre de 1896) al primer tom del vol. I p.V-XX.
- Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI*, 12-13-VI-2002, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-jurídicos de la Corona de Aragón», vols 10-11 (2001-2002), (Saragossa, 2003), els articles de «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002) han estat reunits dins «ATCA», XXV (2006), núms. 19.211, 19.213, 19.785-19.789 i 19.952.
- Cortes generales de la Corona de Aragón en el siglo XVI*, dins «Ius Fugit. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos de la Corona de Aragón», vols. 10-11 (2001-2002). Comunicació d'Aragó, pàgs. 189 a 630.
- Corts, parlaments i fiscalitat a Catalunya: els capítols del donatiu (1288-1384)*, Introducció i edició a cura de Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ i de Pere ORTÍ GOST (Textos Jurídics Catalans. Lleis i costums, II/4), Barcelona, Departament de Justícia, 1997, recensió dins «ATCA», XIX (2000), 676-679.
- CRUSAFONT I SABATER, Miquel, *Història de la moneda en la Guerra dels Segadors (Primera República Catalana) 1640-1652*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001.
- CUCURULL, Fèlix, *Panoràmica del Nacionalisme Català*, París, Edicions Catalanes de París, 1975, vol. I.
- CUEVES GRANERO, Desamparados, *Cortes celebradas por Alfonso V el Magnánimo en el año 1419*, dins «IX Congreso de Historia de la Corona de Aragón (1973)», vol. IV, Saragossa, 1984, 116-128.
- D'AGOSTINO, Guido, *La storia delle istituzioni parlamentari. Problemi e prospettive*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 353-356.
- D'AGOSTINO, Guido, *Les corts als països de la Corona d'Aragó. Els territoris italians: Sicília, Sardenya, Nàpols*, dins *La Corona d'Aragó...*, 259-299.
- D'AGOSTINO, Guido, *Le Istituzioni Parlamentari nell'Antien Regime*, Nàpols, Guida Ed., 1980. PARDOS MARTÍNEZ, Julio A, *D'Agostino: Le istituzioni parlamentari nell'Antien Règime*, dins «Revista de las Cortes Generales», 1 (1984), 311-322.
- DANVILA I COLLADO, Manuel, *El poder civil en España*, Madrid, Imprenta y Fundación de Manuel Tello, 1885-1886, 6 vols.
- DANVILA I COLLADO, Manuel, *Estudios Críticos acerca de los orígenes y vicisitudes de la legislación escrita del antiguo reino de Valencia*, Madrid, Jaime Ratés, 1905. Publicat de nou dins «Memorias de la Real Academia de la Historia», 14 (1909), 1-376. També edició facsímil, Pamplona, Analecta editorial, 2003.
- Dietaris de la Generalitat de Catalunya, 1411-1701*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994-2005, 9 vols.
- Dietaris de la Generalitat*, Volum V: *Anys 1623 a 1644*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999. En part es correspon amb *Les Corts Generals de Pau Claris...*, Díez-Cascón, Domingo, *Las Cortes de Barcelona, 1480-81 (estudio de unas cortes catalanas de fines de la edad media)*. Tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, Facultat de dret, febrer, 1986.

- Discurso iuridico sobre presas de armadores y quinto de Su Magestad segun Constituciones de Cataluña* [Barcelona], en casa de Joseph Forcada, [1670]. *Discurso iuridico sobre contrabandos y bienes de enemigos naufragados segun Constituciones de Cataluña*, Barcelona, Joseph Forcada, 1670.
- DUMONT, François, director, *Études sur l'histoire des assemblées d'États*, PUF, París 1966.
- DURAN I GRAU, Eulàlia, *Les Germanies als Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1982.
- EGEA I FERNÁNDEZ, Joan i GAY I ESCODA, Josep M., *Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al decret de Nova Planta*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», any LXXVIII/ 2-3, (abril–juny, 1979), 7-52, i (juliol-setembre, 1979), 7-88.
- El pactismo en la historia de España. Simposio celebrado los dia 24, 25 y 26 de abril de 1978 en el Instituto de España, Cátedra de «Francisco Vitoria»*, Madrid, Instituto de España, 1980
- ELÍAS DE MOLINS, Antoni, *Las cortes catalanas por los señores Coroleu y Pella* [Ressenya a l'obra de Coroleu i Pella sobre les corts catalanes], «Revista de Archivos Bibliotecas y Museos», vol. 7 (1877), 41-43.
- ELÍAS DE TEJADA, Francisco, *Historia del pensamiento político catalán*, Sevilla, Montejuerra, 1963-1965, 3 vols.
- ELIZALDE, José, *Repertorio bibliográfico sobre Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/9 (1981), 299-328 i II/10 (1981). 285-324.
- ELLIOT, J. H., *La revolta catalana, 1598-1640*, Barcelona, Editorial Vicens Vives, 1966. *Escrits polítics del segle XVIII. Tom I. Despertador de Catalunya i altres textos*. Edició a cura de Joaquim ALBAREDA, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996.
- Escrits polítics del segle XVIII. Tom II. Documents de la Catalunya sotmesa*. Edició a cura de Josep M. TORRAS I RIBÉ, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives. Eumo Editorial, 1996.
- ESPUNY I TOMÀS, Maria Jesús, *L'assistència a la Cort General de Catalunya d'una vila reial: el cas de Sabadell (segles XIV-XVIII)*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 198-207.
- Felipe II y el Mediterráneo*. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999. Vol. IV
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Manuel, *Carlos V y Cataluña*, dins «Pedralbes», V (1985), 21-29, notícia dins «ATCA», VI (1987), núm. 3.312.
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep, *Els 'Capítols de justícia' de les Corts de 1429 i 1431, plasmació del programa conservador en el conflicte agrari català*, dins «Estudis d'Història Agrària» 17 (2004), 455-463, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.659.
- FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *L'origen de les Corts i la seva vinculació a la Cúria*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 58-62.
- FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *La corte condal: una limitación fáctica a los poderes de la autoridad condal en la Cataluña de la alta edad media*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», any LXXXI/2 (abril-juny 1982), 373-403.
- FERNÁNDEZ VILADRICH, Jesús, *Notas en torno a las Asambleas Condales en la Cataluña de la Alta Edad Media*, dins «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», X (1982), 7-88, notícia dins «ATCA», IV (1985), núm. 2.043. Publicat després a Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 1983.

- FERRAN I PLANAS, Elisabet, *Les Corts de Barcelona de 1251 i les pràctiques feudals catalanes*, dins «Actes 53è Congrès...», 597-609.
- FERRERO MICÓ, Remedios, *Greuges presentados en las cortes valencianas que se celebraron en el siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 935-961; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.211.
- FERRERO MICÓ, Remedios, *Reivindicaciones estamentales frente al poder monárquico*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 321-344; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.983.
- FERRERO MICÓ, Remedios. *Los greuges en las cortes valencianas de 1510* dins «XV Congrès d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/2, 1996, 191-205; notícia dins «ATCA», 20 (2001), núm. 15.615.
- FERRO, Víctor, *Influències i confluències. Alguns resultats de la relació entre els estats catalano-aragonesos i el regne siculo-napolità*, dins «Recerques», 32 (1979), 65-70.
- FERRO, Víctor, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*, Eumo, Vic, 1987.
- FIBLA GUITART, Montserrat, *Les Corts de Tortosa i Barcelona, 1365. Recapte del donatiu*, dins «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XIX (1978), 97-130.
- FELIPO ORTS, Amparo, *Las sisas del vino y del general de entradas tras las cortes valencianas de 1626*, dins «Saitabi», XXXII (1982), 67-74; notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.653.
- FOIX, Vicent, *Apuntes històrics sobre los fueros del antiguo reino de Valencia*, València, Mariano de Cabrerizo, 1855. Hi ha edició facsímil de València, Llibreries París-València.
- FONT I RIUS, Josep M., [Estudi introductori] dins *Constitucions de Catalunya*. Incunable de 1495 (Textos Jurídics Catalans, 4. Lleis i Costums, IV/1), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1988, p. IX-CXXXVII. Nova edició, Barcelona, Ed. Base, 2004.
- FONT I RIUS, Josep M., *Apuntes de Historia del derecho español tomados de las explicaciones ordinarias de la Cátedra*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1969.
- FONTANA I LÁZARO, Josep, *Representativitat política i progrés social: una proposta interpretativa*, dins «Actes 53è Congrès...», Vol. I, 85-95.
- FONTANELLA, Josep, *De pactis nuptialibus siue capitulis matrimonialibus tractatus, multis Regiae Audientiae Principatus Cathaloniae et aliorum grauissimorum senatumum decisionibus*, Barcelona, apud Laurentium Deu, expensis Michaelis Menescal, 1612-1622, 2 vols.
- Furs de València*, a cura i introducció de Germà COLÓN i Arcadi GARCIA (Els Nostres Clàssics A, 101) Vol. I, Barcelona, Editorial Barcino, 1970.
- GALDEANO CARRETERO, Rodolfo, *Historiografía i iconografía: la sèrie icònica dels comtes de Barcelona del palau de la Generalitat de Catalunya (1587-1588)*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXV (2006), 375-409.
- GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Las Cortes Catalanas en los siglos XVI y XVII*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna...*, 677-732.
- GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Las Cortes de 1519 en Barcelona, una opción revolucionaria frustrada*, dins «Homenaje al Dr. don Juan Reglà Campistol», València, Universitat de València, 1975, vol. I, 239-255.
- GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Cortes del reinado de Carlos I*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1972.
- GARCÍA CÁRCCEL, Ricardo, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, Ariel, 1985, 2 vols.

- GARCIA SANZ, Arcadi, *Les Corts en el dret clàssic valencià*, «Saó» (1989), 34-36.
- GAY I ESCODA, Josep M., *La creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 86-96; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.081.
- GAY I ESCODA, Josep Maria, *La legislació de la Cort i el control de la seva observança*, dins «L'Avenç», 74 (Setembre, 1984), 68-71.
- GENOVÈS I OLMOS, Eduard, *Catàlech descriptiu de les obres impreses en llengua valenciana, 1474 fins 1700*, Vol. I i vol. IV, València, Imp. Manuel Pau, 1911 i 1914. Hi ha edició facsímil dels quatre volums per Llibreries París-València, València, 1993.
- GIL, Xavier, 'A noticia de todos'. *Las cortes generales de la Corona de Aragón de 1585 a través de fuentes externas*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Vol. IV, 213-230; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm 17.108.
- GIL, Xavier, *Parliamentary life in the crown of Aragón. Cortes, Juntas de Brazos and other corporate bodies*, dins «Journal of early modern history», 6/4 (2002), 362-395.
- GIL, Xavier, *Republican Politics in early modern Spain: The Castilian and Catalano-Aragonese Traditions*, dins *Republicanism. A Shared European Heritage...*, 263-288.
- GILABERT, Francesc, *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitantes y su gobierno*, [Lleida, 1617]
- GILLES, H., *Les états de Languedoc au xvè siècle*, Privat, Tolosa, 1965.
- GINARD, Onofre Bartomeu, *Repertori general y breu sumari per orde alfabètic de totes les matèries dels Furs de València fins les Corts del any 1604 inclusive, y dels Privilegis de dita Ciutat i Regne ...*, València, Pere Patricio Mey, 1608.
- GINEBRA I MOLINS, M. E., *La qualitat jurídica de català i l'aplicació del dret civil de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 2002.
- GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *La Corona de Aragón. Régimen político y cortes. Entre el mito y la revisión historiográfica*, dins *Historiographie de la Couronne d'Aragon. Actes du XIIe Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon. Montpellier 26-29 septembre 1985*, Montpellier, Memoires de la Société Archéologique de Montpellier, 1989, Vol. III, p. 61-81.
- GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *Las Cortes de Aragón*, Saragossa, Libreria general, 1978
- GONZÁLEZ ANTÓN, Luís, *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*, Madrid, Siglo XXI, 1989.
- GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Mònica, *Barcelona i la vint-i-quatrena de Corts a les Corts de Montsó de 1585*, dins «Pedralbes», 13/I (1993), 299-308, notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 11.437.
- GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Mònica, *Les Corts catalanes de 1705-1706*, «L'Avenç», 206 (Barcelona, 1995), 30-33.
- GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Mònica, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió. Les Corts de 1705-1706*, dins «Pedralbes», XII (1992), 383-388, notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.593.
- GONZÁLEZ, Mònica, *L'observança de les lleis per mitjà dels processos de Corts: des de la Constitució del Poch Valria (1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)*, dins *Actes del 53è Congrés...*, Vol. I, 610-626.
- GONZALVO I BOU, Gener, *Les assemblees de Pau i Treva i l'origen de la Cort General de Catalunya*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 71-78.
- GONZALVO I BOU, Gener, *Les constitucions de Pau i Treva*, dins *Documents jurídics de la història de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1991, 31-42; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.271

- GONZALVO I BOU, Gener, *La Pau i Treva a Catalunya origen de les Corts Catalanes*. Pròleg de Frederic UDINA i MARTORELL, Barcelona, La Magrana 1986; notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989), núm. 4.504.
- GRASES I GRALLA, Francesc, *Epítome o Compendi de las Principals diferències entre les lleys generals de Cathalunya y los capítols del Redrès o ordinacions del General de aquella que, al molt il·lustre senyor Dn. Ramon de Vilana Perlas marquès de Rialp, del Consell de sa magestat y son secretari en lo despaig universal, consagra lo Dr. Francisco Grases y Gralla, ciutadà bonrat de Barcelona y oydor de la Real Audiència del present Principat de Cathalunya*. Barcelona, Rafel Figueró, 1711.
- GRAU, Ramon, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Ajuntament de Barcelona, 1994. També Ajuntament de Barcelona, 2006.
- GRAULLERA SANZ, Vicent, *Juristas y notarios en las Cortes valencianas del siglo XVI*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002) p. 1023-1045; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.783.
- GRAULLERA SANZ, Vicent, *La representación del brazo real de València. 1585: Cortes Generales de Monzón*, dins «Actes 53è Congrès...», Vol. I, 627-644.
- GUIA MARÍN, Lluís, *Felipe IV y los avances del autoritarismo real en el País valenciano: las cortes de 1645 y la guerra de Cataluña*, dins «Estudis», 10 (1983), 217-231.
- GUIA MARÍN, Lluís, *La Junta de Contrafurs: uns inicis conflictius*, dins «Saitabi», XLII (1992), 33-45; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.206.
- GUÍA MARÍN, Lluís, *Las Cortes valencianas en la Edad Moderna. Un ejemplo de autoritarismo real y resistencia estamental*, dins «V Congrès d'Història i Filologia de la Plana», Castelló, Diputació, 1998, 15-27, notícia dins «ATCA», XIX (2000), núm. 15.064.
- GUIA MARÍN, Lluís, *Les Corts valencianes a l'edat moderna: Les corts de 1645*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 282-289; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.377.
- GUIA MARÍN, Lluís, *Cortes del reinado de Felipe IV, II: Cortes valencianas de 1645*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1984.
- GUIA MARÍN, Lluís, *El regne de València. Pràctica i estil parlamentaris (Ll. Matheu i Sanz, Tratado de la celebración de cortes generales del Reino de Valencia)*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 889-934; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.845.
- HERRERO GUTIÉRREZ, Rosario, *Materiales para el estudio de los Parlamentos*, dins «Revista de Derecho Político», I/18-19 (1983), 343-409, II/22 (1986), 329-352, III/23 (1986), 209-244.
- HINTZE, Otto, *Historia de las Formas Políticas*, Madrid, Revista de Occidente, 1968; traducció del recull de diversos articles de l'autor on hi ha aplegat: *Tipología de las instituciones estamentales de Occidente*, 79-102.
- IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *Actas de Cortes y de Juntas de Navarra, Guipúzcoa, Vizcaya, Álava y Galicia*, dins «Initium», 4 (Barcelona, 1999), 751-755.
- IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *Cos místic*, dins «Anuario de estudios Medievales», 25/2F (1995), 683-697.
- IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *La constitució de 1283*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 47-48.
- IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino, *La creación del derecho. Una historia del derecho español. Lecciones*, Barcelona, [Signo], 1987-1988, 2 vols + 1 vol d'Antologia de Textos. Existeix edició catalana, Barcelona, Signo, 1993.
- IGLÉSIES FORT, Josep, *Com es fa un fogatge*, dins «VIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. Montblanc 1966». Granollers, Ed Montblanc, 1967, 139-160.

- JOHNSTON, Mark D., *Parliamentary Oratory in Medieval Aragón*, dins «Rhetorica. A Journal of the History of Rhetoric», X (1992), 99-117; notícia dins «ATCA», XIII, (1994), núm. 9.292.
- JORDÀ, Antoni, *La ciutat de Tarragona i el vot a Corts. Una petició de l'any 1647*, dins «Quaderns d'Història Tarraconense», XI (1992). 43-48.
- JORDÀ, Antoni, *La interesencia de las ciudades del brazo real de las Cortes. Acerca de las pretensiones de la ciudad de Tarragona (ss XIII-XIX)*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 803-838; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.161.
- KAGAY, Donald J., *The emergence of «Parliament» in the Thirteenth-Century Crown of Aragon: A view from the Gallery*, dins *On the social origins of Medieval Institutions. Essays in Honor of Joseph F. O'Callaghan* (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400-1453, 19) Leiden-Boston-Köln, Brill 1998, XXIV i 346 pp. 223-241; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 17.753.
- KALMÁR, János, *Sobre la cort barcelonina de l'arxiduc Carles d'Àustria*, dins «Pedralbes», XVIII/2 (1998), 299-302, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.375.
- KOENIGSBERGER, H.G., *Dominium regale o dominium politicum et regale. Monarquías y parlamentos en la Europa moderna*, dins «Boletín de la Real Academia de la Historia», vol. 174 (IX-XII, 1977) 461-493: traducció d'una conferència inaugural de l'autor al King's College (1975), aquest estudi també ha estat reproduït dins «Revista de las Cortes Generales», 3 (1984), 87-120.
- La Corona d'Aragó vol. 3: Corts i Parlaments, territoris hispànics i italians/La Corona de Aragón vol. 3: Cortes y Parlamentos, territorios hispánicos e italianos*, Barcelona-Saragossa, Ed Aragón s.a., [1988].
- LALINDE, Jesús, *El pactismo en los reinos de Aragón y Valencia*, dins *El pactismo en la ...*, 115-139.
- LALINDE, Jesús, *El sistema normativo valenciano*, dins «Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de abril de 1971», vol. II, València, 1980, 871-887; notícia dins «ACTA», IV (1985), núm. 2.065.
- LALINDE, Jesús, *Las asambleas políticas estamentales de la Europa Latina*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 261-269
- LALINDE, Jesús, *Las Cortes catalanas en la Edad Media*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media...*, vol. II, 439-490.
- LALINDE, Jesús, *Los parlamentos y demás instituciones representativas*, dins «IX Congreso de Storia della Corona d'Aragona, Nàpols, 11-15-VIII-1973», Nàpols, Societá Napoletana de Storia Patria, 1978, I, 103-109.
- LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Cortes valencianas de 1626: problema en torno al pago del servicio ofrecido*, dins «Estudis», 4 (1975), 115-127.
- LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Memorial sobre la dificultad de concesión del servicio a Felipe IV en las Cortes valencianas de 1626*, dins «I Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en València del 14 al 18 de Abril de 1971», València, Universitat de València, vol. III, p. 371-378.
- LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Monarquías y parlamentos en la España Moderna*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna», 2 (1982), p. 9-23.
- LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Perspectiva històrica de las cortes valencianas forales*, dins «I Congrés d'Administració Valenciana. De la història a la modernitat», València, 1992, 275-284.

- LARIO RAMÍREZ, Dámaso de, *Cortes del reinado de Felipe IV, I: Cortes valencianas de 1626*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1973.
- Las Cortes de Castilla y León 1188-1988* (León, 26-30 septiembre, 1988). *Actas de la Tercera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1990.
- Las Cortes de Castilla y León en la Edad Media* (Burgos, 30 septiembre-3 octubre 1986). *Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, 2 vols., Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988. VALLEJO, Jesús. *Ressenya*, a «AHDE», LVIII (1988), 638-652.
- Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna* (Salamanca 7-10 abril 1987). *Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989. *Ressenya* d'OLEART, Oriol dins «AHDE», LX (1990), 691-705.
- Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional 28, 29 i 30 d'abril de 1988*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1991. *Ressenyes* dins «ATCA», XII (1993), núms. 8081-8089, 8278, 8327, 8376, 8377, 8446, 8553, 8569, 8574, 8603, 8610, 8611, 8615, 8740, 8741, 8744, 8757, 8863, 8870.
- Les Corts generals de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV sobre la mort de Jesucrist*, a cura de Mateu RODRIGO LIZONDO, Barcelona, Sant Boi del Llobregat, 1985.
- Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*, a cura de Basili de RUBÍ, pròleg del P. Ramon VIDAL, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.
- Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre del 1640 a mitjan març del 1641*. Edició a cura del P. BASILI DE RUBÍ. Pròleg del P. Ramon VIDAL. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.
- LÓPEZ ELUM, Pedro, *Las cortes de Cataluña y la Corona de Aragón y su participación en los asedios de Peñíscola, Mallorca y Valencia*, dins «Scripta in honorem Enrique A. Llobregat Conesa», Alacant, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert, 2000, II, 159-167; notícia dins «ATCA», XXII (2003), núm. 17.671.
- LÓPEZ ELUM, Pedro, *Los Orígenes de los furs de València y de las cortes en el siglo XIII*. Prólogo de Mariano PESET, València 1998; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.755.
- LORITE MARTÍNEZ, M. Isabel, *La presencia de cortes en las juntas estamentales valencianas durante el reinado de Fernando el Católico*, dins «Saitabi», 50 (2000), 29-44; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.635.
- LOUSSE, Émile, *Assemblées d'états*, dins *L'Organisation corporative du Moyen Age à la fin de l'Ancien Régime. Études présentées à la Commission internationale pour l'histoire des assemblées d'états*, VII, Lovaina, Bibliothèque de l'Université, 1943, 231-266.
- LOUSSE, Émile, *Gouvernés et Gouvernants en Europe Occidentale durant les Bas moyen âge et les temps modernes. Rapport Général. Rapport Général et gouvernants. Troisième partie. Bas Moyen Âge et Temps Modernes I*, Brusel·les, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XXIV, 1966, 7-48.
- MANRIQUE, Cayetano i MARICHALAR, Amalio, *Historia de la legislación y recitaciones del derecho civil de España*, Madrid, Imprenta Nacional, 1861-1872, 9 vols.

- Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní, 1390-1714*, (Col·lecció de Documents inèdits de l'Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, 1-28), Barcelona 1892-1975.
- MARONGIU, Antonio, *La città nelle «corts» e nei parlamenti catalani del secolo XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», VII (1970-1971), 653-659.
- MARONGIU, Antonio, *Estament, bras o condició nelle corts catalane*, dins «Boletim da Faculdade de Direito [Universidade de Coimbra]», LVIII (1982), 729-758.
- MARONGIU, Antonio, *Geronimo Zurita e ,las Cortes d'Aragona'*, dins «VII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, 1962, vol. II, 83-97.
- MARONGIU, Antonio, *I Parlamenti di Sardegna nella storia e nel diritto pubblico comparato*, Roma, Anonima romana Ed., 1931.
- MARONGIU, Antonio, *Dottrine e istituzioni politiche medievali e moderne. Raccolta*. Università di Roma, 1979.
- MARONGIU, Antonio, *Il parlamento in italia nel medio evo e nell'età moderna*, Milà, Giuffrè, 1962.
- MARTEL, Jerónimo, *Forma de celebrar Cortes en Aragón*, Saragossa, Diego Dormer, 1641.
- MARTÍ FERRANDO, Josep, *El poder sobre el territorio (València, 1536-1550)* Generalitat Valenciana 2000; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.297
- MARTÍ FERRANDO, Josep, *Instituciones y sociedad valencianas en el imperio de Carlos V*, València, Generalitat Valenciana, 2002; notícia dins «ATCA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.298.
- MARTÍ I SENTAÑES, Esther, *Els memorials o instruccions per als síndics a Corts de la ciutat de Lleida durant el regnat d'Alfons el Magnànim*, dins «Actes 53è del Congrès...», vol. II, 1.633-1.651.
- MARTÍ, Eduard, *La Conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les Constitucions de Catalunya (1698-1714)*, dins «Actes del 53è Congrès...», vol. I, 447-466.
- MARTÍN, José Luís, *Pactisme polític i consolidació senyorial a Catalunya*, dins «L'Avenç», 74 (IX-1984), 52-57.
- MARTÍNEZ ALMIRA, Mª Magdalena i IÑESTA PASTOR, Emilia, *Las cortes valencianas del siglo XVII y la defensa de la costa alicantina*, dins «Actes del 53è Congrès...», I 662-691.
- MARTÍNEZ MARINA, Francisco, *Teoria de las Cortes o grandes juntas nacionales de León y Castilla*, Madrid, Collado, 1820; edició facsímil i introducció a cura de J. M. PÉREZ PRENDES, Madrid, Editora Nacional, 1979. 3 toms.
- MAS I SOLENCH, Josep M., *Les Corts a la Corona catalano-aragonesa* (Episodis de la Història, 301), Barcelona, Dalmau Editors, 1995.
- MASPONS I LABRÓS, Francesc, *Corts catalanes*, dins «La Renaixença», I (1871), 201-203, 283-284, 297-300 i 305-308.
- MASSIP, Jesús, *La documentació de Corts a l'Arxiu Històric de Tortosa*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 111-122; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8870.
- MATHEU I SANS, Llorenç, *Tratado de la celebración de cortes generales del reino de valència*. Madrid, Julian de Paredes, 1677. Edició facsímil Llibrerries París-València, 1982.
- MATTONE, Antonello, *,Corts' catalane e Parlamento sardo: analogie giuridiche e dinamiche istituzionali (XIV-XVII secolo)*, dins «XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, IV, 251-274; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14122.

- Memorial de greuges de 1760. Projecte de Constitució de l'estat català de 1883. Memorial de greuges de 1885. Missatge a la reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892.* Estudi introductorí Dr. Josep A. GONZÁLEZ CASANOVA (Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums VI/1). Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 1990.
- Memòries de Perot de Vilanova (1551-1573)* dins *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del cinc-cents*, a cura d'Antoni SIMON I TARRÉS, Barcelona, Curial, 1991, 28-88.
- MIERES, Tomàs, *Apparatus super constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae* per Thomam MIERES in decretis licenciatum et iurisperitum Gerundensem editi, ab innumeris, quibus antea scatebat, mendis repurgata; & a Onophrio Michaelae PUIGFERRER summaris adornata; cum indice locupletissimo, Barcelona, Sebatianni A. Cormellas, 1621, 2 vols.
- MIRALLES I JORI, Eulàlia, *La visió dels ciutadans: els dietaris personals*, dins «Barcelona. Quaderns d'Història», 9 (2003), 207-252; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.769.
- MOLAS I RIBALTA, Pere, *Les royaumes de la Couronne d'Aragon*, dins *Le premier âge de l'État en Espagne (1450-1700)*, París, 1989, 113-145.
- MOLAS I RIBALTA, Pere, *La Reial Audiència i les Corts de Catalunya*, dins *Les corts a Catalunya...*, 192-197; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.740.
- MOLINÉ BRASÉS, Ernest, *Addenda et corrigenda a la Taula de stampacions*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 241-255.
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de (coord), FERRO, Víctor i SERRANO, Josep, *Història del dret català*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 2001.
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de i MALUQUER DE MOTES I BERNET, Carles J., *Història del dret espanyol*, Barcelona, Edcs. Universitat Oberta de Catalunya, 1997.
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de, *Les Corts Generals de la Corona d'Aragó (Notes per al seu estudi)*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, 1999, Vol. IV, 122-123.
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, Tomàs de, *Pràctiques parlamentàries a Catalunya en el segle XVI i la seva formulació escrita per Lluís de Peguera*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 633-656; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.785.
- MORALES ROCA, Francisco José, *Ciudadanos y burgueses honrados habilitados como síndicos del brazo real en las Cortes del Principado de Cataluña. Dinastia de Tratámara y de Austria. Siglos XV y XVI (1410-1599)*, Madrid, Hidalguia, 1995. MORALES ROCA, Francisco José, *Proceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña. Siglo XVII (1599-1713)*, Madrid, Hidalguia, 1983, 2 vols
- MOREU REY, Enric, *El «memorial de greuges» de 1760*, Barcelona, 1968.
- MUÑOZ ALTABERT, M. Lluïsa, *Les Corts valencianes de Felip III*, València, Universitat de València, 2005.
- MUÑOZ ALTABET, Mª Lluïsa, 1604, *una cita del Regne amb la monarquia. Corts valencianes de Felip III*, dins «Estudis», XXV (1999), 111-141.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *La documentació parlamentària y la 'Revolució multimedia'*, dins «Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, Aragón en la Edad Media», XIV-XV (1999), 1167-1184; notícia dins «ATCA», 20 (2001), núm. 15.334.
- MUÑOZ POMER, M Rosa, *Las Cortes valencianas y su participación en las empresas italianas*, dins «XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona, Sassari-Alghero, 12-24 maggio 1990», Sàsser, Carlo Delfini editore, 1996, III, 615-626; notícia dins «ATCA», XVII (1998), núm.12.849.

- MUÑOZ POMER, M. Rosa i CARBONELL BORJA, M. José, *Las cortes valencianas medievales: aproximación a la historiografía y fuentes para su estudio*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 270-280, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.376.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa i ORTELLS PÉREZ, M. Lutgarda, *Las instituciones parlamentarias forales en la biblioteca General de la 'Universidad de Valencia'*, dins «Saitabi», XLI (1991), 47-81; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.134.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Bases municipales de un impuesto general: las Cortes de València de 1329*, dins «Saitabi», XXXIII (1983), 85-95; notícia dins «ATCA», IV (1985), núm.2.160.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *La ciudad de València en las Cortes: posiciones y resultados (1400-1418)*, dins «Actes del 53è Congrès...», 223-256.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *La oferta de la Cortes de 1358*, dins «Saitabi», XXVI (1986), 155-166.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las ciudades y las Cortes: la presencia de las oligarquias urbanas en las cortes de Alfonso el Magnánimo*, dins «XVII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2.000», Vol. III. Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, 673-694.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las Cortes valencianas y el cambio de las estructuras fiscales en el tránsito del siglo XIV al XV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», XXII (1992), 463-483; notícia dins «ATCA», XIII (1994), núm. 9.193.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las cortes valencianas dels segles XIII al XV*, dins *La Corona d'Aragó...*, 205-257.
- MUÑOZ POMER, M. Rosa, *Las Corts valencianes en l'edat mitjana*, dins «Saó», (1989), 15-21.
- NADAL, Joaquim, *El govern de Catalunya entre l'autonomia i el centralisme. Segles XVI i XVII*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, La Magrana, 1983.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís, *Del patriotisme i la democràcia en el procés constitucional de la Catalunya antiga*. «Discurs llegit pel president en la sessió inaugural dels curs acadèmics de 1932-33—el dia 3 de març de 1933», Barcelona, Ateneu Barcelonès, s.a.
- OLEART, Oriol, *Els notaris dels braços de la Cort General de Catalunya al segle XVI*, dins *Estudis sobre història de la institució notarial a Catalunya en honor de Raimon Noguera*, Fundació Noguera, Barcelona, 1988, 185-209.
- OLEART, Oriol, *La creació del dret: els anomenats Capítols del Redreç del General de Catalunya*, dins «Pedralbes», 13/1, (1993), 245-258.
- OLEART, Oriol, *La Terra davant del monarca. Una contribució per a una tipologia de l'assemblea estamental catalana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 25/2 (1995), 593-615.
- OLEART, Oriol, *Organització i atribucions de la Cort General*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 15-24.
- OLEART, Oriol, *Procediments i atribucions legislatives de la Cort General*, dins «L'Avenc», 74 (Setembre 1984), 64-67.
- OLEART, Oriol, *Els greuges de Cort a la Catalunya del segle XVI*, tesi doctoral, Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, 1992, 2 vols mecanografiats. També existeix en format de microfítxes.

- OLEART, Oriol, *La Cort General de Catalunya: procediment i atribucions*. Tesi de llicenciatura. Facultat de dret de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1983, 2 vols. mecanografiats.
- OLIBA, Antoni, *Commentariorum de actionibus*, Barcinone, apud Gabrielem Graëllium & Gerardum Dotilium, 1606, 2 vols.
- OLMOS I TAMARIT, Vicent S., *Autogovern versus centralisme. "Les Corts valencianes a través de la història"*, dins «Saó», (1989), 5-9.
- PACHECO CABALLERO, Francisco Luís, "No y ha bras, no y ha bras, que bones sentències ni ha". *Las Cortes Catalanas y el problema del Cuarto brazo*, dins «Initium», 7 (2002), 99-138.
- PACHECO CABALLERO, Francisco Luís, *Cortes catalanas modernas y antiguo régimen vindicado. (A propósito de una reciente publicación)*, dins *Initium*, 7 (2002), 259-273.
- PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà, *Sobre el fogatjament ordenat per les corts de Montsó de 1512*, dins «Butlletí Arqueològic», època V, núm. 3, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1981, 47-57.
- PAGÈS I PRATS, Narcís, *Una ojeada sobre las antiguas cortes de Cataluña*, dins «Revista de Gerona», 2 (febrer 1878), 49-61, i 3 (març 1878), 97-108.
- PALAU CLAVERAS, Agustí, *Índice alfabético de títulos-materias, correcciones, conexiones y adiciones del Manual del librero hispanoamericano de Antonio Palau y Ducet*, Empuries, Palacete Palau Ducet [etc.], 1981-1987, 7 vols.
- PALAU I DULCET, Antonio, *Manual del librero hispanoamericano*, Barcelona, Libreria Anticuaria, 1923-1927. 7 vols. Segona edició Barcelona, Librería Palau, 1948-1977, 28 vols.
- PALOS, Joan Lluís, *Las Cortes de Cataluña durante el siglo XVI: apuntes para un estudio social del poder*, dins «Pedralbes», 5 (1985), 97-116.
- PALOS, Joan Lluís, *The Habsburg monarchy and the catalan Corts: the failure of a relationship*, dins «Parliaments, Estates and Representation», 13/2, XII (1993), 139-151.
- PALOS, Joan Lluís, *Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 394-402.
- PALOS, Joan Lluís, *Catalunya a l'Imperi dels Àustria*, Lleida, Pagès editors, 1994.
- PEGUERA, Lluís de, *Práctica, forma y estil de celebrar Corts Generals en Cathalunya y materias incidentes en aquellas*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701. Edició facsímil a càrrec del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya i del Centro de Estudios Políticos y Constitucionales de Madrid, Madrid 1998. Conté un estudi introductori de Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, IX-LVII.
- PEGUERA, Lluís de, *Práctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya y materias incidentes en aquellas*, Barcelona, Gerony Margarit, 1632. Edició facsímil de Barcelona, Editorial Base, 1974.
- PELLA I FORGAS, Josep, *Carta á D. Guillém M^o de Brocà*, dins «Revista Jurídica de Catalunya», XVI (1910), 97-100.
- PELLA, Josep, *Llibertats y antich govern de Catalunya. Conferència*, Barcelona, Llib. Francesch Puig, 1905.
- PERARNAU, Josep., *Un tercer informe de Frederic Furió i Cerial a Felip II sobre els Països Baixos, 1578*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», II (1983), 361-364.
- PÉREZ APARICIO, Carmen, *Catalunya i València en les acaballes del sistema pactista (1665-1714)*, dins Ernest BELENGUER i Felipe V. GARÍN (Eds), *La Corona d'Aragó. Segles XII-XVIII*, València, Generalitat valenciana, 2006, 337-368

- PÉREZ APARICIO, Carmen, *El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. 'La Junta de Contrafurs'*, dins *Mayans y la Ilustración*, València, 1981, 131-151, notícia dins «ATCA», III (1984), núm. 1.359
- PÉREZ LATRE, Miquel, *Les Corts i les veus de la terra. La participació política dels no convocats (1552-1599)*, dins «Actes del 53è Congrès...», vol. I, 697-715.
- PÉREZ LATRE, Miquel, *Nuncis i ambaixadors a la Cort General de Catalunya (segle XVI) dins A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrès Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, [en premsa].
- PÉREZ LATRE, Miquel, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo editorial, 2004.
- PÉREZ LATRE, Miquel, *La Generalitat de Catalunya en temps de Felip II. Política, administració i territori*, Catarroja-Barcelona, editorial Afers, 2004.
- PÉREZ MARTÍN, Antonio, i SCHOLZ, Johannes-Michael, *Legislación y jurisprudencia en la España del Antiguo Régimen*, València, Universidad de València, 1978.
- PIÑA I HOMS, Romà, *El 'Regnum Balearium'. De la participació a les Corts Catalanes a la consolidació dels parlaments insulars*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 721-734; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.928.
- PIÑA I HOMS, Romà, *Els antics Consells Generals de les Balears: organització i evolució*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 290-295, notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.610.
- PIÑA I HOMS, Romà, *Les institucions parlamentàries del regne de Mallorca*, dins *La Corona d'Aragó...*, 87-131.
- PIÑA I HOMS, Romà, *El Gran i General Consell. Asamblea del Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, Diputació de Balears, 1977.
- PIÑA I HOMS, Romà, *La participació de Mallorca en les Corts Catalanes*, Ciutat de Mallorca, Obra Cultural Balear, 1978.
- PINILLA PÉREZ DE TUDELA, Regina, *Correspondencia entre los distintos municipios del reino de Valencia y sus representantes en las cortes de Monzón de 1528 y en 1533. Un posible intento de negociación*, dins «Jerónimo Zurita. Su época y su escuela. Congreso nacional». Institución Fernando el Católico, Saragossa, 1986.
- PLANES I ALBETS, Ramon, *Retrobament i adquisició d'un document cabdal extraviat: el dietari de les Corts Generals de Pau Claris de l'any 1640*, dins «Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius», 3 (setembre, 1994), 5-6.
- PLANAS ROSSELLÓ, Antoni, *La participació del reino de Mallorca en las Cortes Generales de Aragón*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), 763-772, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.929.
- PONS GURI, Josep M., *Un fogatjament desconegut de l'any 1358*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1964. Resum dins «ATCA», X (1991), 348-349.
- PONS GURI, Josep M., *Aspectes judicials de la Cort General a l'època medieval*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 142-145.
- PONS GURI, Josep M., *Cort General*, dins «Gran Enciclopèdia Catalana», vol. V, Barcelona, 1973.
- PONS I GURI, Josep M., *Introducció*, dins *Constituciones y altres drets de Cathalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la SC y R Majestat del rey don Philip IV nostre senyor celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*, Barcelona, Joan Pau Martí i Josep Llopis, 1704. Edició facsimil (Textos Jurídics Catalans, 12, Lleis i Costums IV/2), Barcelona 1995, I-XX. Reeditat en l'edició de l'Ed. Base, Barcelona, 2004.

- PORCAR, Pere Joan, *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietario de mossén — capellán de San Martín (1589-1629)*, a cura de Vicent CASTAÑEDA ALCOVER, Madrid, Imp. Góngora, 1934, 2 vols. N'hi ha edició abreujada a cura de Ferran GARCIA, València, Diputació de València, 1983.
- PORTELLO VALDÉS, José Maria, *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2000.
- PRAT DE LA RIBA, Enric, *Corts catalanes: proposicions y respostes ab pròlech y comentaris d'Enrich Prat de la Riba*, Barcelona Tip. L'Anuari de la Exportació, 1906.
- Procesos de las antiguas Cortes y Parlamentos de Cataluña, Aragón y València custodiados en el Archivo general de la Corona de Aragón y publicados de real orden por el archivero don Próspero de Bofarull y Mascaró*, (CODOIN, toms I, II i III), Barcelona, 1847-1848.
- PROCTER, E. S., *The development of the catalan corts in the thirteenth century*, dins «Estudis Universitaris Catalans», XXII (1936 = Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'Estudis Literaris Històrics i Lingüístics, III), 525-546.
- PUJADES, Jeroni, *Dietari de —*, edició a cura de Josep M. CASAS HOMS, Barcelona, Salvador Vives Casajuana, 1975-1976, 4 vols.
- QUI FONTANALS, Maria José, *Las Cortes catalanas de Felipe III. Barcelona, 1599*, Tesi de llicenciatura, Universitat Autònoma de Bracelona, 1978.
- RAMOS, Demetrio, *Historia de las Cortes tradicionales de España*, Madrid, Imp Aldecoa, 1944.
- Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des Institutions, Gouvernés et Gouvernants, 3ème partie, Bas moyen âge et temps modernes I i 4ème partie, Bas moyen âge et temps modernes II*, Brusel·les, Ed. Librairie Encyclopédique, 1965-1966.
- REGLÀ I CAMPISTOL, Joan, *Aproximació a la història del País València*, València, L'Estel, 1968.
- Republicanism. A Shared European Heritage*, Vol. I, *Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe*, vol. II, *The values of republicanism in Early modern Europe*, GELDEREN, Martin van, i SKINNER, Quentin, ed., Cambridge University Press, 2002.
- RIBALTA I HARO, Jaume, *De natura Deputationis Generalis Cathaloniae. Una aproximación a través de la literatura polemista del seiscientos: las alegaciones jurídicas sobre el pleito de las insaculaciones de la Diputación del General de Cataluña (1632)*, dins «Historia. Instituciones. Documentos», núm. 20 (Universitat de Sevilla, 1993), 403-471.
- RIBELLES, Bartomeu, *Memorias histórico críticas de las antiguas cortes del reyno de Valencia*. Escribíalas el P. M. Fr — del real convento de predicadores cronista de la ciudad del reyno de Valencia. Publícalas un amante de la patria, València, Miguel Domingo, 1810.
- RICARD, Albert, i GASSIOT, Joan, *Parlaments a les Corts Catalanes. Text, introducció, notes i glossari per...* (Els Nostres Clàssics,), Barcelona, Edit. Barcino, 1928.
- RIQUER, Martí de, *Història de la literatura catalana*, Vol. II, Barcelona, Ariel, 1964.
- RIU I RIU, Manuel, *El papel de las cortes catalanas en la política de los primeros años de reinado de Alfonso el Magnánimo (1416-1423)*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 657-672, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.973.

- ROMEU ALFARO, Sylvia, *Catálogo de cortes valencianas hasta 1410*, dins «Anuario de Historia del Derecho Español», XL (1970), 581-607.
- ROMEU ALFARO, Sylvia, *El brazo real en las Cortes de Valencia*, dins «Historia Política y Derecho. Estudios en homenaje al profesor Diego Sevilla Andrés», València, Publicaciones de la Universidad, 1984, 825-845, notícia dins «ATCA», 7/8 (1988-1989) núm. 4.374.
- ROMEU ALFARO, Sylvia, *Las Cortes de Valencia en la Edad Media*, dins *Las cortes de Castilla y León en la Edad Media. Actas de la Primera Etapa del Congreso Científico sobre la historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1988, vol. II, 543-574.
- ROMEU ALFARO, Sylvia, *Les Corts valencianes*, València, Tres i Quatre, 1985.
- ROVIRA I VIRGLI, Antoni, *Història nacional de Catalunya*, Barcelona, Pàtria, 1922-1937, 8 vols.
- RUBIÉS, Joan Pau, *El constitucionalisme català en una perspectiva europea: conceptes i trajectòries, segles XV-XVIII*, dins «Pedralbes», 18/2 (1998), 453-474, notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.393.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Algunes consideracions sobre l'oratória política de Catalunya en l'Edat Mitjana*, dins «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), 213-224.
- Rúbriques de Bruniquer. Ceremonial dels magnífichs consellers y Regiment de la ciutat de Barcelona, capítol LIX*, a cura de Francesc CARRERAS I CANDI i Bartomeu GUNYALONS I BOU, (Col·lecció de Documents Històrics inèdits del Arxiu Municipal de la ciutat de Barcelona, vol. IV), Barcelona 1915.
- RYCRAFT, Peter, *The role of the catalan Corts in the later middle ages*, dins «English Historical Review», LXXXIX/351 (IV-1974), 241-269.
- SALES, Núria, *El perill d'oblidar les lleis*, dins «L'Avui», (3-I-1993), 42.
- SALES, Núria, *Una tasca urgent: la publicació dels processos de Cort catalans cinc, sis i set-centistes (1585-1706)*, dins «L'Avui», (7-II-1993), 40.
- SALES, Núria, *Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes*, dins AAVV, *La Commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona*, Ajuntament de Barcelona, 1994, 96-104.
- SALES, Núria, *Diputació, síndics i diputats. Alguns dels errors evitables*, dins «Pedralbes», 15 (1995), 95-102.
- SALES, Núria, *Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició: una tasca històrica urgent. La reedició de la compilació de Constitucions de 1588-1589. La publicació dels processos de Cort de 1585-1705*, dins «Pedralbes», 13/1 (1993), 275-279.
- SALES, Núria, *Naturals i alienígenes: un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII*, dins «Studia in honorem prof. M. de Riquer», I, Barcelona, 1987, 675-705.
- SALES, Núria, *Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII, Història de Catalunya*, vol. IV. Barcelona, Edicions 62, 1989.
- SALVADOR, Emilia, *Los discursos de la Corona en las cortes de Monzón durante el reinado de Carlos I. Atemporalismo y crónica*, dins «Studia Historica», VI (1988), 381-397.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Las Cortes de Valencia y las Juntas de Estamentos*, dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Coordinador Ernest BELENGUER CEBRIÀ, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, IV, 139-157, notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.676.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Las cortes de València*, dins *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna. Actas de la Segunda Etapa del Congreso Científico sobre la Historia de las Cortes de Castilla y León*, Valladolid, Cortes de Castilla y León, 1989, 733-821.

- SALVADOR ESTEBAN, Emília, *Poder central y poder territorial. El virrey y las cortes en el reino de Valencia*, dins «Estudis», XII (1985-1986), 9-28.
- SALVADOR ESTEBAN, Emilia, *Cortes valencianas del reinado de Felipe II*, València, Universitat de València-Departament d'Història Moderna, 1974.
- SALVADOR LIZONDO, Dolores, *La reparació de greuges a les Corts del 1542, 1547 i 1552*, dins «Afers», 5/6 (1987), 183-192, notícia dins «ATCA», IX (1990), núm. 5570.
- SÁNCHEZ, Manuel i ORTÍ, Pere, *Corts, Parlaments i fiscalitat a Catalunya. Els capítols del donatiu (1288-1384)* (Textos Jurídics Catalans 15. Lleis i Costums II/4), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1997.
- SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *El Parlamento de Cataluña de 1653*, dins *Corts a Catalunya...*, 182-189.
- SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *El Parlamento General de Cataluña de 1653* dins «Mayurqa», 16 (1976), 115-136.
- SÁNCHEZ MARCOS, Fernando, *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores, 1652-1676*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1983.
- SANPERE I MIQUEL, Salvador, *Fin de la nación catalana*, Barcelona, L'Avenç, 1905. Existeix edició facsímil, Barcelona, Editorial Base, 2001, amb un estudi introductori de Joaquim ALBAREDA i SALVADÓ (Textos Jurídics Catalans, 26. Lleis i costums. II/10), Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2001.
- SANPERE I MIQUEL, Salvador, *Orígen y fonts de la nació catalana*, Barcelona, La Renaissance, 1878.
- SANS I TRAVÉ, Josep M., *Dos projectes institucionals d'edició de fonts en marxa. Els "Dietaris de la Generalitat" i els "Processos de Cort"*, dins «Revista de Catalunya», núm. 57 (novembre 1991), 127-138; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.169.
- SANZ CAMAÑES, Porfirio i BLANCO LALINDE, Leonardo, *Aproximación al estudio de las Cortes moderna en Aragón: tendencias historiográficas, fuentes y problemas metodológicos*, dins «Ius Fugit», I (1992), 283-319.
- «Saó, monogràfics», 4 (València, desembre, 1989).
- SARASA SÁNCHEZ, Esteban, *Corts i Parlaments a la Corona d'Aragó durant l'edat mitjana*, dins *La Corona d'Aragó...*, 19-85.
- SARASA SÁNCHEZ, Esteban, *Las Cortes de Aragón en la Edad Media*, Saragossa, Guara Ed., 1979.
- SARROVIRA, Miquel, *Ceremonial de Corts. Obra compilada de llochs, lleys del Principat de Catalunya, antics y pràctichs doctors per micer Michel Sarrovira doctor en quiscun dret y ciutadà honrat de Barcelona per ordinació de les Corts de la vila de Montsó, celebrà la gloriosa memòria del rey Phelip en lo any 1585 conferent a la intelligència de les Corts y de bont han tingut principi y del què en ellas se tracta y-s fa y sol fer per lo bon govern pau y utilitat del Principat*, Barcelona, Sebastià de Cormellas, 1599.
- SARROVIRA, Miquel, *Ceremonial de Corts. Obra compilada...*, Barcelona, Rafel Figueró, 1701.
- SASTRE, M. Roser, *L'estat de la llengua en els llibres de Corts dels segles XVI i XVII*, dins «Saó», (1989), 37-39.
- Señor, los títulos del Principado de Cataluña...*, Barcelona, 1693, Fullet Bonsoms, 406.
- SERRA, Bernabé, *Adnotaciones decisivae non minus utiles quam necessariae ad causam debatorum quae in curiis generalibus Cathaloniae inter brachia quamdoque suscitari solent (debata enim antiquo patrio vocabulo controversiae huiusmodi, seu dissentiones appellantur) quibus quidem facile quisque percipere poterit quam perniciosus in his sit abusus*. Barcelona, Iacobi Cortey, 1563.

- SERRA I PUIG, Eva, *Els catalans i la unió de Nàpols i Sicília a la Corona d'Aragó. El marc històric i les reclamacions parlamentàries (Corts de Montsó 1563-64 i 1585)*, dins *Momenti de Cultura Catalana in un millenio*. «Atti del VII Convegno dell'AISC (Napoli, 22-24 maggio, 2000)». A cura di Anna Maria COMPAGNA, Alfonsina DE BENEDETTO, Núria PUIGDEVALL I BAFALUY. Nàpols, Lugori editore, 2003, Vol. I, pp. 521-551.
- SERRA I PUIG, Eva, *La vida parlamentària en la Corona d'Aragó: segles XVI i XVII: una aproximació comparativa*, dins «Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries (3-6 de Setembre 2003)», J. SOBREQÜÉS, J. AGIRREAZKUENAGA, M. MORALES, M. URQUIJO i M. CISNEROS (coordinadors), Barcelona, Parlament de Catalunya, Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, 501-536.
- SERRA I PUIG, Eva, *Entre la ruptura i la continuïtat. Algunes consideracions a propòsit de la capacitat institucional de Catalunya durant la Guerra dels Segadors*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 160-167.
- SERRA I PUIG, Eva, *Ciutats i viles a Corts catalanes (1563-1632): entorn de la força municipal parlamentària*, dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*. «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. III, 873-900.
- SERRA I PUIG, Eva, *Constitucions i Redreç: Corts de Montsó-Barcelona (1563-1564) i Corts de Montsó (1585)*, dins *Felipe II y el Mediterraneo*, Madrid, Sociedad Estatal, 1999, vol. IV, 159-189.
- SERRA I PUIG, Eva, *Constitucions perdudes (1547-1552). Algunes reflexions*, dins *Josep Fontana. Història i Projecte social. Reconeixement a una trajectòria*, Barcelona, Crítica, 2004, vol. I, 407-423.
- SERRA I PUIG, Eva, *El món urbà en l'espai històric català. Incidència territorial i legislativa dins Ciutats, viles i pobles a la xarxa urbana de la Catalunya moderna*, Jaume DANTÍ (coord), Barcelona, Rafael Dalmau ed, 2005, 41-140.
- SERRA I PUIG, Eva, *Els dissentiments del braç reial. El cas de Barcelona a la cort general de Montsó de 1547*, dins «Ius Fugit», 10-11 (2001-2002), p. 685-719; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 18.952.
- SERRA I PUIG, Eva, *La informació diplomàtica sobre el sistema polític català entre 1599 i 1713*, dins *A la Vetlla de la Guerra de Successió: Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó, Congrés Internacional, València 1, 2 i 3 de juny de 2006. Preactes*, Universitat de València, [en premsa].
- SERRA I PUIG, Eva, *La sindicatura de Rafael Coll, síndic de Tuïr a les Corts catalanes de Barcelona de 1626*, dins «Afers», 28 (1997), 627-634; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 14.192
- SERRA I PUIG, Eva, *Les Corts de 1701-1702: la represa política a les vigílies de la Guerra de Successió*, dins «L'Avenç», 206 (IX-1996), 22-29.
- SERRA I PUIG, Eva, *Perpinyà a les Corts catalanes de 1599*, dins *La ciutat i els poders/La ville et les pouvoirs*, «Actes del Col·loqui del 8è centenari de la Carta de Perpinyà, 23-25 d'octubre 1997», Universitat de Perpinyà, 2.000, 333-345; notícia dins «ACTA», 23/24 (2004-2005), núm. 18.225.
- SERRA I PUIG, Eva, *Perpinyà, una vila a Corts catalanes (Montsó, 1585)*, dins «Afers», 28 (1997), 573-626; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 13.728.
- SERRA I PUIG, Eva, *Tensions i ruptures de la societat catalana en el procés de formació de l'Estat Modern. Una reflexió*, dins «Manuscrits», 4/5 (1987), 71-79.

- SERRA I PUIG, Eva, *Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica*. Discurs de recepció com a membre numerària de la secció Històrico-Arqueològica, llegit el 27 de novembre de 2003. Barcelona, IEC, 2003, notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm 19.744.
- SERRANO I DAURA, Josep, Les corts de Barcelona de 1432, dins «XVI Congresso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 717-735; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 16.991.
- SIMÓ SANTONJA, Vicent Lluís, *Les Corts valencianes 1240 1645*, València, Corts valencianes, 1997; notícia dins «ATCA», XVIII (1999), núm. 13.890.
- SITJAR I SERRA, Miquel, *La mínima participació de la vall de Ribes a les Corts de Montsó. Reflexió sobre les causes*, dins «Ius Fugit», 10-11(2001-2002), 797-802; notícia dins «ATCA», XXV (2006), núm. 19.789.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, *La crisi política a les corts de 1454-1458*, dins *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Edicions 62, 1973, vol. I, capítol I.2, 41-127, publicat per primera vegada en castellà el 1952 amb el títol: *Los orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las cortes de Barcelona de 1454-1458*, dins *Estudios de Historia Moderna*, II (Barcelona, 1952), 3-96.
- SOBREQUÉS I VIDAL, Santiago, *Història de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*, Universitat Autònoma de Barcelona, Col·legi Universitari de Girona, 1978.
- SOBREQUÉS, Jaume, *L'Estat català a la Baixa Edat mitjana: les Corts, la Generalitat i el Consell de Cent*, dins *Formes i institucions del govern de Catalunya*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1977, aquest treball compta amb dues noves edicions posteriors, una a «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XVIII (1978), 38-48, i una altra a Barcelona, Ed. La Magrana, 1978.
- SOBREQUÉS, Jaume, *El pactisme a Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1982. Edició en català ampliada de la comunicació *La pràctica del pactismo en Cataluña*, dins *El pactismo en la...*, 49-74.
- SOLDEVILA, Ferran, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1934-1935, 3 vols i segona edició Barcelona, Alpha, 1962.
- SOLÉ I COT, Sebastià, *La Cort General a Catalunya. Síntesi de la institució. Projecció posterior a la seva extinció*, dins *El territori i les seves institucions històriques*. «Actes. Ascó, 28, 29 i 30 de novembre de 1997», Barcelona, Fundació Noguera, 1999, Vol. I, 117-183, notícia dins «ATCA», XX (2001) núm. 15.304.
- SOLÉ, Sebastià, *Guillermo Maria de Brocà. Historia de Cataluña* (recensió), «L'Avenç», 107 (1987), 68-69.
- SOLÉ, Sebastià, *Juristes a les Corts Catalanes de l'Edat Moderna*, dins «Ius Fugit», 10-11 (Universitat de Saragossa, 2003), 735-761.
- SOLÉ, Sebastià, *Notes sobre terminologia jurídica*, dins «Revista de Llengua i Dret», 7 (Barcelona, juny 1986), 7-8.
- TARASSONA, Jeroni, *Instituciones dels furs y privilegis del regne de València eo summari e repertori de aquells*. València, estampa de Pedro de Guete, 1580. Edició Facsímil, València, Llibreries París: València, [1984].
- TRENCHS I ÒDNA, Josep, i PONS I ALÓS, Vicent, *La nobleza valenciana a través de las convocatorias a cortes, 1417-1528*, dins *Les Corts a Catalunya...*, 368-383.
- TREPAT, Cristòfol A., *De les Corts al Parlament (segles XIII-XX)*, Barcelona, Barcano-va, 1992.

- TREPPPO, Mario del, *Alfonso el Magnanimo e la Corona d'Aragona*, dins «XVI Congreso Internazionale di Storia della Corona d'Aragona, Napoli-Caserta-Ischia, 18-24 settembre, 1997», Napoli, Paparo Edizioni, 2000, I, 1-17; notícia dins «ATCA», XXI (2002), núm. 17.004.
- TURULL RUBINAT, Max, *Síndicos a cortes. Perfil social, político e institucional de los representantes ciudadanos a Cortes y Parlamentos en Cataluña (1333-1395)*, dins: *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó: Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000», vol. III, 989-1012.
- UDINA ABELLÓ, Antoni M., *Els ordes religiosos-militars i les Corts catalanes (1283-1412)*, dins «Actes de les primeres jornades sobre els Ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX); Montblanc 8-10 novembre 1985», Tarragona, Diputació, 1994, 132-139; notícia dins «ATCA», XV (1996), núm. 10.863.
- UDINA I ABELLÓ, Antoni M. *La identitat territorial i les Corts Generals de la Corona d'Aragó a l'edat mitjana*, dins *Actes del 53è Congrés...*, vol. I, 737-746.
- UDINA I ABELLÓ, Antoni, *El braç reial a les Corts catalanes durant el regnat del Magnànim*, dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*. «XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona-Poblet-Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000», Barcelona, Universitat de Barcelona, vol. III, 1013-1022.
- UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Les Corts medievals, un límit al poder del rei d'Aragó?* dins «XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», Saragossa, Diputación General de Aragón, I/3, 1994, 415-427; notícia dins «ATCA», XX (2001), núm. 15.299.
- UDINA I MARTORELL, Frederic, i UDINA I ABELLÓ, Antoni, *Les Corts catalanes*, dins *La Corona d'Aragó...*, 133-203.
- UDINA MARTORELL, Frederic, *El Archivo de la Corona de Aragón y sus fondos sobre Cortes*, dins «En la España Medieval», (1982 = Estudios en memoria del profesor D. Salvador de Moxó, II), 681-694.
- VALDEAVELLANO, Luís G. De, *Curso de Historia de las instituciones españolas. De los orígenes al final de la Edad Media*, Madrid, Alianza Universidad Textos, 1986.
- VICENS VIVES, Jaume, *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*, Barcelona, Universitat Autònoma de Catalunya, 1936, 3 vols.
- VICH, Alvaro i Diego de, *Dietario valenciano (1619 a 1632)*, València, Acció bibliogràfica valenciana, 1921.
- VIDAL I PINELL, Ramon, *La Junta de 1640*, dins *Les corts a Catalunya...*, 173-181; notícia dins «ATCA», XII (1993), núm. 8.744.
- VIDAL RODRÍGUEZ, Damià, *Acerca de la supuesta existencia del llamado «Decreto de las Cortes de Monzón de 1510» referido a los hijos puestos en condición*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 59 (2003), 89-108, notícia dins «ATCA», 25 (2006), núm. 19.747.
- VILLANUEVA, Jesús, *Debat sobre la Constitució de l'Observança a les Corts catalanes de 1626-1632*, dins «Manuscripts», 13 (1995), p. 247-272.
- VILLARROYA, Josep, *Apuntamientos para escribir la historia del derecho valenciano y verificar una perfecta traducción de los fueros recogidos por don Joseph Villarroya*, València, Joseph de Orga, 1804.

VOLTES BOU, Pere, *Las cortes tenidas en Barcelona por el archiduque Carlos de Austria en 1705-06*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXVIII (Barcelona, 1959-1960), 41-74.

VOLTES BOU, Pere, *Barcelona durante el gobierno del archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1963, vol. II.

ZUDAIRE, Eulogio, *Cortes catalanas. Comentarios a un informe del año 1635*, dins «Hispania», XVII (1957), 395-423.

ZUDAIRE, Eulogio, *El 'Discurso de la Corona' en las cortes catalanas de 1626*, dins «Hispania», XX (1960), 541-554.

ZUDAIRE, Eulogio, *El cardenal-infante, virrey de Cataluña*, dins «Hispania», XXI (1961), 581-630.

ZUDAIRE, Eulogio, *El conde-duque y Cataluña*, Madrid, CSIC, 1964.

POST-SCRIPTUM

Ja compaginats tant el present butlletí bibliogràfic com el següent, m'arriba notícia d'aquests estudis, que afegeixo a les notes de peu de pàgina indicades a continuació, bo i demanant al possible lector que completi amb ells la llista precedent: Nota 10: Pel que fa a les compilacions de 1588-1589 i de 1704, vegeu d'Oriol OLEART, *El capítulo 24 de las Cortes de Monzón de 1585 y la elaboración de la recopilación catalana de 1588-1589. Datos para su historia*, dins «Initium. Revista Catalana d'Història del Dret», 9 (2003), 223-286; i *La gènesi de la compilació de les Constitucions y altres drets de Catalunya de 1704*, dins «Initium...», 1 (1996), 427-478.- Nota 151: Sobre els canonges de la Seu de Tarragona a les Corts de 1632, vegeu Antoni JORDÀ i FERNÁNDEZ, *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993, 13-23.- Nota 164: Sobre juristes i corts, vegeu també Francisco Luis PACHECO CABALLERO, *El Usatge Prínceps namque. Las cortes y los juristas*, dins «Initium...», 10 (2005), 335-246.- Nota 177: Francisco Luis PACHECO CABALLERO ha analitzat aspectes relatius a la jurisdicció reial, derivats dels debats de corts: *Retroventa y recuperación de jurisdicciones por la Corona. Legislación, práctica y doctrina. La conflictiva historia de una pragmática y de los caps. 37, 51, 52 y 53 de las Cortes de Barcelona de 1599*, dins «Initium...», 9 (2003), 351-384.- I nota 244: Muñoz Pomer també ha posat atenció en corts del segle XIV, així en Rosa MUÑOZ POMER, *Las Cortes de Cullera-Valencia de 1364*, dins «Saitabi», XXXV (1995), 87-94; Remedios FERRERO MICÓ, *El poder real y las Cortes. La función de los oficiales reales frente a las instituciones*, dins «XVIII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó. València, 2004», vol. I, València, Universitat 2005, 145-178; Esther MARTÍ SENTAÑES, *Les relacions polítiques internacionals de la ciutat de Lleida en el marc de les corts de Tortosa de 1442-1443*, dins *ibid.*, 361-374; i Lluís J. GUIA MARÍN, *Monarquia, municipis i assemblees parlamentàries en València i Sardenya a les acaballes del segle XVI*, dins *ibid.*, 451-466.